

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2014

ULTIMA EDIȚIE: RĂZBOI!

•

CUM AM SALVAT BANII UCRAINEI

•

RAPORT CIA DESPRE IUGOSLAVIA

*Gabriel
Princeps*

*Bethlen
Transylvaniæ*

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2014

ULTIMA EDIȚIE: RĂZBOI!

•

CUM AM SALVAT BANII UCRAINEI

•

RAPORT CIA DESPRE IUGOSLAVIA

SUMAR

iulie

2014

4 Apus de soare
N. IORGA

5 Madrid 1997.
Partea plină
a paharului
I. FOTA

1914-2014

9 De-o fi pace,
de-i război...
*Ultima lună de pace
văzută de la București*

14 Războiul
din mapele generalilor
*Planurile
de operațiuni militare
ale marilor puteri*
P. OTU

19 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

23 Memorii
pe clișee fotografice
A.-S. IONESCU

27 Aterizarea
forțată
a... banilor ucraineni
V. AVRAM

29 Cum a ultragiat
Geo Bogza
Academia
cu pornografia
A. CHIRU

33 Febra chineză
cuprinde Parisul
A.E. BUDURA

38 Asul cerului
răpus de apendicită
Bâzu Cantacuzino
M.D. STURDZA

43 Securitatea vinde,
Germania eliberează
*Interviu
cu Heinz Günter Hüscher,
negociatorul
Guvernului german
pentru plecarea sașilor*
G. DAMIAN

EXCLUSIVITATE

45 O familie dalmată
de diplomați români
R. JAKOVLEVIĆ

48 Doi popi
și o zaveră
în Șcheii Brașovului
G. DAMIAN

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 7 (568)

iulie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Castelul de la Chenonceaux, supranumit Castelul Doamnelor, este legat de numele Caterinei de Medici, cea care i l-a smuls Diane de Poitiers, amanta soțului său Henric al II-lea, dându-i în schimb castelul Chaumont. A devenit reședința preferată a reginei, care l-a transformat într-unul dintre cele mai frumoase castele ale Franței, înconjurat de minunate grădini, aici fiind organizat primul foc de artificii din istoria Franței. Astăzi, după ample restaurări, 850.000 de vizitatori îi trec pragul în fiecare an

2 Gabriel Bethlen, principe al Transilvaniei între 1613-1629, a făcut cunoștință cu românii de tânăr, pe câmpul de luptă de la Șelimbăr, unde a și fost rănit, iar mai apoi a încercat să și-i apropie, mai ales prin promovarea intensă a confesiunii calvine în rândurile românilor transilvăneni

3 Krak des Chevaliers era cel mai bine conservat castel medieval cruciat din lume, a cărui istorie se leagă de cea a Ordinului Cavalerilor Ospitalieri. Perlă a turismului sirian și un monument aflat pe lista UNESCO, acesta a devenit una dintre multele victime ale războiului civil din Siria, fiind afectat de bombardamente aeriene și terestre. În imagini: o vedere generală a castelului (sus) și a Sălii cavalerilor, înainte de război

4 Marie von Darmstadt Hessen a devenit, sub numele Maria Aleksandrovna, țarină a Rusiei. În 1838, viitorul țar Alexandru al II-lea a pornit într-o călătorie prin Europa, ca să își caute soție. S-a îndrăgostit de copila de 14 ani și s-au căsătorit peste trei ani, în ciuda opoziției mamei lui. Se spunea despre ea că nu știe să se îmbrace, ceea ce nu s-ar spune dacă privim acest portret realizat de pictorul Franz Xaver Winterhalter, în 1857

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BĂRINDEL,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică**

**Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

NICOLAE IORGA

În ziua de 2 iulie 1504 Ștefan-vodă cel Mare se stinge de o moarte blândă la Suceava, în desăvârșita pace măreață ce se boltea asupra întregii țări pe stâlpii puternici ai biruințelor sale.

Pentru cea din urmă oară porțile cetății se deschideau înaintea celui ce luptase bărbătește cea mai grea din luptele sale. Boierii călări, în haine de urșinic și aur, unii bătrâni ca și stăpânul adormit, ceilalți în toată puterea vrăstei sau în avântul încrezător al tinereților, înconjurau sicriul înfășurat în scumpele stoffe. Sulițele ostașilor se ridicau drepte în văzduhul limpede, zâmbitor al zilei de vară. Alaiul străbătea holdele grele de bogăție, în drumul spre Mănăstirea Putnei.

Din turnul de strajă de asupra porții clopotele prindeau a vui de jale. Soborul întreg al Moldovei, sub mitrele scânteietoare de pietre scumpe, mitropolitul, episcopul de Roman, mitropolit, și el, al Țării-de-Jos, episcopul de Rădăuți, egumenii care putuse să se încingă pentru această lungă cale primeau în cântările iertării de păcate pe stăpânul tuturor. Veșnica pomenire se cerea pentru acela care se făcuse vrednic a fi pomenit de neamul său în vecii vecilor. Apoi întunecul gropniții umbrea tot mai mult fața poruncitoare, acum înseninată, și pletele albe, rare ale bătrânului. Și, pe când lacrimile brăzdau cele mai aspre obrazuri, minunata lespede de marmură săpată pecetluia micul mormânt în care încăpuse totuși rămășițele celui Mare.

Domnise aproape 50 de ani, o jumătate de veac. Venise tânăr, în vijelia năvălirii, ca să răzbune pe ai săi, ca să-și întemeieze viața și ca să tragă zid de vitejie în jurul țării sale de moștenire. De atunci toate drumurile spre hotarele dușmane fusese bătute de copitele cailor oștirii sale. Dar peste sabia lui minunată apăsă o mână sigură,

stăpânită de un gând cuminte. I-a fost totdeauna milă de sângele oamenilor vărsat în zadar.

A adus cu dânsul rânduiala și buna cărmuire. Oastea aceea ale cărei steaguri îi fluturau deasupra sicriului el o încheagase, el o făurise, ca pe o singură armă menită să învingă totdeauna. Boierilor acelora ce-l întovărășeau înainte de a-și lua hotărâtorul rămas bun el li statornicise chemările și drepturile. Secerând buruiana roșie a vremurilor de restriște și nelegiuire, el curățise țărâna ce băuse sângele nevinovat, coborând în ea sfinte temelii de biserică. Vlădicilor ce se rugau acum la Dumnezeu pentru sufletul său el li pusese mitra pe cap, după ce știuse că se cuvine s-o poarte.

Gândul lui de înțelepciune se stinsese în sfârșit sau, mai curând, el se cobora ca o rază de bucurie asupra tuturor. Trecea ca o

binecuvântare asupra bogăției lanurilor și fremăta ca o amenințare pentru vrăjmașii viitorului prin frunza pădurilor ce ocrotiseră și meniseră luptele învingătoare. Glasul lui nu se mai auzea însă și icoana lui nu mai stătea înaintea nimănui.

Si candela aprinsă deasupra mormântului său s-a stins uneori, în zile rele. Mâni de hoți au scormonit în mormântul cel sfânt.

Dar amintirea sa a luminat totdeauna în marea biserică a conștiinței neamului. Uneori mai tare, alteori mai slab, dar niciun vânt năprasnic n-a putut-o stinge. Și astăzi ea se înalță puternică, în marea flacără de mândrie și recunoștință ce pornește din toate inimile noastre la pomenirea celor 400 de ani de la moartea puternicului împărat senin al românimii.

(Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român, Editura pentru literatură, 1966, fragment)

PORECLA ÎN RENAME

52 „Țar-osvoboditel“
F. DOLGHIN

55 Iugoslavia
post-Tito în oglinda
CIA

V. LECA

59 Generalii lui Dej
contra generalilor
Anei

P. OPRIȘ

PASTILA DE CUVINTE

62 O bujie și-o cafea
M. SALA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Crimeea tătarilor
T. GEMIL

CLIO ANUNȚĂ

71 Prețuire
pentru sacrificiul
înaintașilor
D. MATEI

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

72 Krak
des Chevaliers
sub bombe
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

75 Popas
la Cernavodă
*Călător ceh
din secolul al XIX-lea*
A.I. IONESCU

78 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

83 Originea
uniformei secuiești
I. BOLOVAN,
A. ONOFREIU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

87 Un galant
imprudent
C. ȘENCHEA

HOOVER INSTITUTION

93 Starea
emigrației române

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Telex

92 Marele război...
la zi

47; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

În primul rând, am să arăt că, fără victoria clară a C.D.R. din noiembrie 1996, nu ar fi existat o candidatură puternică a României. În al doilea rând, pentru România Summitul de la Madrid a fost un succes și nu un eșec cum, prea des, se încearcă să se prezinte.

La începutul anului 1997 am fost numit, de noul guvern Victor Ciorbea, consilier în M.Ap.N., lucrând împreună cu noul secretar de Stat și membru al Guvernului, Constantin Duda Ionescu, în cadrul Departamentului pentru Politică de Apărare, sub conducerea ministrului Victor Babiuc. Încă de la început, guvernul C.D.R.-P.D. și președintele Emil Constantinescu au stabilit drept prioritară aderarea României la NATO și UE. Dincolo de declarații s-a trecut, în exterior, la o politică concretă de argumentare a cazului României, iar în interior, la reorganizarea administrației centrale, pentru a putea permite pregătirea țării, în special a sistemului de securitate, pentru aderare. O bună dovadă a noii orientări este înființarea la începutul anului 1997 a direcției NATO din M.Ap.N., direcție specializată pe cooperarea cu Bruxellesul și pregătirea României pentru aderare. Mai ales că România pierduse timp, întrucât șansa reorganizării interne, inițiată odată cu aderarea noastră la Parteneriatul pentru Pace, nu a fost valorizată corespunzător între 1994-1997. La începutul anului 1994 România era prima țară care semna aderarea la Parteneriatul pentru

Jonathan Eyal la București

Pace, program al NATO destinat creșterii încrederii între foștii adversari și consolidării cooperării militare cu Alianța Nord-Atlantică. Deși această decizie a ajutat la ieșirea României din izolarea politică în care se afla, la nivel intern, instituțional, eforturile pentru creșterea interoperabilității cu NATO au fost minime.

În această calitate, m-am ocupat la începutul anului 1997 de mai multe vizite ale unor emisari occidentali la București, în special americani, cei mai cunoscuți fiind Daniel Fried, subsecretar de Stat la Departamentul de Stat, și Walter Slocombe, subsecretar de Stat la Departamentul Apărării al S.U.A., sau britanici, precum Jonathan Eyal, directorul Royal United Services Institute de la Londra. Mai mult decât atât, în luna februarie a anului 1997 am condus prima delegație importantă a României care s-a deplasat la Washington, pentru a propune includerea României pe lista țărilor ce urma să fie invitate să adere la NATO, prezentând în același timp și argumentele noastre. Din delegație au făcut parte deputatul Ioan Mircea Pașcu, ca reprezentant al P.D.S.R., opoziția socialistă de la acea

dată, senatorul Nicolae Alexandru, președintele Comisiei de Apărare din Senat și membru al P.D., generalul Mihail Ionescu, director al direcției NATO din M.Ap.N., și Liviu Mureșan, expert în relații internaționale și director al Fundației „EURISC”. Ar fi trebuit să vină cu noi și generalul Constantin Degeratu dar, cu câteva zile înainte de plecare, a fost numit șef al Statului Major General și a trebuit să rămână la București.

Toate aceste contacte, toate aceste discuții cu oficialii occidentali, în special americani, arătau două lucruri. Pe de o parte că, la începutul anului 1997, România nu era deloc luată în calcul pentru o eventuală aderare la NATO. De altfel, la începutul anului 1997, lista țărilor vizate să fie invitate să adere era formată din patru state: Cehia, Polonia, Slovenia și Ungaria. Deși inițial fusese luată în calcul și Slovacia, datorită politicii lui Vladimir Meciar, a multiplelor lui legături secrete cu Rusia, această țară nu era vizată pentru extinderea NATO, decizie ce urma să fie luată la Madrid.

Pe de altă parte, victoria oarecum neașteptată a C.D.R., câștigarea Președinției și a Parlamentului, prima schimbare democratică de putere de după căderea comunismului, atrăseseră atenția lumii democratice asupra țării noastre. Odată cu începutul anului 1997 Occidentul realiza faptul că are o datorie față de România, respectiv aceea de a încuraja și ajuta reformele curajoase inițiate de noile autorități. Să nu uităm

SUMMITUL NATO DE LA MADRID UN SUCCES PENTRU ROMÂNIA

Dr. IULIAN FOTA

După Summitul de la Madrid (foto de jos), președintele Clinton a venit la București (foto din stânga), pentru a ne transmite că ne aflăm pe direcția cea bună

În această primăvară România a aniversat zece ani de când a aderat la Alianța Nord-Atlantică, un prim moment al revenirii sale în marea familie a statelor occidentale. Invitată să adere în 2002, la Summitul de la Praga, țara noastră își ocupa, în 2004, locul binemeritat la aceeași masă cu celelalte state membre. Apartenența noastră la NATO, dincolo de garanțiile de securitate, s-a constituit ulterior și într-un sprijin, contribuind la aderarea României la Uniunea Europeană. România își dovedise maturitatea politică și loialitatea față de restul familiei. Se putea bucura de cei mai buni aliați și de cele mai bune condiții pentru modernizarea ei ca țară.

Relația Franței lui Jacques Chirac (dreapta) cu Statele Unite nu era cea mai bună

Am fost martor ocular al multor momente importante legate de efortul nostru de aderare la cele două organizații. Am lucrat în Ministerul Apărării Naționale între anii 1997-2005, în Departamentul pentru Politică de Apărare, structura-expert care gestiona relațiile internațio-

nale ale M.Ap.N., inclusiv cele cu NATO sau Uniunea Europei Occidentale, încorporată ulterior în pilonul UE dedicat politicii externe și securității. Timp de trei ani, între 1998 și 2001, am fost șeful Secțiunii Militare a Misiunii României pe lângă NATO, perioadă de interac-

țiune săptămânală, chiar zilnică, cu reprezentanții militari sau civili ai Alianței Nord-Atlantice.

In virtutea acestei experiențe, doresc să clarific unele aspecte legate de adevăratul început al campaniei de aderare a României la NATO.

mânilor. Cu a sa celebră formulă „stay on the course and the future will be yours“ (păstrați direcția și viitorul vă aparține), președintele american indica o legătură clară între succesul reformelor și aderarea la NATO. Ulterior vizitei, în toamna anului 1997, urma să se lanseze parteneriatul strategic cu S.U.A., începutul relației speciale cu Statele Unite, ce avea să ne aducă în anul 2002 în situația de a fi invitați să aderăm.

Si totuși, de ce nu a primit România invitația de aderare la NATO în 1997? Pentru că timpul scurs de la instalarea noilor autorități, a președintelui Emil Constantinescu și premierului Victor Ciorbea, a fost insuficient pentru ca țările NATO să fie convinse de ireversibilitatea reformelor și orientării noastre prooccidentale. În mod special americanii se temeau de două lucruri, ambele desprinse de mine după mai multe discuții cu ei, atât în plan oficial, cu reprezentanți ai Administrației Clinton, cât și cu specialiști ai *think-tank*-urilor.

În primul rând, se temeau de un eventual faliment economic. Anul 1999 urma să fie un an al vârfului de plată a datoriei externe și existau indicii îngrijorătoare că România nu-și va putea onora obligațiile internaționale. De altfel, cel puțin două institute americane de cercetări caracterizau România în rapoarte interne ca potențial „stat falimentar“, lucru deloc neobișnuit în Europa de Est, Bulgaria trecând prin această ipostază în anii 1995-96.

Pe acest potențial fond economic falimentar venea cea

de-a doua teamă, cea a recrudescenței naționalismului antioccidental, ce ar fi pus în discuție loialitatea României față de valorile NATO.

Astăzi, știm că temerile americanilor nu au fost hazardate. Am reușit plata datoriei externe în 1999, dar cu mari sacrificii și printr-o politică economică curajoasă a guvernelor Ciorbea, Radu Vasile, dar și a guvernatorului Mugur Isărescu. Sacrificiile puse pe seama populației au fost mari și s-au răsfrânt politic asupra C.D.R., în special asupra P.N.Ț.C.D.-ului, care nu a mai intrat în Parlament. Dar țara și-a plătit datoriile și și-a apărut onoarea.

Pe de altă parte, recrudescența naționalismului a fost confirmată de ampla dezbateră publică și politică din 1999, anul campaniei NATO împotriva Serbiei lui Miloșevici pentru a proteja populația albănească din Kosovo. Parlamentul român a putut vota sprijinirea NATO doar pentru că, după lungi negocieri, P.D.S.R.-ul s-a abținut, deși inițial a vrut să voteze contra. Recrudescența naționalismului antioccidental a fost demonstrată și de mineriada din 1999, de ascensiunea P.R.M.-ului, ca partid antioccidental, și de însăși campania electorală din 2000, când o parte a dreptei a votat alături de Ion Iliescu, pentru a nu permite lui Corneliu Vadim Tudor să câștige alegerile prezidențiale.

De aceea, cred că Summitul NATO de la Madrid a fost un succes, pentru că dintr-o țară care nu era luată în calcul pentru o eventuală aderare, România a devenit un potențial candidat la un nou val. La Madrid, NATO ne-a

întredeschis ușa, lucru recunoscut și în comunicatul final, unde eram menționați noi și Slovenia. Mai mult decât atât, se pare că, deși Congresul S.U.A. a recomandat invitarea a patru țări, Cehia, Polonia, Slovenia și Ungaria, Administrația Clinton a hotărât să invite numai trei, ca un gest de prietenie față de țara noastră, lăsând Slovenia pentru un viitor tur, tocmai pentru ca decizia să nu pară contrară României. Slovenia a pierdut prima extindere pentru că S.U.A. au dorit să se evite ipostaza în care s-ar fi putut construi o situație de punere la zid a României. În cei trei ani petrecuți la Cartierul General al NATO, colegii diplomați sloveni, pe bună dreptate, subliniau faptul că ei au pierdut primul val de lărgire din „solidaritate regională cu noi“.

In fine, cred că la Madrid, pe lângă timpul scurt avut la dispoziție, nu s-a putut face mai mult și pentru că principalul nostru avocat a fost Franța. La vremea respectivă relația Franței cu S.U.A. nu era dintre cele mai bune, politica neogaullistă a președintelui Chirac fiind privită cu suspiciune de către Washington. Încrederea între Franța și S.U.A. s-a reconstruit doar pe timpul președintelui Sarkozy, care a și hotărât reintegrarea militară a Franței în NATO. Așa se explică de ce președintele Emil Constantinescu s-a hotărât ulterior să viziteze Washingtonul, sprijinind în același timp lansarea parteneriatului strategic cu S.U.A., relație în avantajul ambelor părți, ce avea peste câțiva ani să ne ducă în NATO. ■

că, cel puțin din punct de vedere economic, situația țării noastre era disperată. Doar în domeniul bancar găurile lăsate de desele devalizări ale băncilor de stat erau de câteva miliarde de dolari.

La începutul anului 1997 România nu era luată în calcul pentru o eventuală aderare, pentru că Occidentul nu avea încredere în regimul Ion Iliescu, iar țara noastră încă nu trecuse testul democratic. România fusese singura țară din Europa Centrală care semnase un tratat cu U.R.S.S., în 1991, chiar înainte de dispariția ei. Se folosisse forța brută, într-un mod violent, împotriva opoziției democratice, exemplul cel mai bun fiind desele venituri ale minerilor la București. Guvernul Văcăroiu guverna mai mult în favoarea unei elite de partid, fiind susținut de o coaliție P.R.M.-P.U.N.R., formațiuni politice cu clare accente antioccidentale. În serviciile de informații atitudinea era în general ostilă Vestului, dovadă fiind numirea la comanda SIE a celui care dăduse una dintre cele mai grave lovituri, penetrând cu rețeaua proprie Cartierul general al NATO, sau cazul Harold Nicholson, șeful de stație al CIA de la București. De altfel, la începutul anului 1997, diplomații americani nu aveau voie să călătorească în România decât în interes de serviciu, țara noastră ne-

fiind considerată sigură pentru ei. Mai mulți oficiali americani, germani, francezi sau britanici, în discuții cu subsemnatul, au ridicat, la începutul anului 1997, chestiunea atitudinii serviciilor românești de informații și nevoia reformării lor. Situația a început să se schimbe doar în vara anului 1997, după ce președintele Emil Constantinescu a schimbat șefii serviciilor de informații principale, SRI și SIE, promițând o altă conduită față de reprezentanții statelor NATO.

Dacă la începutul anului 1997 la guvernare nu s-ar fi schimbat nimic, România nu ar fi fost luată în calcul. Pe timpul primei mele vizite la Washington, în februarie 1997, la întâlnirea cu domnul Frank Kramer, subsecretar de Stat la Pentagon, acesta mi-a spus foarte sincer că țara noastră nu este vizată să primească invitația pentru aderarea la NATO. Dosarul candidaturii noastre nu se afla pe masa Administrației Clinton. În egală măsură, s-a arătat însă

interesat să audă argumentele noastre pentru care situația României ar trebui să se schimbe și Washingtonul ar trebui să ne ia în calcul. Evident, argumentele mele au fost legate de schimbarea de putere de la București. România se dovedea democratică, puterea pierzând alegerile și transferând pașnic (deși nu lipsit de probleme) puterea opoziției. Opoziția ce prelua puterea era formată din partide istorice, cu lungă tradiție democratică, prooccidentale și favorabile declanșării de profunde reforme politice și economice. Noua guvernare deja dovedise predispoziția sa pentru soluții democratice, europene, invitând reprezentanții U.D.M.R. să facă parte din Guvern, decizie foarte bine primită în S.U.A. și Uniunea Europeană, cimentând reconcilierea româno-maghiară.

Astfel, prin această primă vizită și prin alte contacte ulterioare la nivel înalt, s-a transmis Administrației Clinton principalul mesaj al Bucureștiului: România este pe calea cea bună, dar probleme urma să mai fie, iar o atitudine favorabilă a S.U.A. și NATO la Madrid ar încuraja noile autorități și ar consolida reformele.

Vizita la București a președintelui Bill Clinton, după Summitul de la Madrid, demonstrează că americanii recepționaseră corect mesajul ro-

29 martie 2004, pe peluza de sud a Casei Albe, la ceremonia de primire a noilor membri ai Alianței Nord-Atlantice (de la stânga la dreapta): prim-miniștrii Indulis Emsis (Letonia), Anton Rop (Slovenia), Algirdas Brazauskas (Lituania), Mikulas Dzurinda (Slovacia), George Bush, președintele S.U.A., Adrian Năstase (România), Simeon Saxa-Coburg Gotha (Bulgaria), Juhan Parts (Estonia) și Jaap de Hoop Scheffer, secretarul general NATO

Cele două victime de la Sarajevo...

Totul a început într-o zi de duminică, 28 iunie. Ziarul *Universul* scoate ediție specială, cu titlu mare: *Asasinarea arhiducelui moștenitor Franz Ferdinand și a soției sale la Sarajevo* (Sarajevo în grafia epocii).

În seara aceleiași zile, Take Ionescu, președintele Partidului Conservator-Democrat, nota: „Întorcându-mă pe la șapte seara, mi se spune că Brătianu mă căutase în mai multe rânduri. Am bănuț imediat că se întâmplase ceva excepțional, fiindcă dânsul nu prea avea obiceiul, mai ales duminicile, să ne cheme cu atâta insistență. Intrigat, m-am rezept deci la el și l-am găsit foarte agitat. «Arhiducele Franz Ferdinand și soția sa au fost asasinați la Sarajevo», îmi spune el. Nu cred că Brătianu să fi văzut imediat în acest complot de origine sârbească pretextul pentru Puterile Centrale al declarării războiului mondial [...] Impresia generală în public a fost aceeași ca și a lui Brătianu, și anume că dispare un mare protector al românilor. Nimeni nu se gândea la războiul general. Eu, în orice caz, sunt dator să mărturisesc că eram sigur că războiul nu va izbucni. Știam că în Franța și Anglia există un atotputernic curent pacifist și că Germania, în plină prosperitate și fericire, sau Austria, subredă din toate părțile, nu puteau să cuteze a dezlănțui un război pentru ele cu sorți îndoielnice de izbândă. Mi se părea o așa aberație mintală, încât credeam conducătorii acestor state incapabili de ea. Mă temeam că

este vorba de Rusia, fiindcă nu-mi făceam nici o iluzie despre cuminenția sau prevederea regimului ei, dar știindu-i politica externă atât de strâns legată de a Franței și de a Angliei, nu o credeam în stare să se arunce în aventura unui război fără aprobarea aliaților ei.”

Stupoarea este generală, dar nimeni nu crede încă să se ajungă la război. A doua zi, 29 iunie, luni, Constantin Mille, proprietarul ziarului socialist *Adevărul*, scrie: „E greu de prezis care vor fi urmările atentatului din Sarajevo. E dar mai bine să așteptăm ca evenimentele să își urmeze cursul lor [...] Oricum ar fi și oricât n-ai fi partizanul forme monarhice a statelor, pare că te apucă mila de bătrânul aproape nonagenar asupra capului căruia s-au dezlănțuit atâtea evenimente și atâtea nenorociri”.

Deja, ziariștii se pun ei în centrul evenimentelor. La 29 iunie putem citi în *Universul*: „Vestea odiosului atentat săvârșit la Sarajevo în contra arhiducelui moștenitor al Austro-Ungariei și soției sale, adusă la cunoștința publicului prin edițiile speciale ale *Universului*, a produs în toate cercurile o vie indignare. Fapta mișească și nesocotită a acestor fanatici nebuni, cari au răpit viața arhiducelui Franz Ferdinand și a ducesei Sofia de Hohenberg, este unanim reprobă. Până noaptea târziu publicul a staționat pe străzi, smulgând edițiile noastre speciale.” Peste încă o zi, contribuția gazetei ia amploare, după cum aflăm dintr-o corespondență trimisă din Ploiești. „Aseară, în urma telegramelor primite de la ziarul nostru, noi am fost cei dintâi care am afișat știrea despre asasinarea perechii moștenitoare a Austro-Ungariei. Știrea s-a afișat la cofetăria «Grand Hotel», cinematografiindu-se din oră în oră amănuntele asupra

... și cei trei orfani în urma atentatului

5 BANI

Duminică, 15 Iunie 1914

EDIȚIE II SPECIALĂ

UNIVERSUL

CELE DIN URMA STIRII DIN LUMEA ÎNTREAGĂ
TELEGRAFICE ȘI TELEFONICE

5 BANI

Duminică, 15 Iunie 1914

Fondator: LUIGI CAZZAVILLAN

Redacția și Administrația: 17, Bulevardul 11

ASASINAREA

arhiducelui moștenitor Franz Ferdinand și soției sale la Serajevo

Cum s'a petrecut asasinatul

Serajevo 15. Azi dimineață când arhiducele Franz Ferdinand și soția sa, ducesa Sofia de Hohenberg se duceau cu o mașină în palatul administrativ unde se arădău o recepție în onoarea lor, tinerii serbieni a aruncat o bombă în automobil. Arhiducele însă cu o duceală răzătoare de spărit a prins bomba cu urechi și a aruncat-o jos.

Astăzi bomba a explodat după ce automobilul arhiducelui trecuse rândul persoanei care se afla în automobilul ce urma imediat. În acest automobil se aflau: colonelul Gavrilo Princip, loc. colonelul Moritz și asistentul guvernatorului.

Ediția specială a ziarului Universul din 28 iunie
și o fotografie din L'Illustration, care prezenta moda la cursele de cai

ULTIMA ORĂ: VA FI TOTUȘI RĂZBOI!

„Plecăm la Carlsbad cu mama și Pia, când la Predeal Ionel ne aduce știrea despre asasinatul arhiducelui Franz Ferdinand. Cunoșcând situația din Austro-Ungaria, lucru i se părea serios, dar nu își închipuia că consecințele vor fi un război imediat. Nu ne-ar fi lăsat să pornim la băi în Boemia [...] Plecăm la Bayreuth să asistăm la reprezentațiile wagneriene. Ne bucurăm de Goldring, dar, când a doua zi trebuia să intrăm la Walküre [Walkiria], citii în ziare ultimatul către Serbia. Nu mai rămânea îndoială, războiul trebuia să izbucnească: niciun popor conștient nu putea răspunde pe placul lui Berchtold [ministru de Externe al Austro-Ungariei – n.n.].

Vândurăm biletele unor amatori cari nu mai găseau locuri [...] Toată noaptea am auzit alergând pe scări și pornind automobile ofițerii germani și austrieci, convocați la garnizoanele lor respective. Cu mare greutate sosirăm la München [...] Vagoanele erau năvălite în gări, bagaje mari nu se mai primeau în Germania.“

Așa descrie Sabina Cantacuzino, sora prim-ministrului României Ion. I.C. Brătianu, intervalul de o lună scurs între 28 iunie, momentul asasinării arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale la Sarajevo (Magazin istoric, nr. 6/2014) și declanșarea Primului Război Mondial. La aflarea veștii asasinatului, oricât de șocantă a fost ea, aproape nimeni nu și-a închipuit că va urma un război. Apoi, pe măsură ce lucrurile se complicau, opinia publică din România a oscilat între speranța că se va găsi o soluție pentru evitarea conflictului și veștile care vorbeau despre inevitabilitatea unui atac contra Serbiei. Chiar și după declararea războiului, la fel ca și alții, românii au sperat că va fi un conflict de mică întindere și durată.

Încercăm în continuare, pe baza presei de acum 100 de ani și a unor lucrări memorialistice, să reconstituim speranțele și temerile românilor în fața evoluțiilor politice din Europa.

Un grup de studenți turci aflați la București se fotografiază cu Nicolae Iorga

Până în 8 iulie nu mai apare nicio știre, cu excepția fotografiei arestării lui Gavrilko Prin- kip, asasinul perechii imperiale, pe prima pagină din *Universul*. Același ziar reproduce în 8 iulie informația oferită de *Messaggero*, care transmite din Viena că ministrul de Externe austriac pregătește o notă către Belgrad, prin care cere interzicerea unor organizații politice sârbești. Rusia ar fi dat asigurări că va apăra Serbia contra Austro-Ungariei. Impresia generală este că Guvernul din Belgrad va evita complicațiile. Încredere mare și în paginile *Adevărului* din 9 iulie, în care cineva remarcă: după atentat, presa de la Viena și cea de la Budapesta duc o campanie zilnică agresivă față de Serbia. Un ziar budapestan a titrat o săptămână: *La Belgrad!* „Citind aceste ziare, crezi că te afli în ajunul unui război sârbo-austro-ungar, un război de neocolit. Dacă te interesezi însă și de opinia factorilor competenți autorizați, de atitudinea celor cu răspundere în monarhie, vezi îndată că mai e o cale lungă până la război [...] Cu alte cuvinte, alarma și strigătele războinice ale presei austro- ungare nu trebuie luate în serios.”

Urmează o săptămână dominată de speranțe. La 10 iulie *Universul* publică știrea venită din Viena că demersul Guvernului imperial pe lângă cel sârb nu va conține nicio încălcare a dreptului de suveranitate sârbesc, nu se va cere nimic ce ar putea fi interpretat ca un afront sau umilință. De aceea se poate aștepta că guvernul sârb va ține cont în totalitate de cererile austro-ungare privind pedepsirea instigatorilor la atentat. Pe de altă parte, în ciuda intervenției șefului biroului presei de la Belgrad, presa sârbă este tot mai virulentă la adresa Austro-Ungariei. La Belgrad se afirmă că puterile Triplei Înțelegeri au intervenit prin consulii lor la guvernul sârb

să ia măsuri contra elementelor anarhice. Presa britanică se întreabă dacă toate acuzațiile aduse de Viena Serbiei nu arată intenția de a se rupe Pacea de la București (ce pusese capăt celui de al doilea război balcanic), pe care Austro-Ungaria a acceptat-o cu greu. Este de datoria oamenilor de stat englezi să prevadă toate posibilitățile, ca să nu fie surprinși de evenimente. În Parlamentul francez s-a discutat tensionat despre bugetul Apărării. Concluzia a fost că Franța nu este pregătită, așa că în timpul vizitei pe care președintele Poincaré o va face în Rusia va insista pentru pace. Germania pare a sta mai bine la capitolul înzestrării armatei: la viitoarele manevre generale din toamnă, la toate corpurile de armată germane în care vor fi organizate escadrile aeriene, aeroplanul va înlocui cu totul cavaleria în serviciul de cercetare.

Mai multă îngrijorare stârnește conflictul otomano-grec, care s-ar putea îndrepta către război. Iar la Dunăre, grănicerii bulgari îi atacă pe cei români – ne anunță o ediție specială *Universul*, din 17 iulie. Totul a pornit de la împușcarea de către un grănicer bulgar a câinelui pichetului român. Au urmat discuții aprinse, după care se părea că lucrurile s-au liniștit. Apoi același grănicer bulgar a tras un foc de armă înspre pichet, spargând un geam. Grănicerii români au ieșit afară și au împușcat pe grănicerul bulgar și alți patru colegi. Luni, 19 iulie, altă ediție specială: bulgarii au așezat tunuri la Rahova. Cu două zile înainte, presa de limbă maghiară din Brașov anunță că România face pregătiri de invadare a Transilvaniei, strângând arme și muniții la Predeal.

Sunt și voci care îndeamnă la vigilență. În *Universul* din 12 iulie, un anonim care semna „Vegetius”, cerea, sub titlul *Să fim atenți!*: „Pe mulți poate i-au îmbătat ușoarele succese repurtate de armatele noastre în vara anului trecut și, încrezători în steaua cea bună a neamului românesc, lasă pe seama întâmplării și noro-

Contele Leopold Berchtold, ministrul de Externe al Austro-Ungariei

*Croați pe străzile orașului Sarajevo
în căutarea sârbilor
pe care vroiau să îi pedepsească*

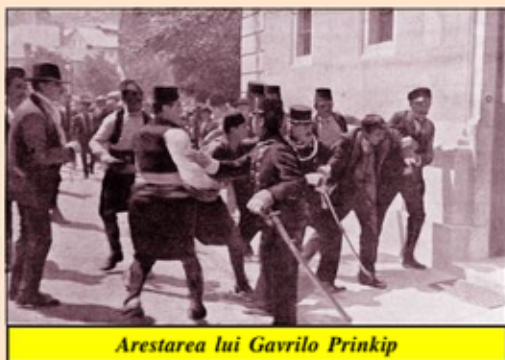
acestui groaznic asasinat la berăria «Carul cu bere», prin bunăvoința d-lui Alexe Ștefănescu și a operatorului Iosif [...] E de mirare că d. ministru Al. Radovici, care se află în localitate, și d. prefect Agraru au fost încunoștiințați de acest groaznic eveniment după primirea telegramelor ce mi-o expediasă ziarul *Universul*. De altfel, azi ziarele au fost smulse din mâinile vânzătorilor, așa că la orele 10.00 nu se mai găsea o singură foaie.”

Inițial, nu se face nicio legătură între atentatori și Serbia. Mai mult, după sosirea veștii, un redactor merge la Legația Serbiei, unde ministrul Ristici declară că speră ca știrea să nu se confirme. „Serbia nu are nevoie de asemenea complicații și pentru mine e ceva de necrezut [ca] un sârb să săvârșească acest atentat”. La Belgrad populația serba amintirea victoriei de la Kosovo (15 iunie 1389), „dar la aflarea știrii atentatului o consternare generală s-a produs. Simpatii unanime se exprimă pentru împăratul atât de încercat acum după o lungă boală”. La numai două zile apar și primele conexiuni între atentatori și Serbia. Ziarului *Lokalanzeiger* i se telegrafiază din Londra următoarea știre: Principele Gheorghe al Serbiei, fostul moștenitor al tronului sârbesc, a spus acum de curând, într-un cerc de aristocrați englezi, că Serbia își va putea realiza idealul ei numai prin înlăturarea arhiducelui austro-ungar Franz Ferdinand. La Curtea de la Belgrad se știa de atentat și abdicarea regelui Petru este în strânsă legătură cu acesta. Regele Petru I-a însărcinat cu regenta pe principele Alexandru pentru că știa totul și a vrut să scape de orice răspundere. Iar ziarul *Daily Chronicle* titrează: „Asasinatul a fost pus la cale la Petersburg?”. În *Adevărul* din 2 iulie M. Sărățeanu scrie: „Atentatul de la Sarajevo este, fără îndoială, opera aceleiași «ohrane»

externe ruse.” Autorul îl considera implicat în complot pe ministrul Rusiei la Belgrad, Hartwig.

Gazeta Transilvaniei apare la Brașov în doliu. Publică pe prima pagină un duios articol: „Francisc Ferdinand a murit. Și cu el au murit toate nădejile noastre [...] Noi, acest neam care a trăit numai din nădejdi și care țesea în jurul acestui om cel mai frumos vis, îl plângem mai mult.” În *Adevărul* din 30 iunie cineva scrie: „Pentru noi, românii, începe dar o eră nouă, cu condițiune ca să avem și noi oameni noi, căci cu cei vechi, pe care îi cunoaștem, oameni fără de curaj, fără de concepțiuni largi, fără de voință și de avânt, atât la cârma statului, cât și în capul partidelor noastre, știm dinainte că vom rămâne în mijlocul drumului.” Lucrurile păreau să reîntre pe făgașul obișnuit, ziarele acordând cu mult mai mult spațiu războiului civil din Albania sau conflictului mexican-american, ce se derulau în acel moment.

Si totuși, semne de îngrijorare existau. Deja, la 30 iunie soseau știri despre violențele declanșate contra sârbilor la Sarajevo și contra slavilor în general la Viena. Agitație mare era și la Budapesta. Prefecții din județele sârbești din sudul Ungariei au fost chemați telegrafic la Budapesta. Ofițerii din Viena manifestau spirit războinic. Peste alte două zile, depeșele sosite din capitala Austro-Ungariei purtau titlul „La Viena se cere război contra Serbiei” și informau: „Viena, 18 [iunie/1 iulie]. Aici domnește o mare agitație războinică în contra Serbiei. Pe străzi, lumea se adună în grupuri, manifestând și strigând: «Să fim duși în Serbia! Vrem război!»”. O altă știre alarmantă la 4 iulie: iminenta rupere a relațiilor diplomatice austro-sârbe; la Viena circulă un zvon despre mobilizarea armatei austriece.

Arestarea lui Gavrilo Princip

Trei teoreticieni ai războiului, de la stânga la dreapta: feldmareșalul Helmuth von Moltke, colonelul Ardant du Picq și generalul Mihail Alekseev; jos: exercițiu de război al unui regiment francez, la Le Mans

PLANURI DE RĂZBOI

PETRE OTU

Cauzele „Marelui Război“, așa cum a fost denumit conflictul dintre anii 1914-1918, au fost și sunt obiect de controversă istoriografică. O idee care s-a vehiculat în istoriografia internațională a fost aceea a izbucnirii pe neașteptate a ostilităților, liderii marilor puteri și diplomații lor, uneori și șefii militari, fiind luați prin surprindere. David Lloyd George, prim-ministrul Marii Britanii (1916-1922), a exprimat-o prin formula „alunecării Europei în război“.

Cu mult timp înainte de criza din iulie 1914, care a pus capăt acelei perioade faste din istoria europeană, cunoscută sub numele de „La belle époque“, războiul a fost configurat și planificat pe hărțile marilor state majore. La cumpăna celor două veacuri, pe măsură ce tensiunea creștea și se structurau cele două alianțe (Magazin istoric, nr. 6/2014), strategii militare din ambele tabere au conceput diverse proiecții strategice sau planuri de operații care încercau să întrezărească liniile definitorii ale viitorului conflict.

La declanșarea războiului, fiecare țară, în primul rând cele mari, avea un plan de operație propriu, pus de acord uneori și cu partenerii de alianță. În același timp, planificarea strategică a ținut seama de poziția geostrategică și geopolitică, de potențialul aflat la dispoziție, de transfor-

mările pe care domeniul militar le cunoscuse.

Spre epoca războiului total

Secolul al XIX-lea a adus profunde mutații în domeniul organizării militare și în cel al gândirii strategice.

Revoluția tehnologică a însemnat perfecționarea rapidă a armamentului de infanterie și artilerie, noutățile tehnice – țeava ghintuită, încărcarea pe la culată, magazia de cartușe, etc. – ducând la sporirea bătăii, preciziei și cadenței, într-un cuvânt la creșterea eficienței

cului grija zilei de mâine. Cât de mult se înșală și cât de mult păcătuiesc toți aceștia! Aruncați-vă ochii la cele ce se petrec în jurul hotarelor noastre, fiți băgători de seamă la tot ce se aude și se simte în țările vecine și veți judeca mai bine, mai exact ce grozăvie se pregătește. Nu putem sta cu mâinile în sân când suntem siguri că aproape toată Europa se pregătește să tragă sabia din teacă. Să nu ne facem iluzii că prin campania anului 1913 s-a rezolvit chestiunea balcanică, în timp ce toate popoarele de la sudul Dunării – în special bulgarii – sunt departe de a-și fi satisfăcut ambițiile lor naționale și teritoriale și când statul albanez abia născut este atât de zguduit de războiul civil.“ Îngrijorat era și generalul Averescu, care consemna în *Notițe zilnice*: „Sunt deja șase zile de când armata austriacă a început mobilizarea. Situațiunea politică nu pare tocmai limpede la noi. Singurul punct precizat este declarațiunea (dacă însă este oficială nu știu) că se va veghea la respectarea tratatului din București. Veghea! În ce mod? Să zicem că Austria l-ar călca și puterile nu ar împiedica-o, cum ar rămâne această declarație a noastră? Pare că la Statul nostru Major domnește nedumerire. Semnele de nervozitate sunt aparente. Ordinele curg: a se chema ofițerii din concedii «în mod discret», iar pe de altă parte jandarmeria este însărcinată a-i goni la corpuri. Pur și simplu adorabil. Ordin a se chema «pentru instrucție» contingentul 1912 din infanterie. În ce scop? Mobilizarea nu câștigă nimic. S-a dat ordin acum câteva zile a

La două săptămâni după atentatul de la Sarajevo, mai multă preocupare stârnea războiul dintre Mexic și S.U.A.; în imagine: președintele mexican Victoriano Huerta

Voluntari români se pregătesc să plece în Albania

se mai creia un al patrulea batalion la regimentele de infanterie! Avem deja în companiile existente lipsă de ofițeri! Totul denotă lipsa de orientare și de sânge rece.“

Primul semnal de îngrijorare, după o săptămână de relativă acalmie îl dau bursele. *Universul* din 19 iulie anunță: panică la Bursa din Berlin! Dar apoi s-a aflat că Austro-Ungaria nu a făcut încă niciun demers la Belgrad și lucrurile s-au mai liniștit. Și Constantin Bacalbașa, în *Bucureștii de altădată*, scrie: „se anunță că Viena va trimite la Belgrad un ultimatum care va complica firește situația. Toate valorile sunt în mare scădere la Bursă.“ **Se vorbește despre prelungirea serviciului militar în Serbia cu șase luni, la Budapesta zvonindu-se chiar că sârbii mobilizează parțial, dar Belgradul dezmente. Și austriecii au concentrat patru contingente și la granița cu Serbia efectivele garnizoanelor au fost dublate.**

Totul se leagă de așteptatul demers al Vienei la Belgrad. Ziarul *Neue Freie Presse*, din Viena, află că Rusia speră că monarhia dualistă nu va formula față de Serbia pretenții care să-i pericliteze independența. Rusia va face tot posibilul pentru menținerea păcii. În schimb, ziarul rus *Novoie vremea* avertizează că cererea Austro-Ungariei de a face o anchetă pe teritoriul Serbiei nu poate fi admisă. Același „*Vegetius*“ publică în *Universul* din 20 iulie articolul *Veniți, tinerilor, în școalele militare*: „În vremuri turburi, când războiul ne bate la ușă și când avem aproape certitudinea că acest război va dura mulți ani [subl. ns.], datoria tinerilor este să îmbrățișeze cariera armelor.“

(Va urma)

Grupaj realizat de:
Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ,
Theo STĂNESCU-STANCIU,
George DAMIAN, Dorin MATEI

El a fost definitivat la începutul secolului al XX-lea și a încercat să rezolve obsesia strategică a Germaniei – lupta pe două fronturi, respectiv împotriva Franței, inamicul tradițional care pregătea asiduu revanșa, și Imperiul Rus, aliat odinioară, dar devenit adversar din momentul renunțării de către Berlin la politica lui Bismarck.

Soluția propusă de contele Schlieffen a fost o lovitură rapidă, cu forțele principale, prin Belgia și Olanda, asupra Franței. Acestea urma să pătrundă impetuos spre nord-est, apoi se abăteau spre sud, cucereau Parisul și cădeau în spatele dispozitivului francez de pe frontiera Reichului. Operația era preconizată să dureze circa șase săptămâni, după care forțele principale germane ar fi fost transportate pe frontul de Est, contra armatei ruse, foarte numeroasă și care s-ar fi mobilizat într-o perioadă ceva mai lungă, deși partea europeană a Rusiei dispunea de o rețea de cale ferată relativ bună. De precizat faptul că Schlieffen a recurs la un asemenea plan de operații fiind fascinat de Hannibal care, în bătălia de la Cannae, cu 50.000 de oameni, a învins armata romană de 80.000 de soldați. De altfel, scrisese și o carte despre această celebră bătălie. Pentru a-și atinge scopul, Schlieffen ținea cont numai de considerentele militare, cele politice – violarea neutralității Belgiei, de pildă, care ar fi determinat intrarea Marii Britanii în război – fiind subsumate „necesității militare”.

Planul lui Schlieffen era foarte riscant, dar reprezenta o alternativă la poziția geostrategică a Germaniei, prinsă între Franța și Imperiul Rus și nevoită să lupte pe două fronturi.

Succesorul feldmareșalului Schlieffen a fost generalul

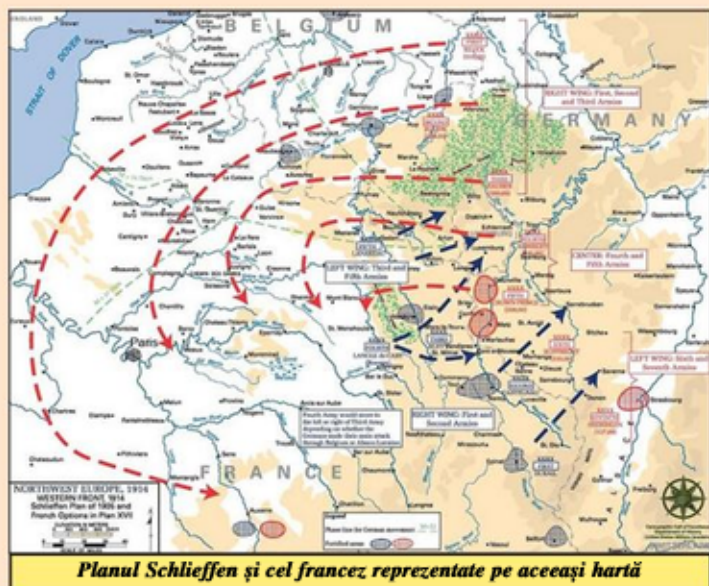
Colonelul inginer
Jean Baptiste Eugène Estienne

Helmuth Johannes Ludwig von Moltke (1848-1916), nepotul marelui gânditor și strateg, care a modificat planul de campanie, încercând să amplifice preconizata înfrângere a adversarului prin organizarea a două lovituri, față de una stabilită de predecesorul său. A păstrat lovitura principală la flancul drept, dar acțiunea urma să se desfășoare doar prin teritoriul belgian, Olanda fiind utilizată ca an-

trepoziț german. Grupul de forțe de pe direcția loviturii principale a fost diminuat, o parte dintre marile unități fiind dislocate la centru și la flancul stâng al dispozitivului pentru a proteja Ardenii, Alsacia și Lorena. Totodată, dispozitivul din est a fost întărit cu mai multe efective.

În mod practic, planul lui Moltke se baza pe ideea strategică a lui Schlieffen, dar lua în calcul, din start, o acțiune pe două fronturi. Cum forțele aflate la dispoziție erau insuficiente, el a încălcat unul dintre principiile fundamentale ale luptei armate, cel al concentrării forțelor și mijloacelor.

Există o lungă dezbatere în istoriografie privind cauzele eșecului planului de operații german în primele săptămâni de război. A fost acuzat Schlieffen pentru caracterul aventuros al planului său. I s-a imputat lui Moltke modificarea unor prevederi, care ar fi diminuat forța loviturii. Aserțiunile conțin o anumită doză de adevăr, dar fiecare război implică și un element neprevăzut, pe care gânditorul militar german Clausewitz îl numea „ceață”. Fără a intra în

Planul Schlieffen și cel francez, reprezentate pe aceeași hartă

și caracterului lui distructiv. Tunul cu bătaie lungă, care arunca proiectilul de la 8 până la 30 de kilometri și chiar mai mult, a făcut din artilerie principala armă de luptă, iar apariția armamentului automat, combinat cu fortificațiile permanente și pasagere au dat întâietate apărării în defavoarea ofensivei, fapt consfințit de operațiile din Primul Război Mondial. Perfecționările tehnice au generat un fenomen nou – cursa înarmărilor –, în care au fost prinse toate statele lumii, cele mari și dezvoltate având un net avantaj față de celelalte. În Germania și-a creat adevărate complexuri militar-industriale, deși termenul ca atare apare mai târziu.

Paralel cu aceste mutații tehnologice a avut loc o revoluție în comunicații, determinată în principal de dezvoltarea rețelilor de căi ferate și a telegrafului. Primul element a contribuit la sporirea considerabilă a mobilității trupelor, care puteau fi concentrate cu ușurință pe teatrele de acțiuni militare, eliminând marșurile lungi și oboseitoare, ce diminuau capacitatea lor combativă. Motorul cu abur a revoluționat și marina militară, care a dispus de un mijloc tehnic net superior forței eoliene pentru deplasarea bastimentelor. La rândul său, telegraful, „internetul victorian”, cum i s-a mai spus, a înlesnit comunicarea dintre comandamente și corpurile de trupă, pe orizontală și verticală, ceea ce a sporit eficiența actului de comandă.

Extrem de importante au fost consecințele generate de mutațiile masive din sfera administrativă și birocratică. Secolul al XIX-lea a adus cu sine generalizarea treptată a serviciului militar obligatoriu, care a devenit unul dintre principiile fundamentale ale

statului național. Ridicarea în masă, folosită prima dată de Revoluția franceză și apoi de Napoleon, fusese însușită aproape de toate statele europene, astfel că armatele deveniseră din ce în ce mai numeroase, cuprinzând milioane și milioane de oameni. O excepție a fost Marea Britanie, care a introdus serviciul militar obligatoriu în 1916.

Războiul încetase să mai fie un fenomen marginal în viața societății, el devenind o cauză și o operă a întregii națiuni.

Un element important al revoluției administrativ-birocratică, impusă de creșterea numerică a armatelor și de perfecționările tehnice, a fost crearea statului major și generalizarea lui pe întreaga ierarhie militară, de la unitate până la nivel statal, în vârful piramidei fiind Marele Stat Major. Deși această structură birocratică a fost o inițiativă franceză, cei care au perfecționat-o au fost prusaci (germanii). Statul major prusac a fost înființat de Gerhard Johann David von Scharnhorst (1755-1813) la începutul secolului al XIX-lea, dar a fost perfecționat de feldmaresalii Helmuth von Moltke (1800-

1891) și apoi Alfred von Schlieffen (1833-1913), în a doua jumătate a aceluiași veac.

Toate aceste importante mutații și-au pus amprenta asupra proiecțiilor strategice, dar puțini planificatori militari au intuit adevărata natură a viitorului război și durata lui, deși unii comandanți de rang înalt din ambele tabere beligerante aveau îndoieli că un război cu mase de milioane de soldați s-ar putea termina doar în câteva luni. Impresia generală era totuși că războiul va fi scurt, acest lucru fiind determinat de perfecționările armamentului și tehnicii de luptă.

„Aripa dreaptă! Aripa dreaptă! Întăriți dreapta!”

Acestea ar fi fost ultimele cuvinte ale contelui Alfred von Schlieffen, șef al Marelui Stat Major german în perioada 1891-1905 și autor al celebrului plan de campanie care îi poartă numele și în baza căruia Germania a intrat în război în august 1914 (*Magazin istoric*, nr. 11/2005).

Tunul cu bătaie lungă a făcut din artilerie principala armă de luptă

tarea spre Berlin. La frontiera cu Belgia a fost lăsat doar un sfert din forțele franceze, ceea ce venea în întâmpinarea ideilor lui Schlieffen, facilitând misiunea armatelor germane.

Dilema strategică a Rusiei

La începutul secolului al XX-lea, situația geostrategică a Imperiului Rus era foarte dificilă. Acesta purtase un război cu Japonia în 1904-1905 și, spre surprinderea tuturor, îl pierduse. Petersburgul s-a îndreptat spre Europa, unde a intrat în coliziune cu mai vechiul său partener, Germania. Puternic și în ascensiune, Reichul german bloca drumul spre Europa Centrală, astfel că Petersburgul a fost nevoit să-și canalizeze efortul spre direcția balcanică, bine cunoscută din cadrul confruntărilor anterioare cu Imperiul Otoman. Aici a intrat în coliziune cu Imperiul Austro-Ungar, contradicțiile dintre cele două mari puteri reprezentând una dintre cauzele conflictului mondial.

Planificarea strategică avea de rezolvat o mare dilemă: unde să-și canalizeze efortul armata rusă? În Extremul Orient pentru a face față pericolului nipon și, eventual, a-și lua revanșa sau în Europa, acolo unde avea obligații exprese față de aliatul francez sau socoteli vechi cu Poarta otomană?

Prima proiecție strategică a fost „Planul XVIII”, susținut de o parte din Statul Major General. El plasa două grupări de forțe la nord-est și la sud și o alta,

principală, în interior. În acest mod, planul părea să dea întâietate estului, ceea ce a generat critici din partea unor generali – cum a fost generalul Mihail Alekseev (1857-1918), viitorul șef al Stavkai (Statul Major General Rus) între anii 1915-1917. Perspectiva ca Rusia să-și orienteze efortul militar spre Est a îngrijorat foarte mult Franța, care risca să rămână singură în confruntarea cu Germania. Joffre era îngrijorat și de posibilitatea ca armata rusă să-și canalizeze efortul spre Peninsula Balcanică, declarând că pe Vistula și Meuse se va decide soarta războiului.

În timpul războaielor balcanice (1912-1913) s-a conturat un nou plan, „Planul XIX”, care proiecta un război la frontiera sa occidentală cu doi adversari – Germania și Austro-Ungaria. Dispozitivul era divizat în două mari grupări – frontul de nord-vest, ce se întindea de la Marea Baltică până pe cursul inferior al Bugului, și frontul de sud-vest, care mergea pe frontiera austro-ungară până în Bucovina, la granița cu regatul român. Repartiția era destul de semnificativă pentru scopurile de război ale Rusiei, 3/5 fiind destinate frontului de sud-vest și 2/5 celui de nord-vest.

Prin acest plan Rusia își îndeplinea obligațiile față de parteneri, în special față de Franța, dar dădea expresie și intereselor sale mai vechi pentru sud-estul european, unde competitorul tradițional era Austro-Ungaria.

Proiecția strategică a marilor puteri ce se vor înfrunta în războiul declanșat la 15/28 iulie 1914 a fost, în mare parte, invalidată de bătăliile desfășurate în primele săptămâni. Germanii s-au confruntat cu o rezistență belgiană mai mare decât o preconizaseră stat-majorității, iar invadarea țării a avut drept rezultat intrarea Marii Britanii în conflict. „Printr-o remarcabilă intuiție – scria omul politic român Argetoianu –, poporul german a avut la 4 august și în zilele următoare viziunea dezastrului final.”

Totodată, strategii germani au subestimat atât capacitatea manevrieră a armatei franceze, cât și durata mobilizării armatei ruse, care a fost mult mai scurtă. Așa s-a ajuns ca Germania, din chiar momentul izbucnirii ostilităților, să lupte pe două fronturi.

Cât privește pe francezi, ei și-au revenit din șoc cu pierderi destul de mari, dar miracolul de pe Marna, din septembrie 1914, i-a salvat, astfel că luptele au continuat

mult peste durata preconizată, punând la grea încercare gândirea strategică și voința națiunii.

În aceste condiții, toate puterile beligerante, în primul rând cele mari, au fost obligate să-și restructureze planurile strategice, să le adapteze noilor condiții de purtare a războiului. ■

Motociclist american în Germania, 1918

detalii, unul dintre elementele neprevăzute ale începutului de război pe frontul occidental a fost rezistența peste așteptări a armatei belgiene.

Confuzii la sud de Rin

Gândirea militară franceză a fost mult timp bulversată de înfrângerea catastrofală înregistrată în anii 1870-1871. S-au detașat două mari orientări. Prima dintre ele, doctrina forțelor morale, îl are drept fondator pe Ardant du Picq (1821-1870) și continuatori pe generalii Cardot, H. Bonnal și Langlois. Ei absolutizau rolul factorului moral în război, considerându-l elementul esențial al puterii militare al unui stat și factorul principal al deciziei pe câmpul de luptă. Curajul, voința de a învinge, eroismul, spiritul de sacrificiu, moralul ridicat etc. erau calități indispensabile pentru orice armată. Consecința logică a acestei orientări era desconsiderarea factorului tehnic, o „materie moartă”, în lipsa unui spirit combativ, pe care numai omul putea să îl asigure. Nu întâmplător, tancul, invenția colonelului inginer Estienne, nu a găsit absolut niciun ecou printre teoreticienii și strategii francezi.

Telegraf mobil pe câmpul de luptă

A doua orientare, ofensiva cu orice preț, reprezenta o consecință directă a celei dintâi, principalul promotor fiind colonelul Grandmaison, șeful biroului de operații al Marelui Stat Major, un discipol exaltat al lui Ferdinand Foch. În două conferințe din februarie 1911, care au avut un extraordinar ecou, colonelul Grandmaison a dus la paroxism teoria ofensivei. Numai ofensiva putea aduce victoria, de aceea ea trebuia pregătită și cultivată cu pasiune, cu exagerare, până la cele mai infime detalii. Confirmând o asemenea orientare, mareșalul Joseph Joffre scria că în preajma Primului Război Mondial în armata franceză se putea vorbi de o „mistică a

ofensivei”, de un „cult” al acestei forme de luptă.

Ideea în sine nu era greșită, istoria războaielor arătând că, de cele mai multe ori, victoria a fost obținută datorită spiritului ofensiv ridicat. Armata franceză era însă lipsită de mijloacele necesare pentru materializarea unei asemenea concepții. Infanteria era puțin manevrieră, fâșiile de ofensivă prea mari, cooperarea dintre infanterie, artilerie și celelalte arme se dovedea deficitară, iar Înalțul Comandament nu avea o viziune strategică unitară.

Francezii au apelat la soluții ce s-au dovedit neviabile. La începutul secolului al XX-lea, generalul Victor-Constant Michel, șeful Marelui Stat Major, a propus ca majoritatea forțelor franceze să fie deplasate spre flancul stâng pentru a securiza frontiera cu Belgia. O asemenea ipoteză a ieșit însă din sfera de preocupări, guvernul francez considerând că Germania nu își va asuma riscurile pe care le implica o asemenea decizie politică. De altfel, generalul Michel a fost demis din funcție.

Documentul care a sintetizat proiecția strategică franceză pentru un viitor război împotriva Germaniei a fost celebrul „Plan XVII”, definitivat în mai 1914. Rolul hotărâtor l-a avut mareșalul Joseph Joffre, șef al Marelui Stat Major din anul 1911. El pornea de la două premise, care, în cele din urmă, s-au dovedit false: concentrarea armatei germane de-a lungul frontierei comune; forțele dislocate de germani vor fi de cel mult 68 de divizii. În realitate, Marele Stat Major German a concentrat aici 81 de divizii, depășind astfel estimările Parisului.

Documentul prevedea atacul frontal, pe două direcții divergente, în vederea ruperii dispozitivului advers, și înain-

Kaiserul Wilhelm înconjurat de generalii săi

1914

Constantin Stere (primul din dreapta, rândul din față),
în 1899, într-o excursie la Văratec, cu I. Botez,
P. Bogdan și G. Ibrăileanu

Conacul lui P.P. Carp
de la Țibănești

un marș către Capitală. Disputele liberali – conservatori continuă vehement pe această temă. Cei din urmă, divizați și pierzând pe zi ce trece teren, au o consolare: omagierea șefului lor, P.P. Carp, la împlinirea vârstei de 77 de ani. Un pelerinaj la moșia Țibănești (Vaslui) a acestuia prilejuiește o retorică zgomotoasă. E comparat cu Molière („nimic nu lipsea gloriei sale, va lipsi gloriei noastre”), apoi cu Dalai Lama. I se oferă o medalie de bronz, căci aurul e un metal maleabil, iar sărbătoritul era culmea intransigenței.

In statistică pentru anul precedent, 1913, arată profilul demografic al țării: 7.351.000 locuitori, cu 309.000 nașteri (86% la sate) și 191.000 decese (majoritatea în urma holerei). 50% dintre copiii de la 0 la 5 ani nu supraviețuiesc.

Se construiește într-un ritm alert, mai ales în orașe: la Siliștea se încheie alimentarea cu apă; Craiova beneficiază de canalizare. La Sinaia se croiesc noi străzi. La Roșiori de Vede se inaugurează clădirea tribunalului. Galații își măresc capacitatea abatorului. La Burdujeni se deschide al doilea abator pentru export. La Târgoviște se fac alinieri de străzi. Se parcelază partea de vest a Constanței și zona Căzărniței de la București. Continuă pavarea străzilor la Balcic.

Turismul intern cunoaște o recrudescență temperată doar de slabele dotări și de calificarea redusă a personalului din hotelurile și pensiunile noastre. De aceea, presa face o adevărată campanie pentru burse la școlile de pregătire din Elveția și înființarea „Creditului hotelier”. Totodată, se cere preservarea situurilor cu potențial turistic; un exemplu concludent e Dâmbovicioara, distrusă de cuputoarele de var din apropiere. Se mai propunea și înființarea unei Comisii turistice naționale.

La Bușteni se deschide „Hotelul băilor”, cu 100 de camere, sală de teatru, altă de cinema, club de tenis, bazine cu apă minerală. Dacă doresc un hotel consacrat, românii sunt îndemnați să viziteze „Rudolf Hoch” din Herculane (110 camere, pasaj acoperit spre saloanele de cură, institut de hidroterapie) sau Hotel „Stephanie” (12 camere). Se prea poate ca reclama să fi fost uitată în paginile ziarelor de la București, căci puțini români mai circulau acum de plăcere în monarhia austro-ungară. Astfel, 31 de studenți români, întorși dintr-o excursie în Transilvania, sunt arestați la Turnu Roșu. Motivul? Cântau în tren cântece patriotice. Gestul avea să-i coste 15 zile de închisoare. Și colonelul Mustață, întors în țară, are un moment penibil: e arestat la Orșova ca spion. Fără probleme pare să treacă prin Europa N. Lahovary; i-au trebuit trei zile cu mașina să ajungă de la Paris acasă, trecând prin München și Budapesta.

Santierul „Fernic” din Galați lansează la apă bricul „Principele Mircea”, care atinge o viteză de 15 noduri pe oră. Cargoul „Jiul”, încărcat cu cherestea, inaugurează ruta Galați – Rotterdam. Vasele românești din Mediterana Orientală vor face escale la Beirut și Jaffa, „din rațiuni comerciale”. Vasul „Basarab” face trei curse gratuite Semlin – Budapesta pentru repatrierea cetățenilor austro-ungari din Serbia. Comandantul Protopopescu este aclamat de fiecare dată când acostează la malul budapestan al Dunării.

Parlamentul votează 2,6 milioane de lei credite pentru Marină.

I.G. Duca, ministrul Instrucțiunii, e foarte activ în materie de multiplicare a formelor de educație. Acum se înființează trei școli normale pentru învățătoare, la București, Fălticeni și Râmnicu Vâlcea. Academia Română acordă

GEORGETA FILITTI

A început războiul, dar Regatul Român va fi crușat încă doi ani de ororile lui. Lumea noastră așteaptă introducerea reformelor liberale și aparent viața își urmează cursul obișnuit: școlarii învață și nu prea, activitatea edilitară e spornică în multe orașe, cinematograful ca și aviația rămân în continuare mult îndrăgite de români. Evocarea unor întâmplări din trecut sau șoferii vitezomani nu-s de ajuns ca lumea să ignore ce se întâmplă în jur.

Memoria are nevoie de repere. S-a convenit astfel că Primul Război Mondial începe în urma atentatului de la Sarajevo asupra principelui moștenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, petrecut la 28 iunie 1914. Prin urmare, în luna iulie Europa se întreba dacă mai poate scăpa de război. România rămâne neutră până în august 1916. În tot acest răstimp amenințarea plutește în aer, dar în spațiul românesc, aparent, viața e neschimbată. Doar coloane întregi ale ziarelor, cu titluri repede devenite permanente, țin atenția trează pentru ce se întâmplă în afara hotarelor noastre: *Război în Europa!*, *Teatrul de război*, *Europa în flăcări!* Când războiul e un fapt împlinit, congresul păcii, programat

pentru luna septembrie la Viena, nu-și mai are, firește, rostul.

Lumea românească, mai ales cea a satelor, este preocupată de realizarea reformelor promise de liberali: exproprierea parțială a marii proprietăți și colegiul electoral unic. Ar fi fost urmate, firesc, de modificarea Constituției. Temporizarea introducerii lor avea mai multe explicații, dar nici agitatorii nu lipsesc. Între ei, Constantin Stere, teoreticianul „revoluției preventive”. Acesta întemeiază la Iași Liga reformelor și amenință cu venirea la București a 50.000 de țărani pentru a cere materializarea promisiunilor liberale. *Gazeta țărănească* din Argeș e la fel de bătaioasă; articolul *Să ne dovedim săteni!* îndeamnă la

1914

Herculane, în 1914

Ella Negruzzi

yersdorf, cel învins la Ismail, e amendat de ironia populară: numele lui, stâlcit, «Mergi îndărăt», e subiect de cuplete cântate în toată țara».

Românii sunt la fel de prezenți în Europa, mai ales în Franța, ca și în lunile precedente. „România joacă în Orientul Europei rolul pe care îl are Franța în Occident”, scrie măgulitor o publicație franceză. Iar cei 262 studenți români la Drept din Paris sunt lăudați cu ocazia conferinței decanului de la Iași, D. Alexandrescu, la Sorbona. La Viena, dr. Sterie Ciurcu face iradiere cu rادیu pentru vindecarea „unor boli femeiești” și a tumorilor pe piele. Presa face reclamă cărții avocatului francez J. de Lemoine, *Bilanțul feminismului mondial*. Dar avocații ieșeni nu sunt impresionați și refuză accesul Ellei Negruzzi în baroul lor. Motivele sunt neconvingătoare: greutatea vieții și noutatea faptului, care ar duce la o afluență de clienți spre avocată. În cele din urmă, baroul din Galați o primește în rândurile sale pe temerara juristă.

Interesul pentru aviație e la fel de viu în această lună: ieșenii cumpără un biplan militar Farman de 80 CP, botezat „Iași” și pilotat de căpitanul Andrei Popovici. La fel fac craiovenii: Clubul tinerimii Craiova cumpără un aparat Blériot de 80 CP. Îl pilotează locotenentul Capșa. Zboară în paralel și căpitanul Sturdza, pe un avion al Ligii Naționale Aeriene. Franța răsplătește cu „Legiunea de onoare” pe Capșa și pe căpitanul Fotescu.

Fiecare epocă își are moda ei. În iulie 1914 se poartă întâlnirile la nivel înalt și congresele. Președintele Franței, Poincaré, e la Stockholm și Petersburg; Venizelos se duce la Petersburg, Moscova și Triest. Vukovici, prim-ministrul muntenegrean, e la Roma. Ministrul sârb Vestnici e la Paris și colegul său Pașici e la Petersburg. „De fiecare dată când se adună pacifiștii, războ-

iul plutește în aer”, observă cu dreptate un ziarist.

Pe lângă congresul inventatorilor și al falșilor (sic!), la Paris se ține congresul național-socialist cu rețete împotriva războiului: greve simultane și agitații populare în toate țările. Mai realist pare congresul internațional de la Philadelphia, prezidat de președintele S.U.A., W. Wilson. Cei 500 de participanți vin din 20 de țări.

Lucrurile neobișnuite din această lună seamănă cu curiozitățile aflate în zilele noastre pe internet. Soții Burileanu au un Rolls Royce. Lipsesc din oraș și șoferul folosește mașina, alergând cu 100 km pe Șoseaua Kiseleff. Generează un carambol și ucide două persoane. Fuge de la locul accidentului la Gara de Nord, ca să plece din țară, dar e prins de trecători. Ca un ecou al războiului, telegraful funcționează deficitar pe întregul mapamond. Practic, legăturile între Franța și România sunt rupte și atunci de la București se încearcă folosirea telegrafiei fără fir. În acest sens este înfipt un stâlp pe acoperișul sediului M.A.E. (Palatul Sturdza). Astfel, de la o înălțime de 30 m, încep să fie transmise marconigrame.

Banca Cuttis din Londra adăpostește averi uriașe; după 30 de ani de depozitare, lucrurile se puteau vinde: o cupă regală lucrată de B. Cellini, o solniță a regelui Henric al VII-lea, actele soției morganatice a regelui George al IV-lea. Apoi bunuri nerevendicate ale familiilor franceze emigrate după Revoluția din 1789.

Un proces care dura de 600 de ani: îl începuse Robert de Anjou în 1327, pentru delimitarea unor proprietăți aflate de o parte și de alta a frontierei franco-italiene din Alpii Maritime. Trebuia stabilit dreptul fiecărei comune implicate. Cheltuielile procesului depășiseră între timp valoarea pământului disputat... ■

România avea să rămână,
pentru următorii doi ani,
într-o neutralitate „cu arma la picior“

Biserica Sfântul Gheorghe
din București

1914

bursa „D.A. Sturdza“ pentru studii agronomice în Germania. Și particularii dovedesc interes pentru specializarea tinerilor români: ing. Cesar Fantoli oferă o bursă de 10.500 lei unui copil de funcționar sau ceferist ca să urmeze Școala de Comerț din București. De fapt, lucrurile nu merg toate bine. În sala „Amiciția“ din Capitală se adună mai mulți părinți ai unor liceeni repetenți. Cer ministrului Instrucțiunii să li se îngăduie acestora repetarea examenelor în luna septembrie. Opinia publică e împărțită: multora li se face milă de ghinionisti, alții declară că liceul nu-i obligatoriu, așa că dacă te-ai înscris, trebuie să urmezi cursurile cu responsabilitate...

Indiferent dacă sunt premianți sau repetenți, copiii trebuie ajutați. În această lună 1.700 de elevi bucureșteni se duc în coloniile școlare de la Telega, Breaza, Slănic Prahova, Sălătruc, Dragoslave și Ocina. Și tot acum apare primul număr din revista *Ceretașul român*. O formă de educație a tineretului, și nu numai, introdusă de câțiva ani, începe să fie contestată. E vorba de cinematograful. Articolul *Rolul cinematografului* e foarte vehement: „prea multe drame stupide, comedii vulgare, curiozități infecte, încurajarea pornirilor rele ale tineretului, îndemnul de a deveni eroii crimei a copiilor precoci“. Sălile de cinema de la București, unde accesul adolescenților era adeseori restricționat, erau: „Eforie“, „Zaharia“, „Volta“, „Cristal“, „Splendid“, „Excel-sior“, „Apollo“, „Vlaicu“, „Clasic“, „Venus“, „Regal“, „Lux“, „Central“, „Palace“.

Sunt și manifestări culturale general aplaudate. Comemorarea a 25 de ani de la moartea lui Eminescu e organizată, cu fast deosebit, de Societatea oamenilor de litere din România, în grădina Cișmigiu. Atracțiile nu sunt doar recitățile din opera poetului, ci și un concurs

de frumusețe pentru copii și altul de cărucioare de bebeluși. Liniștea grădinii suportă anevoie hărmălaia bucureștenilor, încât municipalitatea se vede obligată să mute manifestările de acest gen în Parcul „Carol“. În *L'indépendance roumaine* Marcel Montandon publică, în foileton, un studiu amplu despre Eminescu. La 2 iulie moare Emil Gârleanu, apreciat ca „adevărat și conștiincios“, „cu operă fără pretenții“, cum notează un cronicar condescendent.

La Biserica „Sf. Gheorghe“ din București, prof. V. Drăghiceanu stabilește cu certitudine că acolo se află mormântul lui Constantin Brâncoveanu, după candela pusă deasupra unei cripte de doamna Marica a voievodului. O inițiativă a episcopului Sofronie de Vâlcea stârnește nedumerire printre credincioși: el dispune topirea clopotelor de la mănăstirile Bistrița, Tismana, Căluș și Dintr-un lemn (dintre care unul de la Mircea cel Bătrân și două de la Matei Basarab) ca să toarne altul uriaș de 20 de tone pentru catedrala de la Râmnicu Vâlcea. Faptul că le-a fotografiat, „ca să nu li se piardă urma“, nu pare să-i mulțumească pe prețuitorii patrimoniului istoric. Nici că noul clopot va fi atașat unui ceas comandat la firma „Borel“ de la Paris.

Istoria, mai depărtată sau mai apropiată, e prezentă în foiletoanele ziarelor. Așa românii află că cea mai mare mobilizare de vase militare din istorie o face regele Persiei în golful grecesc Salamina: 1.207 trireme și 3.000 vase de luptă. Apoi *Memoriile* amiralului rus Pavel Ciceagov, comandantul trupelor rusești la Dunărea de Jos în timpul războiului din 1806-1812, surprind prin sinceritate: „excesele trupelor noastre în Țara Românească și Moldova i-au exasperat pe locuitori; nepăsarea și intriga domină totul. Comandantul actual, Kutuzov, autorul acestor rele, nu-i capabil să le curme. Generalul Ma-

Regina Maria pe malul Siretului

Misiunea Militară Franceză. Cu o asemenea ocazie, când regele Ferdinand, însoțit de generalul Eremia Grigorescu și urmat de suită se deplasau, cu pas alert, într-un spațiu deschis, spre locul unde urma să se desfășoare o ceremonie, în planul al doilea se observă și patru operatori, unul cărând camera în cutia ei, altul cu aparatul la spinare, iar alți doi grăbindu-se să surprindă, din față, evoluția evenimentelor, luând imagini în timp ce mergeau.

În alte cadre, regele apare însoțit de regina Maria, îmbrăcată în ținuta ei albă, de infirmieră, pe care a purtat-o în mod constant în timpul războiului. La ceremoniile în care erau răsplătiți cei ce se distinseseră în luptă, regina prinde și ea ordinul ce-i purta numele pe pieptul celor bravi. Sau, la solicitarea specială a vreunui comandant, oferea chiar decorațiile militare, așa cum s-a întâmplat la 14/27 august 1917. După ce vizitase tranșeele din fața orașului Târgu-Ocna chiar în timpul luptelor și primise explicații privind pozițiile noastre și a celor vrăjmașe de la generalii Alexandru Averescu și Arthur Văitoianu, reveniți la Onești, cel dintâi a rugat-o să acorde chiar ea ordinele destinate unei companii de Vânători de Munte. Într-o suită de fotografii luate pe malul Siretului, în primăvara anului 1917, suverana pozează împreună cu generalul Grigorescu sau singură, având la picioare pe unul dintre devotații săi prieteni patrupezi, un cocker negru, foarte jucăuș. Prin veșmântul ei alb, se decupează în peisajul trist, năpădit de bălării, de pe malul înalt. O altă imagine o prezintă pe regină sărind, cu ușurință de sportiv înăscut, un șanț. Prezența ei – ca „Mamă a răniților” – în mijlocul soldaților tratați în spitalele militare era adesea imortalizată de fotografi, fie ei profesioniști, fie amatori, așa cum se specifică pe o imagine luată la

stabilimentul destinat celor afectați de tifos exantematic: „foto amator Henry Ginsberg”.

Într-un alt cadru, suverana este prezentată în vizită la Misiunea Crucii Roșii Americane, înconjurată de medici militari, infirmiere și călugărițe dintr-o mănăstire locală, ce dădeau ajutor răniților. Colonelul Henry W. Anderson, comandantul misiunii ce a activat în România între 1917-1919, se așezase, cu respect, într-un genunchi, în imediata apropiere a reginei. Aceasta îl prețuia foarte mult, îl considera un adevărat prieten, fiindu-i unul dintre cei mai apropiați și devotați colaboratori în efortul suveranei de a aduce alinare oropșiților soartei, fie ei militari, fie civili și, în notele sale memorialistice, *Povestea vieții mele*, i-a dedicat multe pasaje pline de afecțiune și recunoștință pentru ajutorul ce l-a acordat bolnavilor, răniților și flămânzilor din Moldova. Într-o altă fotografie, colonelul Anderson pozează la biroul său de lucru, purtând cu mândrie la gât crucea albă a Ordinului „Regina Maria”, cu care fusese răsplătit. Pe perete, în spatele său, pe fundalul unui covor românesc, era panotat portretul reginei Maria, ce-i fusese oferit, cu dedicație – bun indiciu de datare în anul 1919. Numeroasa misiune americană a fost fotografiată în același an, aranjată pe treptele și în fața unei scări pe a cărei balustradă erau prinse drapelul american și steagul Crucii Roșii. Medici, sanitari și infirmiere în uniforme lor specifice (veston, cravată bărbătească și pălărie cu boruri largi) sunt grupați în jurul comandantului, colonelul Anderson.

Adesea, la decorări, era prezent generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, care acorda distincții în numele guvernului țării sale. Masivul militar, îmbrăcat în uniformă de campanie, gri-bleu,

Soldați în repaus, pe Dealul Porcului, martie 1917

Avanpremieră editorială

Paginile ce urmează sunt desprinse din volumul 1916-1919. Fotografia pe frontul românesc în Războiul cel Mare, care va apărea la Editura Institutului Cultural Român.

ALBUM DE RĂZBOI

*Ion Oliva (așezat),
între camarazi*

ADRIAN-SILVAN IONESCU

Un Serviciu fotografic nu era o noutate pentru armata română până în 1916. În cadrul Batalionului de Specialități se aflau încadrați fotografi ce imortalizau evenimentele deosebite și acopereau necesarul iconografic al diverselor unități în timpul manevrelor.

Dar, după cei doi ani de neutralitate, în 1916, la intrarea României în Războiul cel Mare, s-a considerat necesar ca această specialitate să capete amploare și să se afle la dispoziția directă a Marelui Cartier General.

Spre a veni în întâmpinarea nevoilor documentare ale armatei aflate în campanie, prin Ordinul nr. 1.041 din 29 noiembrie 1916, secțiile fotografice de la Batalionul de Specialități au fost unite într-un singur organism, ce primea numele de Serviciul Fotografic al Armatei și era atașat Biroului Informații al Marelui Cartier General. Drept șef al acestui serviciu a fost ales un ofițer de rezervă, arhitect în viața civilă, Ion Oliva, născut la București, în 1888, ce, până să ajungă în această funcție, își făcuse serviciul

militar în cadrul armei Geniului, la Batalionul 5 Pionieri și la Batalionul Pionieri de Cetate.

Prin specificul activității, căpitanul Oliva s-a aflat adesea în preajma regelui Ferdinand I atunci când era inspectat frontul și când aveau loc diverse ceremonii. Așa se explică existența multor instantanee în care suveranul trece în revistă trupele, primește defilările, decorează drapelele unităților sau soldații ce-și dovediseră bravura în confruntarea cu inamicul, cercetează pozițiile și armamentul, se întreține cu generalii români ori cu ofițerii superiori din

întinse rețele de sârmă ghimpată, ridicând un nor de fum și aruncând bulgări de pământ.

Fotografii au surprins și episoade din viața civilă în zonele care fuseseră afectate de război. Un grup de țărani refugiați din fața urgiei, cu puținul lor avut încărcat în căruțe, are darul de a suscita compasiunea privitorului. Aceste imagini au, în plus, valoare etnografică. Legătura cu locul de baștină, cu gospodăria lăsată în urmă, se menținea între soldați prin melodiile ce le cântau ori de câte ori aveau un răgaz și când se prindeau la joc, ca la hora din sat în vreme de pace, fie că printre ei se găseau și câțiva săteni din așezările de pe linia frontului, fie că era un dans executat exclusiv de combatanți. Uneori mergeau la luptă în sunet de scripcă, așa cum arată o imagine ce a făcut înconjurul lumii prin publicarea în paginile periodicului *L'Illustration* și apoi în impozantele volume dedicate conflagrației și apărute în 1922.

Unele instantanee sunt străbătute de nervul de moment al acțiunii, precum grupul de ofițeri, într-o pădure, dezbătând foarte animat planul de bătaie: un vânător de munte francez, cu berea specifică, prezintă unui stat-majorist român rezultatul cercetărilor sale, ținând într-o mână un plan și arătând cu cealaltă spre zona ce trebuia avută în vedere. La fel de convingător este un instantaneu luat la punctul de comandă al colonelului Dimitrie Rujinski: la o masă este așezat un general ce studiază o hartă, ținându-și pipa în mână; în fața sa, în picioare, stă colonelul, privind în jos, spre hartă, iar în spate, cu piciorul ridicat pe o banchetă, un tânăr locotenent vorbește la telefon și, gesticulând, dă indicații asupra pozițiilor dușmane; subofițeri și soldați stau, respectuoși, la distanță și privesc, intimidăți sau curioși, spre obiectivul aparatului. Aceasta este o fotografie surprinsă, cu artă, de fotograf, fără a fi fost necesară regizarea ei. În schimb, scena în care sunt

Evacuarea răniților, o scenă regizată pentru fotografi

expuse diferitele metode de evacuare a răniților în cârcă, pe targă, pe brațe, în roabă sau pe niște bănci târate ca niște sănii pe uscat – este, evident, supusă unei înscenări foarte riguroase: sanitarilor li s-a ordonat să mimeze activitatea, iar celor ce făceau pe răniții să pară cât mai convingători în atitudine, deși aceștia nu se puteau preface și priveau, cu insistență, spre obiectiv, la fel ca unul dintre trăgătorii de pe coama dealului, ce întorsese capul spre operator în loc să privească spre țintă. Iar în prim-plan, un ofițer medic, foarte încântat de sine, pozează, important, cu mâinile la spate.

Foarte spectaculoase erau fotografiile luate pe aerodromuri, unde se văd avioanele pregătite pentru misiune. Un aerostat captiv, model Caquot, destinat observațiilor asupra liniilor inamice, a fost fotografiat în momentul când era gata să fie lansat, cu o mulțime de soldați ce trăgeau de frânghii spre a-l ține încă la pământ.

În această operă colectivă existau și cadre de excepțională valoare artistică în care autorul rămas, din păcate, necunoscut investea sentiment și cunoștințe plastice. Prin insolitul lor, unele motive se ofereau singure imortalizării și nu solicitau prea mult fantezia fotografului pasionat, în căutare de nou. Așa este postul telefonic în copac. Telefonistul stă într-o poziție foarte incomodă, agățat de crengile desfrunzite de iarnă, decupându-și silueta întunecată pe albul zăpezii. Tot în coroana unui arbore bătrân este plasat un cuib de mitralieră antiaeriană, cu servanții și observatorii respectivi; aceștia stau, destul de lejer, rezemați de ramurile groase. Unul scrutează cerul prin binoclu, iar tânărul locotenent din mijloc pare amuzat că se află cuibărit acolo și schițează un zâmbet poate știindu-se fotografiat, poate cu gândul la basmele ce-i legănaseră copilăria: *Făt Frumos din tei ori Fata din dafin.* ■

Proiectilul lovește muchia dealului

**Colonelul Rujinski la postul de comandă,
pe Valea Ocnei, septembrie 1917**

cu chipiul roșu, cu broderii de fir, le prindea pe piept ordinul conferit și-i îmbrățișa pe cei decorati. În memoriile și în corespondența sa, generalul menționa adesea aceste ceremonii la care era personaj principal. „Taica Burtălău“, cum fusese poreclit de soldați – atât pentru impozantul său pântec, dar și pentru că nu-i puteau pronunța corect numele –, era un personaj jovial, stenic, popular atât în rândul trupe, cât și în cadrul corpului ofițeresc.

Există și cadre luate în momentele de relaxare ale familiei regale și a oaspeților acesteia, precum acela în care suverana pozează cu mica principesă Ileana și prințul Nicolae (în uniformă de cercetaș) între mai mulți ofițeri din armata britanică, printre care pot fi identificați locotenent-colonelul Christopher Birdwood Thompson, atașatul militar al Regatului Unit – viitorul Lord of Cardington –, și colonelul canadian Joseph Boyle. Thompson mai apărea într-o fotografie alături de un ofițer rus și câțiva camarazi români, medici și stat-majoriști.

Joseph Boyle, un apropiat al reginei și al copiilor ei – pentru care devenise un adevărat unchi, bun și protector, prin jocurile educative, ghidușiiile și darurile menite să-i înveselească în momentele de restriște, cât și prin sfaturile înțelepte și poveștile cu aventurile sale din vremea când era căutător de aur în Klondyke, S.U.A. –, apare adesea în entourage-ul lor. Într-o

***Mulțumim și pe această cale
Muzeului Național de Istorie a României
și Muzeului Național Militar
„Regele Ferdinand“
pentru că ne-au permis să reproducem
aceste imagini***

fotografie cu mari calități artistice este reprezentat în vreme ce o fotografie, cu o cameră mare, pe micuța sa prietenă, principesa Ileana, în grădina căsuței țărănești de la Bicăz, loc de retragere și de odihnă pentru suverani. Fotografia executată atunci de el se păstrează și o arată pe suava principesă între două lalele cu lujere foarte înalte, ce-i ajung până la piept. Dar, acesta este un caz izolat în care fotografii amator este imortalizat chiar în momentul în care își cadra imaginea și se pregătea să apese declanșatorul.

Fiind vorba de o activitate colectivă, niciuna dintre fotografii nu poate fi atribuită unuia sau altuia dintre militarii ce activau în Serviciul Fotografic. Pot fi observate diferențe în ceea ce privește calitatea imaginilor: unele sunt palide, altele suferă din cauza unui cadraj incorect, altele sunt neclare, în altele personajele sunt mișcate sau se obțin unele pe celelalte. Aceasta din cauza condițiilor atmosferice nu totdeauna favorabile și a tensiunii sub care se lucra, de multe ori chiar sub foc sau în timpul unor evenimente ce se derulau mult prea rapid spre a fi surprinse într-un instantaneu.

O fotografie de mare forță competitivă cu oricare imagine de pe front luată de maeștrii care activau în celelalte armate europene este aceea în care este surprins momentul când un obuz explodează la marginea unui sat: proiectilul a lovit muchia dealului, unde sunt

***Un vânător de munte francez
și un ofițer de stat major român***

din față era placată cu tablă de aluminiu. Avionul dispunea de aparatură de bord performantă pentru acel timp, care permitea zborul de noapte, și era dotat cu cinci motoare Maybach, fiecare de 250 CP (1.250 CP). Erau dispuse câte două de fiecare parte a fuzelajului (față și spate), iar unul era montat chiar în botul aparatului. Cele trei elice din față erau tractive, iar cele dinapoi erau propulsive. Greutatea totală a avionului DLR-70 era de 12t și lua la bord o încărcătură de 4t sau 14 persoane. Cele 11 rezervoare de benzină asigurau avionului o autonomie de zbor de aproape zece ore, acoperind 1.000 km fără escală, la o viteză de croazieră de 120 km/oră.

Personalul navigant al avionului DLR-70 a refuzat să dea relații privind funcționarea motoarelor și caracteristicile generale ale aparatului. Mai mult, au reușit să distrugă cartea tehnică, crezând astfel că tehnicienii români nu vor reuși să repare și apoi să zboare cu acest avion. Comandantul aeronavei, căpitanul aviator Hans Wolf von Harah, a cerut suma de 20.000 lei și un regim de libertate, ca să-i învețe pe specialiștii noștri să pună în funcțiune agregatele avionului.

Conducerea Direcției Aeronauticii din M.C.G. român a refuzat propunerea aviatorului german și a trimis la Cristinești o echipă formată din locotenentul aviator mecanic Petre Macavei, fost pilot de vânătoare în celebra

Locotenentul Petre Macavei, în stânga

escadrilă româno-franceză N.3, maiorul aviator Haralambie Giossanu, pilot secund, locotenentul observator Cezar Adam Știubei, mecanicii militari Vasile Osiam, Voicu Mihalache și mecanicii civili Gheorghe Pelinescu, Alexandru Palada și Gheorghe Vișan.

Echipa condusă de locotenentul Petre Macavei a reparat avionul și la 19 septembrie 1919, la orele 12.50, avionul DLR-70 și-a luat zborul spre București, urmând itinerarul: Cristinești-Mihăileni-Pășcani-Roman-Bacău-Adjud-Țepu-Tecuci, unde a aterizat după un zbor de două ore și 31 minute. Fuseseră parcurși 324 km, cu o viteză medie de 120 km/oră. Aviatorii noștri

au aterizat din cauza unor defecțiuni tehnice la un motor. Cea de-a doua etapă, în lungime de 196 km, a fost parcursă într-o oră și 59 minute, avionul zburând cu o medie de 100 km/oră, la 2.000m altitudine.

In ziua de 27 septembrie 1919, la ora 15.42, echipajul și-a continuat zborul spre București. Abia decolase și o nouă defecțiune tehnică a determinat aterizarea lui în apropiere de Pulberăria Dudești.

La ora 17.10, avionul gigant și-a luat zborul și, după numai șase minute, DLR-70 a aterizat pe aerodromul de la Pipera. Penele tehnice s-au datorat disfuncționalității alimentării cu benzină a motoarelor, provocată de oxizii de aluminiu rezultați din acțiunea benzinei asupra rezervoarelor realizate din aluminiu. Întregul parcurs de 542 km a fost făcut în patru ore și 18 minute, la o înălțime de 1.500-2.000 m altitudine.

Repararea aparatului de zbor și raidul efectuat de zburătorii noștri apoi constituie una dintre cele mai importante

pagini din istoria aviației noastre, demonstrând profesionalismul aviatorilor români.

Avionul Siemens Staaken R.XIV, cel mai mare bombardier din lume la acea vreme, a rămas în serviciul aviației noastre o perioadă, fiind utilizat pentru pregătirea viitorilor aviatori români. Ulterior, a fost distrus din ordinul conducerii aviației militare. ■

Deși echipajul german a refuzat să ofere vreo informație, piloții și mecanicii români au reparat aparatul de zbor și l-au ridicat de la sol, aducându-l la Pipera

BANII UCRAINEI, SALVAȚI DE ROMÂNI

Dr. VALERIU AVRAM

Spre sfârșitul primei conflagrații mondiale, germanii au folosit în operațiile aeriene avioane performante pentru acel timp, care însă n-au mai putut schimba soarta războiului. Un astfel de avion a fost și bombardierul cu cinci motoare tip Siemens Staaken R.XIV, care avea o autonomie de zbor de 1.000 km (germanii au realizat numai trei avioane de acest tip). Un astfel de avion a fost capturat de armata română.

In ziua de 17 septembrie 1919, la ora 14.15, în apropiere de satul Cristinești din Basarabia, trupele române aflate în zonă au observat aterizarea unui avion gigat. Acesta venea de la Breslau, echipajul având intenția să ajungă în orașul Kamenetz-Podolsk, din Ucraina.

Personalul navigant era format din șapte persoane, dintre care șase erau germani: Hans Wolf von Harah, comandantul aeronavei, piloții Heinrich Smitz și Henning Tretken și mecanicii Konrad Polter, Max Wilhelm și Willy Kafka. Cel de-al șaptelea pasager era Pavel Romanski, delegatul Ministerului de Finanțe al Guvernului naționalist ucrainean, care avea reprezentanță diplomatică în România.

O comisie militară română i-a cercetat pe pasagerii avionului gigat, inventariind obiectele găsite la bord, între care zece lăzi ce conțineau 303 mi-

lioane de grivne (moneta ucraineană), bancnote tipărite în zilele de 5, 6 și 29 octombrie 1918. Această sumă imensă de bani aparținea Republicii Ucraina. Grivnele fuseseră tipărite în Germania și trebuia depuse într-o bancă din orașul ucrainean mai sus amintit.

Conform Deciziei nr. 6.904, din 17 septembrie 1919, a Marelui Cartier General (M.C.G.) român, bancnotele ucrainene au fost încredințate provizoriu comandantului Diviziei 8 Infanterie, în dispozitivul căreia aterizase forțat avionul gigat. Comandantul diviziei a predat această sumă importantă unui funcționar superior ucrainean aflat la Iași, care a preluat cele 303 milioane de grivne. A fost însoțit de militarii români până la Nistru, trecând apoi în teritoriul controlat de armata ucraineană care lupta împotriva Armatei Roșii. Delegatul ucrainean a primit și cores-

pondența oficială a Legației Ucrainei din țara noastră. Mai mult, ofițerii Diviziei 8 Infanterie română au predat diplomatului ucrainean câteva pachete ce conțineau medicamente, de care se simțea mare nevoie în Ucraina.

Avionul gigat capturat, înmatriculat DLR-70, a rămas în România, întrucât fusese pilotat de un echipaj german. În timpul războiului, aparatul executase câteva misiuni de bombardament asupra Londrei, conform celor relatate de aviatorii germani capturați.

Avionul era un biplan cu o anvergură de 44 m, avea o înălțime de 8 m, iar lungimea fuzelajului era de 28 m. Dispunea de un tren de aterizare solid, compus din patru perechi de roți duble și două roți mai mici, în față. Partea dinapoi a fuzelajului era acoperită cu pânză, iar cea mijlocie și

ele, Geo Bogza a fost târât în mai multe rânduri la tribunal și chiar condamnat la închisoare.

Poezia și bunele moravuri

Jurnal de sex reprezintă volumul de debut al poetului. La numai 21 de ani, Geo Bogza avea pretenția de a șoca, de a uimi, de a scrie așa cum nu a mai scris nimeni. Conduc de spiritul avangardist al anturajului și susținut de unele aventuri amoroase de pe vremea când practica marinăria, Bogza a descris în poemele de debut secvențe sexuale cu rol de caricatură la adresa societății în care trăia. El unul se simțea „sătul și scârbit de cuvintele societate, familie, menire, scop” (după cum însuși o mărturisea în *Jurnal de copilărie și adolescență*), cuvinte în spatele cărora de fapt se ascundeau numeroase legături pur carnale, infidelități consumate pe furiș, în moduri sordide. Așa că ambițiosul poet debutant s-a gândit să dezbrace realitatea conjugală a burgheziei de orice interpretare artistică și s-o pună ca un soi de oglindă în fața publicului. Evident, realitatea oglindită era atât de urâtă, încât mesajul literar s-a pierdut.

Poemele de debut au căpătat însă denumirea de „bogze”, spre încântarea lui Bogza care, iată, se impunea ca un autor absolut original. Dar cum termenii folosiți în volumul de debut nu erau niciun strop literari, ci de-a dreptul vulgari, poetul este ulterior „invitat” la tribunal, unde, în anul 1931, i se intenționează procesul contra bunelor moravuri.

Perioada procesului este una chinuitoare pentru autor. Gândul sinuciderii îl

Urmuz, revista în care a debutat Geo Bogza

bântuie într-una, se teme, se gândește să plece din țară, dar nu are bani. Unele prietenii se destramă. Financiar, Geo Bogza e la ananghie.

Procesul din noiembrie 1931 se bucură de atenția publică. Presa vuieste, lumea stă cu sufletul la gură. Geo Bogza ezită să se înfățișeze instanței; se zvonește că este bolnav. Cerase ajutorul avocatului (și scriitorului) Ionel Teodoreanu, dar trebuie să se mulțumească să fie apărat de Ionel Jianu (eseist și critic de artă). În cele din urmă, apare totuși în ziua judecării procesului.

La cererea procuraturii, ședința de judecată se desfășoară fără martori, oamenii fiind evacuați din sală. Verdictul dă câștig de cauză poetului, care este achitat. Pleacă de la tribunal cu aura unui erou deschizător de drumuri pentru poezia românească avangardistă.

Și cum în ultima vreme era bântuit de o revoltă tot mai puternică contra femeii burgheze (cea mai importantă dintre aventurile lui sentimentale se terminase prost), decide să publice cât mai repede volumul aflat deja în lucru de un an și ceva: *Poemul invectivă*. A fost publicat cu o copertă pe care Geo Bogza își pusese mândru amprente ce i se luaseră cu ocazia procesului câștigat.

Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Al. Brătescu

Voinești și Octavian Goga îl etichetează „poet pornograf” și atrag atenția că opera lui face de rușine literatura română. Se fac comentarii umilitoare la adresa apetitului său sexual, fiind considerat un personaj obscen, obsedat sexual și cotoptit de simțuri. În plus, autorul își afirmase cu vârf și îndesat înclinațiile politice de stânga, dis-

Grupul Alge între teribilism și avangardism; Geo Bogza este primul din dreapta, rându al doilea

Geo Bogza și Elly Enescu, o poveste de dragoste

GEO BOGZA

FEMEILE DIN SPATELE POETULUI

ANDREEA CHIRU

La răscrucea dintre două războaie mondiale, literatura a cunoscut ea însăși un adevărat război pe teritoriul României. Societatea căuta cu înfrigurare să se reinventeze în toate domeniile, mai ales cel cultural, însă la conducerea ei se aflau mai departe reprezentanții vechii generații, incapabili de reinventare.

Neputând să se afirme la umbra monștrilor sacri, tinerii scriitori au decis să atace literatura în punctul ei cel mai sensibil, adică în cel erotic. Astfel, cititorul român interbelic s-a trezit brusc ținând în mâini file ce transformau erotismul liric dintr-un act suav al intimității într-un act violent, șocant, plin de revoltă. Și i-au plăcut aceste descrieri. Scandalizați de direcția în care se îndreptau preferințele publicului, reprezentanții vechii generații au luat măsuri nemiloase: închisoarea! Anii '30 au răsunat de procese, acuzații și dușmăanii între cei mai de seamă slujitori români ai cuvântului scris.

Cazul lui Geo Bogza atrage în mod deosebit atenția. Poeziile sale au dat tonul unei adevărate vânători în spiritul jocului de-a „hoții și vardiștii“, prinzând în mrejele scandalului nume precum Mircea Eliade, Nicolae Iorga, regele Carol al II-lea.

Incriminate au fost volumele *Jurnal de sex* și *Poemul invectivă*, volume oarecum fantomatice, întrucât s-au tipărit în număr extrem de mic, au ajuns la dispoziția publicului în mod limitat, apoi au dispărut, astfel că nici în prezent nu sunt ușor de procurat. Și totuși, pentru

cență drept o femeie frumoasă, cea mai distinsă dintre toate, având în jur de 35 de ani. Nu s-a interesat de trecutul ei amoros. Cei doi au devenit destul de repede amănți, iar după câteva luni de legătură secretă, Geo Bogza i-a mărturisit că o iubește. A trăit acest moment într-un mod intens, izbucnind în plâns precum un copilandru. „Am crezut că am înnebunit“, s-a confesat el *Jurnalului*. După un timp, Ny i-a întors declarația, ceea ce pe el l-a cam lăsat rece. S-a gândit mulțumit că a scăpat de sentimentalisme și s-a aruncat cu și mai multă sete asupra poeziei. Dar în clipa în care a aflat că Ny întreține legături amoroase și cu alți bărbați, a căzut pradă geloziei. Un timp a evitat s-o mai întâlnească, apoi de fiecare dată când ieșea cu ea și grupul ei de prieteni se simțea gelos pe toți bărbații. S-a revoltat și a iscat o ceartă cu ea, în timpul căreia a numit-o „burgheză mediocră“. Eleganța ei, cochetăria, dorința de a plăcea și respectul ei pentru bani o făceau demnă de dispreț în ochii poetului. Iar faptul că Ny luase în grijă un băiat în a cărui educație investea cu speranțe de viitor l-a determinat pe Bogza să vrea să o termine definitiv cu ea. Băiatul a murit și Ny a fost cea care a răcit legăturile cu tânărul autor. Nu l-a mai primit în casă, iar el a trecut printr-o suferință destul de neașteptată din pricina ei.

Geo Bogza detesta femeia burgheză încă dinainte de a o cunoaște pe Ny. La vârsta de numai 18 ani o ceruse în căsătorie (în joacă) pe sora unui coleg marinar, Olga Grossu. Aceasta era cu un an mai mică și i-a explicat că logodna va trebui să dureze cam trei-patru ani. Relația lor nu a evoluat, poetul preferând să aprofundeze latura sexuală a unei legături cu altă fată, mult mai simplă decât Olga. Totuși, din când în când, se simte năpădit de dorul celei din urmă și o caută. Într-una dintre zile, o găsește la ea acasă,

lucrând la trusoul de nuntă. Este cuprins de dispreț: „Urmărește un singur scop, să se mărite, să își facă prin bărbatul ei o situație socială. E de preferat o cocotă. Fetele cinstite mi-au devenit de nesuferit!“, scrie el.

Pe viitoarea soție, Elly, o cunoaște foarte devreme, în Buștenari. Era sora unui prieten, George Enescu. Dar Geo Bogza nu găsește la ea nimic demn de admirație. Se îndrăgostește de sora ei, V., o copilă foarte frumoasă, „dianfană“, „delicată“, dar cam sălbatică în purtări și lipsită de calități intelectuale.

Abia prin 1931 începe cu Elly o legătură de amicitie. Se simte oarecum atras fizic de ea, dar pe de altă parte este șocat de lipsa ei de experiență de viață, de inocența cu care se raportează la bărbați. Probabil că tocmai această inocență îl determină să se îndrăgostească de ea. Elly va rămâne întreaga viață o prezență discretă, caldă, iubitoare, ocrotitoare și de un bun simț fără egal. Se căsătorește rapid, deși autorul *Poemului invectivă* se arătase ani la rând disprețuitor față de familie și căminul conjugal. Elly suportă sărăcia soțului, dar refuză compromisurile în privința lipsei de eleganță a comportamentului. Nu tolerează certurile, agresivitatea, limbajul insultător folosit de prietenii lui Geo Bogza la petreceri.

În ciuda unei reputații artistice deloc onorante, Geo Bogza nu a fost șters din cartea marilor nume ale literaturii române. A fost chiar studiat în școli. Bineînțeles, nu prin prisma poemelor pornografice. El s-a reorientat spre reportaj, dovedind reale calități jurnalistice.

Jurnal de sex și Poemul invectivă nu au mai văzut lumina tiparului în variantă originală, cel puțin nu cât a trăit Geo Bogza. Spre finalul vieții, s-a întors asupra poeziilor din tinerețe și le-a modificat, înlăturând caracterul lor pornografic. S-a resemnat oare? Ori s-a detașat de idealurile tinereții? ■

Dorin Tudoran și Geo Bogza în 1978, la Conferința Națională a Scriitorilor

prețul față de burghezie și viața liniștită, ordonată, determinând pe unii membri ai Academiei Române să ceară cu orice preț arestarea și condamnarea lui la închisoare.

În acea perioadă, Nicolae Iorga căzuse victimă unei glume de prost gust. Câțiva colegi de breaslă ai lui Geo Bogza, foarte tineri și la a căror revistă (*Alge*) poetul colaborase din simpatie, tipăresc o revistă teribilistă, intitulată după organul reproducător masculin. Un exemplar al acestei fițiuci este trimis cu un mesaj insultător tocmai marului istoric. Acesta se adresează poliției, suspectându-l pe Geo Bogza de a fi fost capul răutăților.

În 1934, poetul este ridicat de acasă, sub privirile îngrozite ale soției. I se aduc acuzații de atentat la bunele moravuri pe baza *Poemului invectivă* și este imediat dus la închisoarea Văcărești. Aici petrece vreo zece zile, alături de tinerii de la *Alge*, arestați și ei la cererea lui Nicolae Iorga. În final, li se dă drumul tuturor.

Retipărirea *Poemului invectivă* îi atrage lui Geo Bogza un nou proces. În 1937, el se reîntoarce la închisoare, sub aceleași acuzații de atentat la bunele moravuri, dovadă stând volumul care se vindea chiar bine.

De data asta, Geo Bogza este închis tot la Văcărești, însă în compania marilor răufăcători ai vremii. Stă la taclale cu jefuitori și criminali faimoși, făcând chiar haz de situație. Lui Berilă asasinul îi explică cum a ultragiă o femeie pe nume Academia, în timp ce era îndrăgostit de o altă femeie, pe nume Pornografia. Totuși, apelează la regele Carol

Numărul 4 al revistei *Alge*, apărut la 25 decembrie 1930

al II-lea, cerându-i grațierea sub motiv că se apropie data plecării sale în Spania, ca reporter de război.

A găsit în monarh un susținător de nădejde. Regele citise *Jurnal de sex* și *Poemul invectivă* și... îi plăcuseră. Așa că semnează decizia de grațiere a lui Geo Bogza; cu porunca să fie eliberat imediat.

Între creație și fetele cinstite

Cine are prilejul (rar) de a citi *Jurnal de sex* și *Poemul invectivă* ar putea crede, asemeni cititorilor interbelici, că Geo Bogza a fost un consuma-

tor avid de legături carnale.

Și totuși, în realitate, Geo Bogza a fost departe de profilul unui obsedat sexual. S-a căsătorit la vârsta de 25 de ani, cu sora (foarte cuminte) a unui prieten. Până atunci a avut parte de aventuri pasagere, adolescente, doar unele dintre ele consumându-se la nivel fizic.

L-au atras femeile frumoase. În anii adolescenței s-a lăsat purtat de emoții romantice, dar maturizându-se s-a luptat cu ele, căutând să înăbușe sentimentalismul. În el clocotea o pasiune mistuitoare, pe care a încercat tot timpul să o canalizeze spre creație, spre poezie, și nu spre femeile din jur.

Cea mai importantă femeie din viața lui Geo Bogza, cu excepția soției, a fost o misterioasă Ny, o femeie care i-a citit primele poeme publicate în revista *Urmuz* și căreia nu i-au plăcut deloc. Ea trăia în Câmpina și a ținut totuși morțiș să îl cunoască. Autorul a descris-o în *Jurnal de copilărie și adoles-*

1934, un fotosuvenir de la Moși, de la stânga la dreapta: Gherasim Luca, Geo Bogza și Jules Perahim

Generalul Berthelot felicită soldați români

Regina Maria și Misiunea Engleză la Iași, 7 martie 1917

ALBUM ISTORIC

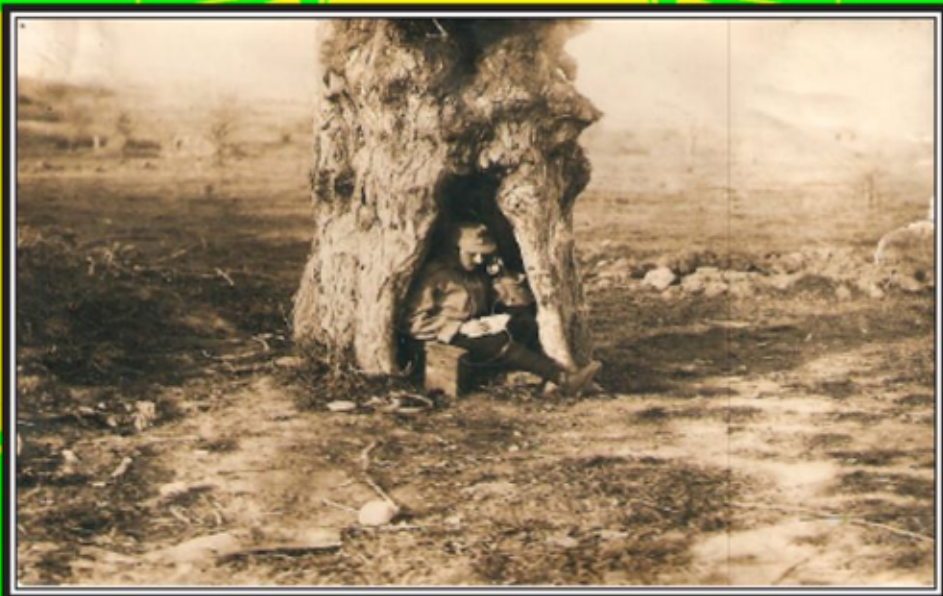
*Regele Ferdinand (așezat) discută cu generalul Avereseu (în dreapta lui)
și alți ofițeri un plan de luptă*

Regina Maria cu misiunea Crucii Roșii americane

*Operatorii de film se deplasează, în planul doi,
încercând să surprindă cât mai bine vizita regelui pe front*

Un transmisionist ascuns într-o scorbură de copac

Militari și civili în horă, într-o clipă de răgaz

Un cuib de mitralieră cocoțat într-un pom

Tapiserie reprezentând astronomi iezuiți și învățați chinezi

rilor și tradițiilor locale și abținerii de la amestecul în politică, prin intermediul ridicării unor biserici și al pregătirii unui cler local, sub jurisdicția unui episcop. Sub numele de *Seminaires des Missions Étrangères*, asociația a primit binecuvântarea Papei Alexandru al VII-lea, apoi și recunoașterea guvernului francez. Începând din anul 1663, pe Rue du Bac, la nr. 128, s-a ridicat o reședință impunătoare a asociației, edificiu care până azi este o mândrie a Parisului.

Huang Jialue, *gentilomul străin*, s-a născut în anul 1679, la 15 noiembrie, „în familia Muntelui Vulturului” din provincia Fujian. Tatăl său a fost un creștin devotat și se pregătea să se dedice vieții monahale. Sub presiunea familiei, care nu concepea ca stirpea acestuia să se stingă, s-a căsătorit. I s-au născut doar patru fiice. După rugăciuni fierbinți adresate Celui de Sus și depunerii promisiunii că îl vor dedica slujbei Domnului, i s-a născut și un fiu, care a primit numele de Risheng. Înălțarea Soarelui, iar la botez, Jialue, echivalentul chinez al cuvântului Arcadie.

În anul 1686, la vârsta de șapte ani, după moartea tatălui, mama l-a încredințat misionarului francez Philibert Le Blanc (1644-1720), pentru a-l pregăti pentru misionarism. În timp ce cutreierau împreună China, în căutarea de noi adepți ai catolicismului, părintele Le Blanc, profund încredințat de importanța misiunii

sale de a pregăti misionari din rândul locuitorilor Chinei, i-a predat limbile latină și franceză, cunoștințele de bază ale teologiei și i-a asigurat dascăli chinezi, care să-l instruiască în scrierea ideografică și în cunoașterea cărților clasice ale marilor gânditori chinezi, în însușirea istoriei patriei sale.

După trei ani, în anul 1689, părintele Le Blanc l-a predat misionarului francez de descendență nobiliară Artus de Lionne (1655-1713). Acesta s-a ocupat în continuare de instruirea și educația lui Huang Jialue până ce a împlinit 16 ani. Atunci, mentorii săi au hotărât să-l trimită acasă, pentru a-i lăsa timp de gândire în ceea ce privește viitorul. A rămas acolo doar ca să rezolve unele probleme legate de gospodăria părintească, apoi și-a urmat destinul: propovăduirea credinței creștine în China. Pașii l-au purtat în multe zone ale Chinei. S-a străduit să-și cunoască poporul, năzuințele,

acumulând în același timp bogate cunoștințe și experiență de viață, care arată el în biografie „m-au ajutat acum [când se afla la Paris – n.a.] să duc o viață respectabilă în străinătate”.

În audiență la Clement al XI-lea

La 17 februarie 1702, Huang Jialue s-a urcat la bordul unei corăbii engleze, pentru a-l însoți pe mentorul său, Artus de Lionne, acum episcop de Rosalie, într-o călătorie la Roma. Scopul călătoriei a fost ca, împreună cu un alt convertit chinez, Jean Li (Li Ruowang), în contextul tensionat creat de „polemica riturilor”, să-i servească episcopului drept sprijin în demersurile la Sfântul Scaun. Episcopul era însărcinat de o grupare a misionarilor din China să aducă noi argumente în favoarea adoptării în procesul propagării în China a credinței catolice unei atitudini categorice și ferme față de practica mai „realistă” și mai „înțelegătoare” a călugărilor iezuiți, vizavi de tradițiile culturale și principiile de bază ale filo-

Gramatică limbii chineze elaborată de Huang Jialue și editată de Fourmont

UN CHINEZ LA CURTEA REGELUI SOARE

Dr. ANNA EVA BUDURA

Ludovic al XIV-lea:
„Doresc să mă aliez puterii
împăratului Kangxi...”
(în imaginea din dreapta)

Într-o zi umedă a lunii octombrie a anului 1716, într-o cameră friguroasă, nu departe de Sena, zăcea, epuizat, după o hemoptizie, Arcadie Huang, bibliotecarul și interpretul Maiestății Sale Regele Franței. Cu un efort supraomnesc a întins mâinile tremurânde spre măsuta alăturată și a luat o pană, pentru a așterne pe hârtie ultimul document al vieții sale: o scrisoare adresată Alteței Sale Regale Ducele de Orléans, regent al regatului. Caligrafia cu mare grijă cuvintele: „Pentru a recunoaște marea binefacere [de a fi numit interpret – n.a.] gentilomul străin a lucrat cu toată sârguința de care a fost capabil pentru a aduce la lumina zilei o gramatică a limbii chineze, însoțită de alte câteva mici tratate, cu intenția de a ajuta pe cei ce ar vrea să învețe limba, politețea și obiceiurile țării sale... Să primească deci Domnia Voastră, cu bunătatea care-l face iubit fără deosebire tuturor, această mică lucrare pe care gentilomul străin îndrăznește să o prezinte Alteței Sale Regale, cu gândul de a-i evidenția dorința sa fierbinte de a-i face plăcere; s-ar considera fericit dacă pentru aceasta ar trebui să-și verse sângele până la ultima picătură.” După ce a știut în mâini sigure volumul elaborat cu atâta trudă, la 13 octombrie, sufletul său s-a întors pe plaiurile strămoșilor săi.

Dar cum a ajuns acest *gentilom străin* la curtea Regelui Soare și cine era?

În secolul al XVII-lea, Ludovic al XIV-lea al Franței a conceput un plan strategic pentru afirmarea Franței pe plan internațional. În cadrul acestuia un loc important l-au ocupat prevederile ce vizau Extremul Orient, în special China. El a subliniat: „doresc să mă aliez puterii împăratului Kangxi (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1994) și celei a lui Petru cel Mare al Rusiei, ca să impulsionez stabilirea legăturilor culturale între Occident și Orient”.

În realizarea acestei dorințe, care se extindea și la interese economice și de dominație colonială, Ludovic al XIV-lea a acordat un rol important misionarilor, care, pe lângă propovăduirea credinței creștine, urma să-și însușească limba chineză, să studieze moștenirea culturală a Chinei, să se informeze despre industria, meșteșugurile, comerțul, situația socială, politică și militară a acesteia, să furnizeze informații precise, cărți și documente. În acel context, misionarilor francezi li s-a încredințat o sarcină deloc ușoară: să eli-

mine monopolul deținut în operațiunea de convertire a populației chineze de misionarii călugări spanioli, portughezi și italieni.

Înapoi acasă, pentru timp de gândire

După o perioadă lungă de pregătire, în anul 1663, în Franța se constituise Les Missions Étrangères de Paris (MEP; Misiunile Străine din Paris), o asociație care avea ca scop evanghelizarea popoarelor din țările necreștine, în condițiile acceptării obicei-

**Orientalistul Antoine Galland
(1646-1715)**

istoria și cultura chineză și de punerea bazelor unei cercetări științifice privind China. Ca intelectual de valoare, abatele Bignon și-a dat seama că pentru impulsivarea acestor cercetări științifice, înainte de toate, este necesară însușirea limbii chineze. El spera că Huang Jialue îi va putea da un sprijin substanțial în această direcție și obține aprobarea de a-l angaja la Biblioteca Regală, pentru catalogarea cărților în limba chineză; mai apoi, i se încredințează și funcția de traducător al regelui.

Huang Jialue hotărăște să nu se mai întoarcă în China; mai mult, renunță la hirotonisire și, la 25 aprilie 1713, se căsătorește cu Marie-Claude Regnier. Mentorul său, episcopul Rosalie Artus de Lionne, este foarte dezamăgit. Planul său de o viață s-a năruit. Moare la 5 august 1713. De acum înainte mentorul și sprijinul său până la moarte va fi abatele Bignon.

Viața matrimonială este marcată de lipsurile materiale,

de starea sănătății sale și a soției, de deosebirile de obiceiuri și de mod de viață. Caută însă să fie un soț răbdător și înțeleghător, dorind cu ardoare să aibă un urmaș. La 4 martie 1715, se naște fetița lui, căreia îi pune numele de Marie-Claude, în amintirea soției decedate la naștere.

În condițiile precare de viață, boala i se agravează rapid, dar el caută să-și îndeplinească obligațiile asumate. Lucrează la elaborarea gramaticii

limbii chineze, a dicționarului chinez-francez și face traduceri pentru MEP. Greutățile îl copleșesc însă. Simte lipsa unei pregătiri intelectuale suficient de solide, a unor lucrări fundamentale necesare elaborării celor două volume. Este un pionier în fața unui câmp imens, despre care nu are suficiente cunoștințe și nici unelte să-l lucreze. Așa cum reiese din documentele aflate la fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale din Paris, el s-a apucat cu multă hărnicie de lucru, a realizat un sistem de transliterație, a stabilit folosirea celor 214 radicali pentru căutarea cuvintelor în dicționar. La moartea sa, a lăsat în urmă un manuscris ce a cuprins 5.210 de cuvinte, de la radicalul 1 până la radicalul 83.

La elaborarea gramaticii însă, greutățile au fost de-a dreptul insurmontabile. În China, de milenii, limba, cu puter-

nice caracteristici ideomactice, era însușită prin memorare, prin lectură intensă și explicarea cuvintelor, iar regulile gramaticale se învățau „cu bucuria inimii”, lipsind un sistem științific cunoscut drept gramatică. (Prima încercare de elaborare a unei gramatici a limbii chineze se va face deabia în anul 1893.) Este de înțeles că Huang Jialue nu dispunea de aceste cunoștințe în privința limbii chineze, dar nici în ce privește limbile franceză și latină, pe care le învățase vorbind.

Un călugăr ascet, ce trezește... invidie

Abatele Bignon caută să-l sprijine și obține colaborarea a doi cunoscuți intelectuali ai Franței: a istoricului și lingvistului Nicolas Fréret și, mai apoi, a specialistului în limbi orientale (ebraica,

**Papa Clement al XI-lea
a fost impresionat
de cunoștințele tânărului**

**Misionarul francez de descendență nobiliară
Artus de Lionne (1655-1713)...**

suficii multimilenare chineze. În ceea ce îl privește pe Huang Jialue, mentorul său dorea să-l prezinte Papei ca pe o dovadă a succesului muncii de misiunariat în China și, totodată, să-i ofere posibilitatea să urmeze studiile de teologie la Seminarul Misionarilor în Străinătate, pentru a putea fi primit în rândurile clerului catolic.

La 9 martie 1703, Huang Jialue a ajuns la Roma, unde petrece următorii trei ani. A fost încântat de șansa ce i s-a oferit de a vedea capitala creștinătății catolice. Vizitează marile și vestitele lăcașuri de cult, precum Basilica Sfântu Petru, bisericile San Clemente, San Andrea, San Giovanni in Laterano și altele, petrece zile numeroase în Vatican, în muzeele de antichități, admiră urmele măreției Imperiului Roman. Însemnările din jurnalul său dovedesc că știe foarte bine ce trebuie să cunoască din cultura romană și din viața cotidiană a locuitorilor Cetății Eterne, că interesul său depășește cu

mult sfera vieții religioase. Se pregătește, în același timp, pentru a fi hirotonisit. La 26 martie 1703, are marea cinste să fie primit în audiență, împreună cu alți doi convertiți chinezi, de Papa Clement al XI-lea. Cu ocazia aceasta îl impresionează pe Sanctitatea Sa prin cunoștințele de limba latină, prin modul elegant și modest de comportare.

Însemnările din jurnal semnalează condițiile materiale precare cu care se luptăoul de Rosalie la Ror și începuturile unei-e-i va fi fatală, în scurt i lui, și episcopului, ca și concetățeanului Ruowang – tubercu-

Huang Jialue a sosit la Paris într-un moment istoric cunoscut drept al „febrei chineze“, „modei chineze“, care cuprinsese întreaga societate franceză, de la rege și nobilime până la oamenii simpli. Porțelanuri, obiecte din lac și alte produse ale meșteșugarilor chinezi îi umplu de uimire pe locuitorii Franței și devin obiecte nelipsite de decor în palatele și gospodăriile francezilor. Scrierile misionarilor se vindeau ca pâinea caldă și se citeau cu mare interes. Toată lumea era dornică să obțină cât mai multe cunoștințe despre Marele Imperiu Chinez.

I se naste o fetita

În condițiile acelea, este lesne de înțeles că știrile sosirii la Paris a unui chinez *adevărat* și, chiar mai mult, a unui convertit la catolicism, care poate să relateze prin viu grai tot ce posedă și oferă China, a stârnit un mare interes. Era singurul chinez care se stabilise în Franța. Devine invitatul de onoare al personalităților de seamă ale vieții științifice, precum Charles de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu (1689-1755), astronomul Joseph Nicolas Delisle (1688-1768), abatele Sevin, botanistul Antoine de Jussieu (1686-1758), orientalistul Antoine Galland (1646-1715), expertul în limbi orientale Etienne Fourmont, istoricul Nicolas Fréret (1688-1749) și alții, al dincuilor fastuoase oferite de nobili.

Printre aceștia se numără și inspectorul general științific al Curții Regale, marele comis al statului, bibliotecarul regelui, J.P. Bignon (1670-1743), preocupat în mod special de

... și bibliotecarul regelui,
J.P. Bignon (1670-1743),
preocupat de istoria și cultura chineză

CONSTANTIN „BĂZU“ CANTACUZINO

Avionul „Typhoon“, pregătit pentru ocolul Pământului, și pilotul lui

MIHAI DIM. STURDZA

Născut la București în ziua de 11 noiembrie 1905, el primi la botez prenumele de Constantin-Drăghici, purtate de strămoșii săi. „Băzu“ era numele sub care va fi cunoscut în familie și, mai apoi, în societatea bucureșteană, printre aviatori, în presă și în lumea sportivă.

Dintre studiile sale, putem menționa Liceul de Stat din Geneva, unde-și trecu „baccalaureatul real“, un an la Școala Militară din București, doi ani la Institutul Comercial din Strasbourg (1924-1926), urmați de alți doi ani la Facultatea de Drept din Paris, pe care o părăsi în 1927. Certificatele indică studii neterminate și fără obținerea diplomei de absolvire, dar o perfectă cunoaștere a limbilor franceză și engleză.

Adevărata vocație era alta: pilotajul, care-i va aduce repede faima internațională. Lista brevetelor, înșirate pe cererea de admitere ca pilot la Direcția Aviației Civile Române (1939), este următoarea: absolvent al Școlii Civile de Pilotaj „Mircea Cantacuzino“ de la Băneasa, pilot de turism (1933), de zbor fără vizibilitate (1934), de avion de linie (1935), de avion de vânătoare (1935), de avion de transport public (1935) și de radio-telegrafist (1937). Devenise campion național la exercițiile

de acrobație aviatică (1938), apoi șef de escadrilă la Direcția de aviație civilă.

A fost decorat la 6 iunie 1934 cu „Virtutea Aeronautică“, pe câmpul de la Băneasa, de către Carol al II-lea, apoi, în cursul războiului, de două ori cu „Mihai Viteazul“.

La 10 iunie 1934, Băzu Cantacuzino câștiga premiul I ca învingător al primei curse internaționale de motociclism din România, desfășurată pe noul velodrom de pe Șo-

seaua Ștefan cel Mare din București.

În scurtă vreme, va deveni o vedetă a competițiilor sportive, de motociclism, hockey pe gheață, pilotaj etc., dobândind o notorietate care va depăși granițele României. Dispunând și de mijloacele financiare necesare, comandase în Franța un avion cu care plănuia să facă înconjurul lumii. Asta după ce, în vara anului 1935, bătuse de două ori recordul de viteză al zborului Paris-București (respectiv, 6h 25' și 6h 23' 45").

Sediul Les Missions Étrangères de Paris (MEP)

persana, copta etc.) Etienne Fourmont (1683-1745), membru al Académie des Inscriptions et Belle-Lettre. (Mă întreb de ce în această muncă nu au fost implicați misionarii întorși din China, buni cunosători ai limbii și civilizației chineze.) În concepția abatelui Bignon, ei urma să învețe limba chineză de la Huang Jialue, iar acesta, la rândul său, urma să-și însușească noțiunile teoretice ale gramaticii limbii franceze de la ei, pentru ca apoi, împreună, să elaboreze o gramatică a limbii chineze, care să-i ajute pe cei dornici să o însușască. Pentru oricine a învățat limba chineză este limpede că sarcina nu a fost deloc ușoară.

Era necesară din partea ambelor părți o disponibilitate particulară de a accepta noile informații și de a le înțelege esența. Documentele arată că Huang Jialue învăța cu multă sârguință și asimila cu succes noile noțiuni. Între el și cei doi intelectuali francezi s-au stabilit relații de prietenie, în special între el și Fréret, și de colaborare. Dovadă este

elaborarea gramaticii limbii chineze, pe care a conceput-o ca pe o mică enciclopedie, în care cei interesați, în afara cunoștințelor elementare de gramatică a limbii, să găsească toate elementele fundamentale ale culturii, științei, filosofiei și obiceiurilor chineze, ca și faptul că Etienne Fourmont, fără să fi pășit pe pământul Chinei, este acreditat ca primul cunosător al limbii chineze din Franța și întemeietorul sinologiei franceze. Faptele istorice arată însă că primii francezi cunosători ai limbii și culturii chineze, unii dintre ei, eminenți, au fost misionarii, ca, de pildă, cei doi mentori ai lui Huang Jialue și mulți alții.

Mulți ani după moartea lui Arcadie Huang, din pricina orgoliului și altor tare ale caracterului lui Fourmont, meritul în întemeierea școlii de studiere a limbii și culturii

chineze în Franța al *gentilomului străin* a fost diminuat și chiar negat (după unele surse, chiar uzurpat) de acesta. Acum, din ce în ce mai mulți autori se apleacă asupra documentelor colbuite din numeroase biblioteci regale ale Franței, unde se află risipite manuscrisele lui descomplete, și restabilesc locul pe care îl merită Huang Jialue în istoria sinologiei franceze.

Huang Jialue a lăsat o amintire frumoasă în memoria contemporanilor. Iată, în încheiere, cuvintele înduioșătoare ale lui Fréret: „Situția în care se zbate acest tânăr chinez ar duce la disperare orice european, dar ce ne mișcă profund este faptul că el este mereu gentil, lipsit de pretenții, dovedind calmul unui călugăr ascet. Se află departe de plaiurile natale, nu posedă nimic, nu are o pregătire profesională și trăiește doar dintr-un salariu modest, pe care îl câștigă prin muncă. Este conștient că nu poate duce la bun sfârșit această sarcină de unul singur, iar altcineva foarte greu îi poate veni în ajutor și, din această cauză, nu va putea obține un succes important. Ne uimește însă faptul că, în ciuda acestei situații, liniștea și calmul domină starea lui de spirit și felul lui de a fi. Cu această ocazie am priceput că însemnările cu privire la caracterul chinezilor din notele de călătorie sunt într-adevăr credibile.” ■

Exprim mulțumiri domnului profesor Wang Chunbao pentru ajutor în obținerea documentației necesare elaborării acestui articol.

ILUSTRATIUNEA ROMANA

1934. Aviatorul Wesley Smith (dreapta) și „Băzu” Cantacuzino, după zborul București-Constanța și retur, realizat într-un timp record: 1h și 13'

noscut ca excelent pilot și campion al multor competiții sportive, cariera sa militară a făcut din el un erou-aviator de mare anvergură.

Conform unui raport al generalului de escadră Scarlat Rădulescu, Constantin Cantacuzino era un „excelent pilot și navigator, a executat diverse misiuni grele pe care le-a dus la bun sfârșit. Printre acestea trebuie menționate: decolarea avionului YR-BGH dintre munții de lângă Agăș, în condițiuni absolut excepționale, recuperând astfel avionul ce nu se putea transporta; depanarea și aducerea în zbor a avionului de vânătoare sovietic I.61, căzut la sol în spatele liniilor românești; îndeplinirea zborurilor de noapte pentru exercițiile Apărării Antiaeriene de la Ploiești; 34 misiuni militare cu 137h 36' zbor și 29.722 km, majoritatea pe timpul iernii. Acestea în afară de activitatea sa la Flotila I Vânătoare unde, conform actelor eliberate, a executat 86 misiuni la inamic

în 99h 50' zbor, doborând patru avioane inamice omologate și două neomologate. Se adaugă aducerea în zbor de la Melitopol la Băneasa, cu riscuri foarte mari, a avionului [sovietic] Lockheed 10 [de proveniență americană], accidentat în Crimeea și reparat acolo sumar datorită împrejurărilor, asigurând apoi recuperarea în condițiuni absolut excepționale a aceluiași avion”.

Până la 3 septembrie 1941 îndeplinise 125 misiuni la inamic – adică tot atâtea zboruri –, în decursul cărora doborâse șase avioane sovietice, printre care un bombardier.

A fost decorat din nou cu „Virtutea Aeronautică” la 3 septembrie și 21 octombrie 1941 (a doua oară cu clasa „Crucea de Aur”). Un alt superior, colonelul Burduloiu, raporta despre locotenentul Constantin Cantacuzino: „Întreaga sa activitate este un exemplu de curaj excepțional, spirit de sacrificiu mai presus de orice, de neîntâlnit luptător și pilot de vânătoare, primind cu seninătate lupta cu inamicul mult superior numeri-

cește și reușind ca prin sânge rece și sfidare de moarte să-și domine total adversarul”.

Altă notă a superiorilor săi evidențiază „fapte de arme atât de deosebite și merite absolut excepționale pentru activitatea sa neobosită de zi și de noapte, plină de inițiativă, curaj și spirit de sacrificiu, precum și pentru vitejia sa fără seamăn în lupte [...], dând dovadă de un desăvârșit spirit de jertfă și neînfocat niciodată în lupte și pericol, a reușit să doboare cel mai mare număr de avioane inamice, după ce, până la 27 august 1944, efectuase 470 misiuni la inamic, luase parte la 200 lupte aeriene, raportase 68 victorii aeriene și doborâse 40 de avioane de luptă sovietice”.

Dosarul său personal, păstrat la moșia de la Florești (Prahova) și depus astăzi la Arhivele Naționale din București, conține o lungă enumerare de elogii privind acest colecționar de recorduri care, în cursul unei cariere încărcate de riscuri mortale, pare să nu fi cunoscut eșecuri: „un exemplu pentru zburători, face cinste aripilor române...”; „a

Locotenentul „Băzu” Cantacuzino, în centru, cu camarazi

Ruta aleasă urma să aibă o lungime de circa 40.000 km și să fie efectuată cu un avion „Typhoon”, construit special în Franța de uzinele Renault-Caudron. Menținerea direcției prin nori, ceață, furtună și tot felul de intemperii presupunea o mare știință în materie de zboruri aeriene. Fiind singur la bord, trebuia să întrerunce cele trei funcții de pilot, de navigator tehnic și de radio-telegrafist.

Un asemenea proiect cumula problemele de ordin financiar cu cele tehnice: din suma necesară de peste 12.000.000 lei, fuseseră colectați aproape 9.000.000 lei. Completarea fondurilor urma să fie realizată de un comitet special compus din inginerul Radu Irimescu, director general al Uzinelor Reșița și fost subsecretar de Stat al Aerului, George Cretzeanu, director la „Banca Românească”, și Grigore Gafencu, fost ministru, toți trei foști aviatori în aceeași escadrilă în cursul războiului din 1916-1918. Comitetul era completat de prezența ministrului de Finanțe Victor Antonescu, președinte al Asociației „Virtutea Aeronautică de Război”, a ministrului de

Interne Ion Incuț, a prințului George Valentin Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale, a lui Alexandru Donescu, primar al Bucureștilor, și a lui Gavrilă Marinescu, prefectul Poliției Capitalei.

Aureola de campion – de care se foloseau și fabricanții avioanelor pe care le pilota – era consolidată și de noroc. Într-adevăr, de mai multe ori, „Băzu” Cantacuzino a scăpat nevătămat, ca prin minune, din accidente de pe urma cărora cei de la sol credeau că-l vor găsi mort. Astfel, în cursul unui zbor de antrenament la Băneasa, motorul aparatului la bordul căruia se afla s-a blocat la câteva minute de la decolare, pilotul reușind să aterizeze în vol planat în mijlocul unui câmp, după care, înainte de a se opri, a făcut un salt spre a trece peste șoseaua București-Ploiești. Avionul, de fabricație cehă, nu a putut fi reparat la timp spre a permite lui „Băzu” Cantacuzino să participe la mitingul aviatic de la Los Angeles și nici la campionatele aeronautice din cadrul Olimpiadei de la Berlin.

Performanțelor tehnice li se adăugau aventurile sentimen-

tale. Frumos, bogat și prinț, plutind în văzduh peste nori, iar pe pământ legănat în brațele femeilor, „Băzu” Cantacuzino a fost un răsfățat al vieții. Hedonismul, notorietatea, pasiunea independenței l-au îndemnat să ia în răspăr constrângeri morale, obligații sociale și conformisme mondene atunci când era cuprins de capricii amoroase pe care, uneori, le legaliza.

Astfel, căsătorit prima oară cu o doamnă pe care o despărțise de soțul ei, va divorța de ea după scurtă vreme pentru a se recăsători cu sora acesteia, care-i dăruie și o fiică, Marioana. Divorțat iarăși, „Băzu” Cantacuzino luă, în 1939, o a treia nevastă, fată de rabin din Basarabia, trecând de data aceasta nu numai peste bontonul înaltei lumi boierești în care se născuse, dar și înfruntând antisemitismul oficial al partidelor extremiste atunci la putere. Este vorba de Nadia Kușnir, actriță la Teatrul „Barașeum” din București. Sacrificată altor aventuri, nici această căsnicie nu a durat, cei doi soți fugind, după război, fiecare pe cont propriu, în Occident.

Căsătoria cu o evreică a provocat o recomandare a înaltului Comandament German în momentul declarației de război împotriva U.R.S.S.: se dorea la Berlin ca „Băzu” Cantacuzino să nu participe la luptele împotriva forțelor sovietice. Comandamentul român a trecut însă peste această obiecție, aprobând cererea lui „Băzu”, care până atunci conducea Direcția Exploatații Zborurilor Civile a Societății LARES, de a pleca pe front. Ca atare, la 23 iunie 1941 era mobilizat cu gradul de locotenent aviator.

Dacă până atunci „Băzu” Cantacuzino se făcuse cu-

Motocicliștii Constantin „Băzu” Cantacuzino (stânga) și Ovidiu Ionescu, în 1932

Pilot de linie

dat avionul copilotului pentru a-l readuce în țară și a continuat drumul cu trenul spre Paris.

Sancțiunile au fost imediate: pierderea cetățeniei române.

Procesul instruit în lipsa acuzatului s-a deschis la 24 aprilie 1948. La acea dată, „Băzu” era la Paris, unde o întâlnise pe sora sa, Alice, fugită și ea din țară. Ea fusese martoră a apărării în procesul lui Iuliu Maniu. Tot la Paris se mai refugiase Maruca Cantacuzino, mama lui „Băzu”, și soțul acesteia, compozitorul George Enescu. În România rămăseseră fiica lui, Marioana, și mama acesteia.

Eforturile lui „Băzu” Cantacuzino de a se angaja în aviația franceză au dat greș. Prezența lui în Franța, unde ideologia de stânga domina, era indezirabilă și chiar deranja. Astfel că a trebuit să plece, un motiv în plus fiind acela că putea fi oricând denunțat ca „fascist”, participant la agresiunea împotriva glorioasei Uniuni Sovietice.

Mama, Maruca Cantacuzino-Enescu, va scrie mai târ-

ziu: „Atunci când, în 1948, Constantin Cantacuzino răătăcea prin Europa, fără meserie, fără naționalitate, sub amenințarea permanentă a unui atentat comunist, americanii au refuzat cu obstinație să-i dea viza pentru Statele Unite, luându-se după intrigi care țineau de invidie și ură personală; uitaseră de fapta lui îndrăzneată de la Foggia?”.

De meseria de pilot de abia mai putea fi vorba, vârsta pensionării fiind fixată, prin convenții internaționale, la 43 de ani. Așa că „Băzu” Cantacuzino a fost angajat de Societatea Națională de Aviație spaniolă „Iberia”, spre a funcționa ca instructor al piloților care urma să participe la mitingurile și concursurile de aviație locale și internaționale.

Ziarul *Arriba* din 29 noiembrie 1956 publica fotografia generalisimului Franco primindu-l la Palatul Prado pe „Băzu” Cantacuzino, venit să-și ofere sprijinul pentru a participa la organizarea unui ajutor aerian în sprijinul răsculaților unguri. Propunerea era motivată de știrile difuzate de postul de radio american „Europa Liberă”, cum că Statele Unite se pregăteau să intervină în favoarea insurjecției antisovietice de la Budapesta. Generalisimul Franco, mai bine informat, a refuzat oferta, spunându-i lui Cantacuzino că autoritățile americane erau hotărâte să nu se implice în evenimentele din Europa Centrală.

Aviatorul care realizase 10.000 de ore de zbor și înfruntase de nenumărate ori moartea, ieșind teafăr din zeci de lupte în văzduh, înceta din viață la Madrid, în seara zilei de 25 mai 1958, în urma unei operații nereușite de apendicită.

Sicriul său, acoperit cu stricolorul românesc, a fost însoțit de o numeroasă asistență: Nicolae Dumitrescu, fost ministru al României la Madrid (care a ținut un discurs); contele de Vellelano, președintele Consiliului de Stat; generalul Miguel Rodrigo, căpitan general (guvernator) al Primei Regiuni Militare; alți opt generali; președintele Aero-Clubului spaniol; contele de Casa Rojas, fost ministru plenipotențiar la București, acum șef al Casei Civile a Generalisimului Franco; primarul Madridului; ambasadorul Juan Francisco Cardenas, fost ministru al Spaniei la București și Washington, și soția sa româncă, născută Nanu; prințesa Maria-Luiza, sora regelui Simeon al Bulgariei; ducesa de Montpensier; Marele Duce Vladimir al Rusiei, nepot de soră al reginei Maria a României; nume mari ale aristocrației spaniole, în frunte cu ducesa de Medinaceli și contele de Floridablanca; miniștrii plenipotențiarilor – reprezentanți ai guvernelor în exil – ai Poloniei, Estoniei, Ungariei, Cehoslovaciei și Letoniei; primul consilier și primul secretar ai Ambasadei Statelor Unite ale Americii și mulți aviatori reputați. Printre cei prezenți s-a numărat și Otto Skorzeny, cel care-l răpise pe Mussolini spre a-l elibera.

Oficiate în toiul Războiului Rece și al confruntării dintre lagărul antisovietic condus de Statele Unite, pe de-o parte, și Uniunea Sovietică și țările subjugate de aceasta în jumătatea de răsărit a Europei, de cealaltă parte, funeraliile lui „Băzu” Cantacuzino căpătau valoarea de simbol. ■

făcut parte din avangarda eroică a țării sale..." – după cum amintește Valeriu Avram în revista *Aeronautica*.

În cursul zilelor de derută de după 23 august 1944 când, în pofida Armistițiului, Armata Roșie „eliberatoare” continua să facă mii de prizonieri, capturați fără luptă, printre ostașii români, istoria aviației românești a cunoscut un alt episod notabil în cadrul unei „misiuni de luptă dublată de o misiune diplomatică, care a pus în valoare excepționalul profesionalism al căpitanului-aviator «Băzu» Cantacuzino, temeritatea lui de luptător aerian și performanța sportivă realizată”.

După ce participase în ziua de 24 august la luptele aeriene de apărare a Bucureștilor împotriva bombardamentelor germane, la 26 august a fost trimis de autoritățile române la baza americană de la Foggia, în Italia, și apoi spre Neapole. Acolo se afla o mare bază americană unde se găsea generalul Dwight Eisenhower. „Băzu” primise din partea regelui un mesaj confidențial pentru generalul american.

În plus, ascuns în spațiul minuscule din fuzelaj, se afla un prizonier militar american de rang înalt, locotenent-colonelul Gunn. Băzu a participat, astfel, și la evacuarea spre Italia a prizonierilor americani din România, „cu scopul de a-i proteja din timp împotriva sovieticilor care ar fi putut să-i interneze”.

După ce a înmănat generalului Eisenhower mesajul regelui Mihai, „Băzu” Cantacuzino și Gunn au plecat, cu alt avion, spre România, însoțiți de trei aeronave americane transportând ofițeri și ziariști. Vor ateriza în dimineața zilei de 29

Decorat în fața frontului

august pe aeroportul de la Leordeni.

La doar patru zile de la încheierea primei misiuni, la 3 septembrie, „Băzu” Cantacuzino zbură din nou înspre Italia, la Bari, „din ordin superior și la cererea Misiunii Americane din București, deoarece legătura radio între Comandamentul Român și Comandamentul Aliat din Italia era defectă” – o defecțiune pe care echipa OSS o găsea suspectă.

La 4 septembrie, „Băzu” Cantacuzino, comandant al Grupului 9 Vânătoare, era iarăși la București, de unde pleca din nou spre Italia, pentru o scurtă misiune, la 8 septembrie 1944.

Pe baza unor liste transmise autorităților române de către Comandamentul Sovietic, valul de arestări a început la nici două luni de la semnarea Armistițiului. Scopul, bineînțeles nemărturisit, era lichidarea preventivă a oricărei opoziții la impunerea, prin violență, a regimului plănușit de Moscova, precum și pedepsirea acelor care comandaseră marile unități militare pe frontul de Răsărit și care, de fapt, își făcuseră doar datoria de ostași. Motivele arestării nu erau comunicate.

Decretul nr. 1.850, din 10 octombrie 1944, contrasemnat de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, împuternicea Consiliul de Miniștri să ia orice măsuri privative de libertate. Până la sfârșitul lui octombrie 1944 erau arestați aproape 20 de generali, dintre cei mai cunoscuți. „Băzu” Cantacuzino, totuși, spera în îmbunătățirea situației. La 9 mai 1945 el își relua activitatea în cadrul Companiei de Aviație Civilă LARES.

La 17 octombrie 1946, împreună cu alți 41 de piloți, printre care Max Manolescu, Tudor Greceanu și Zamfir Calcăntău, „Băzu” Cantacuzino este detașat de la compania aeriană, cu gradul de inspector navigant.

Dar „Băzu” nu era omul care să se supună noului regim politic. La 21 ianuarie 1948, trei săptămâni după abdicarea forțată a regelui, un raport semnală că pilotul Constantin Cantacuzino plecase la comanda unui avion de pasageri în direcția Milano și că „nu s-a întors nici până astăzi, 10 februarie 1948”. Raportul indica și motivul: fuga din țară. La capătul zborului, „Băzu” Cantacuzino a pre-

în Germania. Plata urma să fie secretă, cu bani lichizi și fără chitanță. A existat o primă întâlnire la Viena, unde am ajuns la o înțelegere verbală pentru 1.000 de persoane.

– Cum a explicat guvernul comunist al României acest lucru, de ce au cerut bani?

– Guvernul comunist ar trebui să răspundă de ce a făcut asta. Eu pot să spun doar ce am bănuț noi. Primul motiv a fost reluarea relațiilor dintre România și Germania Federală în 1967 și în cadrul relațiilor diplomatice partea germană s-a referit permanent la problemele umanitare. Erau multe familii dezbinat, sași înrolați în Wehrmacht care nu s-au mai întors în România. Iar politicienii germani doreau să rezolve această problemă. Noi doream ca partea română să înțeleagă că relațiile economice nu puteau fi dezvoltate decât după ce erau rezolvate problemele umanitare. În 1967-1968 România nu avea acces la tehnica occidentală, țara era încă la nivelul la care se găsea cu 30 de ani în urmă. În al treilea rând, România nu avea bani, nu avea valută și nu putea cumpăra mai nimic de pe piața internațională, iar producția românească nu era de ajuns, agricultura era ruinată. Astfel au încercat să găsească bani și de aceea au cerut bani pentru a da permisiunea de emigrare în străinătate. Asta s-a văzut în înțelegerile pe care le-am încheiat vreme de 22 de ani.

– Ce ne puteți spune despre ofi-

țerii de Securitate cu care ați negociat?

– Au fost oameni foarte diferiți și s-au schimbat des de-a lungul timpului. Toți aveau nume false. În prima fază a discuțiilor, opt-zece ani a fost Gheorghe Marcu, care s-a prezentat drept Giurgiu, și traducător a fost Albert Bucur, care s-a prezentat drept Popescu. Al treilea a fost un anume Marinescu, însă nu știu dacă acesta era numele lui adevărat. Popescu era colonel și Marcu era general-locotenent, ofițeri de rang înalt. După aceea s-a produs „afacerea Pacepa” și Marcu a dispărut. Așa a apărut un consilier de stat Marian, apoi un alt consilier de stat Grigorescu, apoi Stelian Andronic cu traducătorul Bucur Popescu; acesta a fost schimbat și a venit un anume Oprescu. După aproape opt ani Andronic a fost înlocuit cu Anghelache, acesta era numele lui adevărat. Între timp a apărut la discuții și șeful Direcției de Informații Externe Doicaru, care s-a prezentat drept Niculescu. A venit în Germania sub numele Drăgan și a negociat la nivel ministerial. În ultimii doi ani am discutat cu generalul Aristotel Stamatoiu, locțiitorul șefului

Securității. Eu sunt doar locotenent major în rezervă, dar am avut de-a face cu acești ofițeri de rang înalt din Securitate.

Din punctul de vedere al caracterului, toți acești oameni erau foarte diferiți. Cel mai dificil era Marcu. Era coleric, mereu amenințător, striga, bătea cu pumnul în masă. Când a fost nevoie să fie eliberat un spion român din Germania a devenit prietenos, însă la următoarea întâlnire a fost din nou agresiv. Andronic este un diplomat, avea experiență diplomatică. Cu Marian Grigorescu am avut de-a face de câteva ori, era foarte corect. Apoi a venit din nou Andronic, apoi acest Anghelache care era foarte formal și era foarte greu de negociat cu el, pentru că urma instrucțiunile foarte strict; cu Andronic se mai putea discuta. Acești oameni m-au vizitat adesea la mine acasă, însă eu nu am fost niciodată la ei acasă.

– V-ați simțit vreodată amenințat în București?

– Nu. Natural că era o lipsă de siguranță, însă în scurt timp am putut clădi o atmosferă de încredere după ce un spion român prins și încarcerat la Köln a fost eliberat. Însă asta a fost foarte dificil deoarece era un subiect foarte sensibil în Germania. După acest episod am beneficiat de o anume încredere din partea română. În cei 22 de ani în care am avut peste 300 de întâlniri și mii de discuții s-a creat natural o încredere.

A consemnat
George DAMIAN

Grup de copii sași în port tradițional, fotografiați în Germania

UN LOCOTENENT MAJOR NEGOCIAZĂ CU GENERALII

Joi, 8 mai, la Hotelul „Radisson” din București, Fundația Konrad Adenauer a organizat o conferință cu tema Acordurile secrete – istoria emigrației asistate a etnicilor germani din România. Personajul principal al manifestării a fost HEINZ GÜNTER HÜSCH, cel care a negociat, din partea guvernului german, plecarea sașilor din România (Magazin istoric, nr. 2, 3/2010).

La începutul anului 1968 sosea la București Heinz Günter Hüsch cu o misiune secretă: negocierea unui acord cu guvernul comunist al României pentru a li se permite etnicilor germani să emigreze în Germania Federală în schimbul unor sume consistente de bani. Locotenent major în rezervă, Heinz Günter Hüsch a discutat vreme de 22 de ani cu generali și coloneli de Securitate, iar în urma negocierilor purtate de el 226.654 de etnici germani și-au primit vizele de emigrare. Aflat în vizită la București, Heinz Günter Hüsch a avut amabilitatea să ne povestească pe larg despre negocierile sale cu ofițerii de rang înalt din fosta Securitate.

Prin amabilitatea doamnei Ilinca Iordache, de la Fundația Konrad Adenauer, am purtat o discuție cu domnul Heinz Günter Hüsch. Mărturia sa este cu atât mai prețioasă, cu cât spre deosebire de dosarele părții române privind această operațiune care au fost desecretizate în Germania – arhiva respectivă rămâne secretizată.

– Când ați ajuns prima dată în București și cum vi s-a părut orașul?

– Am venit la București prima dată în 1968, în luna martie. Era foarte deprimant, era încă iarnă, oamenii erau prost îmbrăcați, erau cozi. Am găsit orașul foarte apăsător.

– Ați venit aici într-o misiune secretă, neoficială...

– Da, am venit cu o misiune secretă. Autoritățile române au dat semnale că sunt gata să discute despre emigrarea germanilor și probabil să ajungă la o înțelegere. Guvernul federal al Germaniei m-a însărcinat

să cercetez dacă într-adevăr așa era, cine se afla în spate și în ce condiții se putea întâmpla asta. Am venit pentru trei zile aici, să încerc să ajung la o înțelegere prin care guvernul român să permită cetățenilor români de origine germană să poată emigra

Domnul Heinz Günter Hüsch (fotografie de George Damian)
a mediat plecarea câtorva sute de mii de sași din România în Germania, unde aceștia au păstrat amintirea fostei lor patrii, cum ne arată și acest indicator stradal din localitatea Drabenderhöhe, cu imaginea Bisericii Negre din Brașov și inscripția „Țara Bârsei”

ambasador în Regatul Italiei, ca ministru al Apărării și ministrul Afacerilor Externe. A dobândit gradul de general, la 8 februarie 1894.

Loialitatea familiei Franasovici față de tron și patrie a atins punctul culminant în 1882, când Dragutin-Carlo l-a protejat, cu propriul corp, pe regele Milan la Belgrad, în catedrală, în momentul când Ilke-Jelena Marković, soția adversarului regimului său, Jevrem-Marković, a încercat să-l împuște.

După cum relatează *The New York Times*, la 25 iunie 1896, generalul Franasovici face o vizită oficială în Rusia. Unul dintre rolurile importante destinat de rege lui Dragutin Franasovici trebuia să fie participarea sa activă la încheierea unui acord cu Sfântul Scaun, care ar fi îmbunătățit poziția croaților din Serbia. Din mărturia episcopului Strossmayer, aflăm că domnitorul sârb era convins că doar Dragutin Franasovici poate fi trimis la Roma pentru încheierea și semnarea acordului.

După ieșirea de pe scena politică a ultimului reprezentant al dinastiei Obrenović, Alexandru, în anul 1903, când a fost asasinat, Dragutin Carlo Franasovici a fost eliberat din serviciul public. A murit la 18 aprilie 1914, în Kaltenleutgeben, în Austria, fără urmași, moștenitor devenindu-i nepotul, Richard Franasovici, din Turnu Severin, România.

Richard Franasovici/Franasovici s-a născut la 8 aprilie 1883, în Turnu Severin, la 20 km în aval de Orșova, unde a locuit și bunicul lui, Francis Franasovici. El a avut cetățenia austria-

1927. Membrii ultimului guvern Ion I.C. Brătianu (primul din dreapta, ultimul rând, Richard Franasovici)

crărilor Publice și Comunicațiilor și apoi de ministru al Afacerilor Interne al regatului României.

In calitatea sa de cunoscător de artă, a fost numit în comitetul însărcinat cu ridicarea unui monument în memoria lui I.C. Brătianu, în 1935. A susținut cu fermitate ca acest angajament să fie încredințat sculptorului croat Ivan Mestrovic. Ceea ce s-a și făcut, și Mestrovic, la Split, a realizat monumentul, dintr-o singură bucată de piatră. Cu artistul dalmat au fost apoi încheiate negocieri pentru realizarea monumentelor regilor Carol I și Ferdinand.

Richard Franasovici a deținut postul de ambasador la Varșovia între 1938 și 1939, apoi la Paris, între 1939 și 1940. Când a fost emisar al României la Berna, în decembrie 1944, l-a ajutat pe rabinul Iuda Glasner să fugă din Austria în Elveția. Ministrul de Externe Mihai Antonescu îl acuzase cu câteva luni mai devreme că este carlist, că luptă pentru reînnoirea reg-

că. A urmat școala primară în orașul natal și liceul „Sf. Sava” din București, unde a absolvit studiile de Drept, în 1904. A participat la Primul Război Mondial ca ofițer în armata română. Între 1934 și 1937 a avut funcția de ministru al Lu-

crărilor Publice și Comunicațiilor și apoi de ministru al Afacerilor Interne al regatului României.

gelui la putere și pledează pentru acordarea unor concesiuni teritoriale Uniunii Sovietice, inclusiv baze navale și aeriene la Turnu Severin și Constanța. Nu există nicio îndoială că acest excelent diplomat român a sugerat fostului prim-ministru Tătărescu să poarte discuții cu

R. Franasovici (primul din stânga primului rând) la o manifestare la Cluj

Exclusivitate

FRANASOVICI ROMÂNI ȘI SÂRBI DE PRIMĂ MĂRIME

Dragutin-Carlo
Franasovic...

... și Richard
Franasovici

Târg în vechea Orșovă

RANKO JAKOVLJEVIĆ (Serbia)

Importanța deosebită pentru navigație a Dunării, care leagă Occidentul de Orient, a făcut ca, la începutul secolului al XVIII-lea, în Orșova, pe malul stâng al Porților de Fier, să existe o colonie de comercianți, profesori, preoți, emigranți de pe coasta dalmată a Mării Adriatice. În a doua jumătate a secolului, în regiunea dunăreană Porțile de Fier s-a aflat și o ramură a familiei dalmate Franasović, menționată în documente și ca Franjasović, Franasovici, Franasovich, Franasovic, Franasowicz, Franasowitsch.

Francis Franasović, care lucra la „Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft” (DDSG), companie de transport austriacă pe Dunăre, în vremea când locuia în Orșova, a devenit omul de încredere al prințului sârb Miloș Obrenović. În 1858, când acesta revenea din Țara Românească pentru a deveni, a doua oară, cneaz al Serbiei (1858-1860), a trecut și el Dunărea, în Serbia. În cererea de primire în serviciul statului, din data de 9 septembrie 1860, Francis Franasović scrie că prințul cunoaște personal motivele pentru care el renunța la slujba sa de la DDSG, spunând că „din copilărie și până la maturitate a acumulat cunoștințe bogate, foarte folositoare, privind atât navigația, cât și comerțul”. La scurt timp, căpitanul primește răspuns afirmativ la cererea sa, fiind trimis apoi, în 1862, la Galați, cu scopul de a cumpăra

pentru Serbia un vapor cu aburi. Este cel care semnează contractul de vânzare-cumpărare pentru firma „Deligrad”, fostă „Piacenza”.

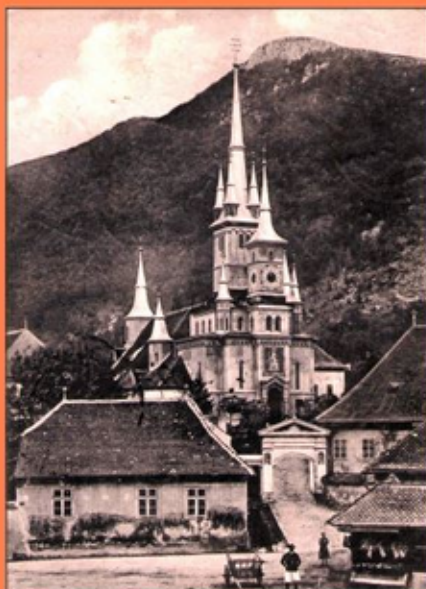
Sotia sa, Fran, va naște, la 5 decembrie 1842, la Istanbul, un fiu, Dragutin-Carlo. Cel de-al doilea băiat se va numi Richard și, conform unor documente, reiese că după 1890 a lucrat ca inspector al agenției de navigație fluvială din Turnu Severin. După ce a studiat la Viena, Dragutin-Carlo a intrat, la 28 aprilie 1862, în armata sârbă. Există încă scrisoarea prin care Francis Franasović, la data de 15 februarie 1864, a propus Ministerului Finanțelor ca la conducerea firmei „Deligrad” să fie adus fiul său. La 1 octombrie 1879 Dragutin-Carlo Franasović a fost numit adjutant al regelui Milan, apoi a servit ca

CATECHISMUS

Cred kum Tareĭ deversie à Domnului noștru alu Iesus Christus, kare tore den

Pagină din Catehismul calvin, tradus în românește de Ștefan de Recea și Biserica „Sfântul Nicolae” din Șchei; în dreapta, lângă poarta de intrare, este școala românească din Șchei

Protopopul Vasile din Șcheii Brașovului amintește în doar câteva rânduri din cronică sa episodul conflictului dintre popa Constantin și popa Stan petrecut în anul 1615 în cartierul românesc de sub poalele Tâmpiei. Însă nu a fost vorba de o simplă ceartă între doi preoți de confesiune ortodoxă, așa cum încearcă să ne facă să credem cronicarul, și el direct implicat în conflict, în calitate de frate mai tânăr al popii

Constantin. Scandalul preoților de la Brașov l-a implicat pe episcopul ortodox Teoctist de la Alba Iulia, care s-a certat cu Senatul orașului, a declanșat o mică răscoală a românilor brașoveni, ce a ajuns în dezbaterile Dietei Transilvaniei de la Cluj și chiar a fost supusă atenției principelui Gabriel Bethlen (1613-1629). O simplă ceartă între doi slujitori ai bisericii nu poate explica stârnirea unei asemenea zăverei.

SEADA PREOȚILOR ROMÂNI DIN BRAȘOV

GEORGE DAMIAN

Popa Constantin mai fusese implicat într-un scandal în anul 1606. Cu doar un an mai înainte îi murise tatăl, popa Mihail, iar Constantin, care avea pe atunci doar 18 ani, a intrat în conflict cu fostul adjunct al părintelui său, popa Neagoslav, de origine din Țara Românească, de la Târgul de Floci. Neagoslav nu dorea să-i permită lui Constantin să slujească în Biserica „Sfântul Nicolae” din Șchei, pretextând că acesta era prea tânăr. Conflictul a fost rezolvat prin negocieri între Senatul Brașovului, episcopul Teoctist de la Alba Iulia și mitropolitul Luca de la Târgoviște,

iar decizia lor a fost în defavoarea popii Neagoslav, care a fost silit să se întoarcă în Târgul de Floci.

Constantin a rămas preot paroh la Biserica „Sfântul Nicolae” din Șchei în ciuda vârstei sale fragede și putem presupune că a fost favorizat și de relația foarte bună pe care tatăl său o avusese cu conducerea orașului. În 1599, când oștile lui Mihai Viteazul cuprinseseră Țara Bârsei, popa Mihail a mers la voievod împreună cu judele primar Valentin Hirscher și „au făcut pace și legătură cu Mihai vodă să nu strice ținutul”. În 1603 popa Mihail a fost

Uniunea Sovietică, prin intermediul lui Edvard Beneș, atitudine care era determinată de părerea că, în caz contrar, România, ca și Polonia, vor avea de suferit.

Richard Franasovici a reprezentat guvernul român postbelic la conferința de la Londra, în februarie 1946, apoi a făcut parte din delegația la Conferința de Pace de la Paris, unde a fost membru al Comisiei pentru problemele teritoriale și politice. El a emigrat în Franța, la 11 iunie 1947, luându-i-se cetățenia română. Însemnări zilnice din 7 aprilie 1948, ale regelui Carol al II-lea, anunțau vizita regelui în orașul Fatima, Portugalia, în compania lui Richard, Maria și Dinu Franasovici. A murit în exil la Londra (după unii, la Paris), în 1964.

Fratele mai mare, *Dimitrie Franasovici*, s-a născut în anul 1880 la Turnu Severin. A studiat arhitectura la München și sculptura la Darmstadt. Cu ocazia sărbătoririi a 1.800 de ani de la includerea Daciei în Imperiul Roman, a realizat monumentul împăratului Traian. Bustul era din bronz, montat pe

Statuia lui Traian din parcul orașului Turnu Severin (sculptură de Dimitrie Franasovici, 1880-1908)

o coloană de șapte metri înălțime, construită din marmură de Carrara. Coincidență sau nu, celebrul Mes-trović este și el înfățișat pe coloana dorică, la înălțime. Dimitrie Franasovici a proiectat fântâna planificată a se construi în fața bisericii „Madona Dudu” din Craiova și un bust al lui Ludwig van Beethoven, nerealizat. În anul 1908 a încercat să se sinucidă. După trei săptămâni de tratament, a murit la 7 iulie, lăsându-și îndoliați tatăl, mama, fratele și o soră mai mică, preciza ziarul arădean *Tribuna*, în numărul din 8 iulie. Dimitrie Franasovici a fost îngropat în mormântul familiei din Turnu

Severin. Și acum sculptura sa *Traian* împodobește parcul orașului Turnu Severin.

Viața și realizările membrilor familiei Franasovici care au locuit pe malurile Dunării au lăsat în mod semnificativ urme în istoria politică și culturală din Serbia și România. Rădăcinile lor dalmate stau mărturie pentru valorile universale ale civilizației, pun în lumină legăturile dintre oamenii și națiunile din regiunea Dunării. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a fost înființat Regimentul II Grăniceri Năsăud?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2014 este:
1245

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Gheorghe Gheorghe, din București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, O.P. 15, sect. 1, București**

Și această idee a stârnit furia senatorilor brașoveni, care au poruncit de îndată ca popa Stan, fata și tatăl ei să fie puși în lanțuri și aruncați în temniță. La intervenția episcopului Teoctist, popa Stan a fost eliberat din închisoare și fata alungată din nou din oraș, sub amenințarea că va fi spânzurată dacă va îndrăzni să revină.

Senatul Brașovului s-a reunit încă o dată la 31 august „din cauza preoților valahi, mai degrabă maimuțe decât preoți”, conform expresiei dure a cronicarului sas. Senatorii au hotărât reinstalarea popii Constantin și alungarea popii Stan din serviciul orașului, în ciuda deciziei episcopului Teoctist. La amenințarea acestuia că îl va afurisi pe Constantin, senatorii brașoveni au răspuns că nu poate face așa ceva, deoarece judele primar al Brașovului îi este episcop preotului din Șchei câtă vreme problema este reprezentată de o chestiune lumească, și nu de una care privește credința. Raționamentul bazat pe ideea separării bisericii de stat l-a mai îmbunat pe episcopul Teoctist, însă acesta a cerut totuși ca popa Constantin să găsească alți șapte preoți care să jure că nu a păcătuit cu fata alungată – pretenție care l-a făcut pe cronicarul sas să se întrebe: „cine dracu’ a mai auzit de așa ceva?” Cronicarul Andreas Hegyes vedea scandalul încheiat la 5 septembrie: „Vlădica a plecat din oraș. Popa Stan l-a adus în oraș, iar popa Constantin îl conduce cu cinste la plecare”. Nici de această dată conflictul nu era încheiat.

Fiecare cu propteaua lui

Plecat din Brașov, episcopul Teoctist s-a oprit la Făgăraș, unde a fost găzduit de boierul Petru de Recea – nimeni altul decât cumnatul preotului Stan. Aici episcopul s-a lăsat convins de nobilul făgărașan să semneze o scrisoare prin care era afurisit popa Constantin, alături de toți cei care fuseseră de partea lui. Mai mult, în timpul Dietei de la Cluj din luna octombrie, Petru de Recea a ridicat chestiunea conflictului

Cardinalul Pallavicini, tablou de pictorul flamand Antoon van Dyck

de la Brașov dintre popa Stan și popa Constantin în fața adunării stărilor transilvane, problema fiindu-i prezentată personal principelui Gabriel Bethlen. Chiar și în fața acestor înalte intervenții judele brașovean Johannes Chrestels nu s-a lăsat înduplecat și a știut să-și pledeze cauza, iar episcopul Teoctist a primit poruncă să ridice afurisenia aruncată asupra popii Constantin, în vreme ce popii Stan i se interzicea să mai calce prin Brașov. Dezbaterea a mai continuat câteva luni, iar cearta a fost încheiată în ianuarie 1616, când Andreas

Hegyes nota în jurnalul său că a fost confirmată decizia ca popa Constantin să continue să slujească la Biserica „Sfântul Nicolae” din Șchei, în vreme ce popa Stan rămânea exilat din Brașov. Nu fără satisfacție, cronicarul nota că nu i-a folosit la nimic popii Stan cumetria cu boierul Petru de Recea.

Dar cine era acest boier făgărașean? Nu era un oarecare, ci provenea dintr-o familie bogată, cu moșii nu doar în Țara Făgărașului, ci și în Oltenia, având parte de o carieră la vârf în statele medievale din jurul Carpaților. Petru de Recea a fost mai întâi în serviciul voievodului Radu Șerban (1602-1610), pentru ca mai apoi să ajungă secretarul voievodului Alexandru Iliaș, în timpul domniei acestuia în Țara Românească (1616-1618), în numele căruia a și îndeplinit mai multe solii pe lângă principele Gabriel Bethlen. Cronicarul Andreas Hegyes avea o părere extrem de proastă despre Petru de Recea, pe care l-a poreclit în jurnalul său „țiganul”, spunând că a fost pentru fratele său Ștefan ce a fost Cain pentru Abel. Pe de altă parte, Hegyes avea un mare respect pentru Ștefan de Recea, pe care l-a caracterizat drept un om învățat, liniștit și foarte pios.

Dedesubturile scandalului

Tocmai acest învățat și pios nobil român din Făgăraș, Ștefan de Recea, ar putea constitui cheia pentru conflictul mult prea intens dintre

trimis în solie la voievodul Radu Șerban al Țării Românești și a reușit să-l convingă pe voievod să vină în ajutorul orașului împotriva principelui Moise Secuul. Este foarte probabil că Senatul Brașovului a preferat să-l susțină pe fiul unui supus dovedit loial în repetate rânduri, față de un preot venit de departe, din câmpia Dunării. La toate acestea mai trebuie adăugat că popa Constantin era al șaselea paroh din Șchei provenit din aceeași familie, atestată din anul 1484, și putem bănuși că rădăcinile neamului său erau mult mai adânci.

Cronica românească descrie astfel conflictul din 1615. „După aceea au rămas în locul părintelui Mihail fiu-său popa Constantin, iar măcar că era și tânăr, tot îi fu a purta grija bisericii. Atunci n-au fost și alt preot la sfânta biserică și au luat lângă sine pe popa Stan. Și puțină vreme au trăit amândoi în pace și apoi s-a sculat popa Stan să fie mai mare și întru aceea s-au amestecat lucrurile“. Din fericire, jurnalul lui Andreas Hegyes căpitanul trabanților brașoveni ne transmite mult mai multe detalii despre această ceartă.

Un proces de preacurvie și o mică răscoală

În vara anului 1615 popa Stan l-a acuzat pe popa Constantin că ar fi preacurvit cu o fetișcană din Șchei, iar cazul a fost judecat de Senatul Brașovului. Nu cunoaștem detaliile procesului, știm doar că decizia senatorilor din 10 august îl absolvea pe popa Constantin de orice vină, o alunga din oraș pe tânărul în cauză și îi interzicea lui popa Stan să mai slujească vreme de jumătate de an în biserica din Șchei.

Sfada din Șchei a ajuns până în fața principelui Gabriel Bethlen

Însă popa Stan nu a fost mulțumit și l-a chemat la Brașov pe episcopul Teoctist de la Alba Iulia, o inițiativă care a stârnit furia Senatului brașovean, care considera că prin chemarea episcopului fără a fi consultat și contestarea uneia dintre deciziile sale judecătorești îi era pusă autoritatea sub semnul întrebării. Episcopul Teoctist le-a interzis să mai slujească atât lui Constantin, cât și lui Stan și le-a luat cheile bisericii, în locul lor fiind aduși alți preoți de la Alba Iulia. Cronicarul sas nota că toate acestea s-au petrecut de sărbătoarea Sfânta Maria cea Mare denumire notată în limba română, semn că Andreas Hegyes cunoștea importanța acelei zile.

La 26 august 1615 Senatul Brașovului s-a reunit în ședință și a decis să confiște cheile bisericii, cerându-i în același timp episcopului Teoctist să-l reinstaleze cu drepturi depline pe popa Constantin. Intervenția autorităților săsești a stârnit imediat o adevărată răscoală a românilor din Șchei. Popa Stan și-a pierdut toți partizanii, întreaga comunitate îndreptându-se împotriva lui și a episcopului Teoctist, strigându-le: „Vai de sufletele voastre! Să dați voi biserica șcheilor în mâinile sașilor? Lotrilor și păgânilor!“ (toate aceste expresii au fost notate în limba română de sasul Andreas Hegyes). În fața acestei zăver, Senatul brașovean a înapoiat episcopului Teoctist cheile bisericii din Șchei, cu recomandarea să le dea celui de la care le-a luat, anume popii Constantin.

Însă conflictul era departe de a fi potolit. La 28 august popa Stan a adus-o în oraș pe tânărul „dovedit după dreptate că a preacurvit“ cu intenția de a supune procesul unei rejudecări, de data aceasta în fața episcopului.

Sigismund Forgach

Porecla în renume

Am întâlnit adesea greșit în literatură referiri la țarul rus Alexandru I (1801-1825) – care a corectat multe dintre nedreptățile domniei despotice a tatălui său, Pavel I, mai puțin abolirea șerbiei – ca fiind „țarul eliberator“, cu trimitere subînțeleasă la invazia și retragerea în debandadă a lui Napoleon din Moscova, în toamna anului 1812, subiect favorit al multor istorici, scriitori și publiciști ruși. Lev Tolstoi, cu al său roman Război și pace, deși o ficțiune, a făcut o remarcabilă descriere a evenimentelor.

După bătălia de la Leipzig („Bătălia națiunilor“), din octombrie 1813, soldată cu înfrângerea lui Napoleon, după ce armatele coaliției antinapoleoniene au trecut Rinul și au invadat Franța, intrând triumfătoare în Paris, la 31 martie 1814, Alexandru I avea să afirme că aceea este cea mai fericită zi din viața lui. Napoleon fusese izgonit din Rusia și urmărit până acasă. La Congresul de la Viena, una dintre cele mai impresionante adunări diplomatice din istorie, Alexandru I a reprezentat personal Rusia, așteptându-se la grațitudine pentru a fi „eliberat Europa de Napoleon“.

Țarul Rusiei Alexandru I (1801-1825)
I-a învins pe Napoleon
(pictură de Stepan
Șciukin)...

ȚARUL ELIBERATOR

FLORENTINA DOLGHIN

... dar „Eliberator“ a fost numit
Alexandru al II-lea (1855-1881),
pentru că i-a eliberat pe țărani de șerbie

Dar nu Alexandru I a fost „țarul eliberator“, ci Alexandru al II-lea, care a domnit între 1855 și 1881, urcând pe tron în toiul Războiului Crimeii (1853-1856), într-o perioadă de acută criză politică, ce dezvăluia lumii înapoierea Rusiei. Va domni un sfert de veac și de numele lui vor fi legate acte contradictorii, deopotrivă modernizatoare și represive. La tratatul de pace încheiat la sfârșitul conflictului, la Paris, la 30 martie 1856, Alexandru al II-lea făcea figură de învins. Europa sărbătorea atunci victoria liberalismului asupra tiraniei.

Ce-i revenea de făcut noului suveran în acest context? Avea 37 de ani și o educație

aleasă, grație preocupărilor mamei lui, fiica lui Friedrich Wilhelm al III-lea al Prusiei, devenită la Curtea de la Petersburg Aleksandra Feodorovna. La 18 ani ea l-a trimis într-o lungă călătorie prin țară. Trebuia să-și cunoască imperiul pe care urma să-l conducă. Era primul țar care întreprindea un asemenea periplu lung și oboșitor. În șase luni Alexandru, Sașa, cum i se spunea de către apropiați, a vizitat 30 de provincii, inclusiv pe cele din Siberia. A cunoscut acolo mai mulți membri ai mișcării decembriste, exilați de tatăl său, Nicolae I, supranumit „jandarmul Europei“, și chiar a încercat să intervină în sprijinul lor pe lângă suveran. Știa acum despre Rusia mai mult decât știau toți Romanovii dinaintea lui.

popa Stan și popa Constantin. Știm despre Ștefan de Recea că a fost secretarul voievodului Constantin Movilă al Moldovei (1607-1611), din această perioadă a vieții sale fiind păstrate mai multe documente scrise de el: două scrisori în ungurește către viitorul palatin al Ungariei Sigismund Forgach, dar și un tratat de alianță între Matia de Habsburg și Constantin Movilă, redactat în limba latină. Nobilul făgărășean se semna în latină „Stephanus Boer de Rechie Transilvanus” și a purtat în 1610 o dispută epistolară asupra confesiunii catolice cu cardinalul Pallavicini, căruia îi reproșa comportamentul imoral al călugărilor misionari trimiși în Moldova.

Mai mult decât atât, Ștefan de Recea a fost identificat ca fiind aceeași persoană cu Fogarasi Istvan, cel care a tradus în limba română *Catehismul* calvin și *Psaltirea* maghiară în versuri a lui Molnar Albert de Szenc. Traducerile de texte religioase în limba română, tipărirea și răspândirea lor în Transilvania au făcut parte din intensă campanie de impunere a confesiunii calvine în rândurile românilor, campanie dusă de principele Gabriel Bethlen. Episcopii ortodocși de la Alba Iulia au preferat să nu se opună față de această campanie procalvine, ba chiar au sprijinit-o, iar familia nobililor făgărășeni de la Recea se pare că a îmbrățișat-o cu destul de mult zel.

Pe lângă rudenie prin alianță dintre Petru de Recea și popa Stan, putem bănuia că și infiltrarea calvinismului a jucat un rol în conflictul dintre preoții ortodocși ai românilor din Șcheii Bra-

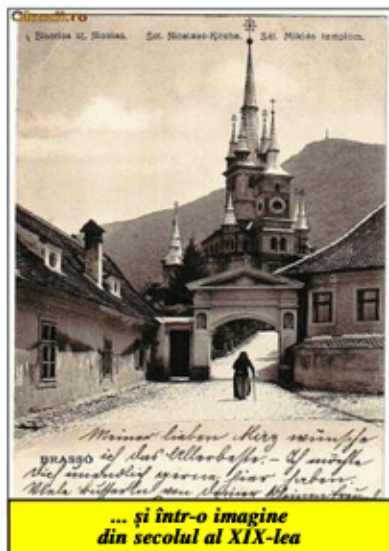

Biserica „Sfântul Nicolae” într-un manuscris din 1750...

șovului. Apropiată până la identificare cu propaganda calvină a principelui transilvănean, exersați în politica înaltă, boierii făgărășeni de Recea au înțeles cu siguranță că impunerea protejatului lor drept protopop al Bisericii „Sfântul Nicolae” din Brașov ar fi constituit un cap de pod extrem de influent. Probabil din aceste considerente a rezultat și sprijinul nelimitat acordat popii Stan, mergând până la apelul la Dieta transilvană și însuși principele Gabriel Bethlen.

Doar că această inițiativă s-a lovit de rezistența Senatului brașovean, extrem de sensibil atunci când venea vorba de privilegiile orașului. Senatorii de sub Tâmpa au făcut tot posibilul să-l apere pe popa Constantin, reprezentantul dinastiei de preoți ortodocși șcheieni care vreme de sute de ani au servit Brașovului drept grămăticici de slavonă și română, dovedindu-și în numeroase rânduri loialitatea în cadrul multor solii.

Simpla ceartă cu acuzații de preacurvie dintre doi preoți români ni se dezvăluie astfel ca o afacere cu implicații subtile în complicata politică confesională a Transilvaniei din secolul al XVII-lea. Cronica românească păstrează tăcerea asupra acestor detalii, însă urmărește până la sfârșit soarta popii Stan, care a beneficiat în continuare de sprijinul nobililor săi protectori: „au scos pe popa Stan de la biserică și s-au dus la Făgăraș, de au fost preot la un sat și moartea lui i-au fost că l-au trăsnit într-o sură, de au ars împreună cu un fiu al lui anume Vasile și așa s-au săvârșit ticăloșește în anul 1632”. ■

... și într-o imagine din secolul al XIX-lea

Catedrala din Sankt Petersburg ridicată pe locul atentatului din martie 1881

Alexandru al II-lea pe patul de moarte (pictură de Konstantin Makovski)

la răscumpărare. Fiecare țaran avea dreptul la casa în care locuia, la curte și la terenul pe care îl lucrase până atunci. Timp de 49 de ani pământul rămânea în proprietatea comunității sătenești, așa-numita *mir*; dobânda anuală era de 5%, plus rata. Forțele potrivnice reformei n-au pregetat să întindă curse țăranilor, care s-au lăsat, din neștiință, antrenati în diverse manevre.

Desființarea iobăgiei a însemnat un mare progres și o victorie împotriva vechilor privilegii. „Această măsură,

oricare ar fi urmarea ei, este opera capitală a lui Alexandru al II-lea“, scria contele Montebello, ambasadorul Franței la Petersburg, într-o depeșă adresată ministrului său. Și să nu uităm că, aproximativ în același timp, America elibera milioane de sclavi negri, dar cu prețul unui război civil sângeros. Ca și Lincoln, Alexandru a fost preocupat de emanciparea poporului său.

Au urmat reforma administrativă, în ianuarie 1864 – în gubernii au fost înființate așa-numitele *zemstva*, formate din reprezentanți ai nobilimii, ai orașului și ai țăranilor –, cea a justiției, cea militară, care prevedea ridicarea nivelului cultural al ofițerilor, educarea

soldatilor, abrogarea pedepselor corporale, reducerea serviciului militar de la 20 la șase ani. Legile semnate de țar în noiembrie 1864 au fost unele dintre cele mai moderne din întreaga Europă. Justiția rusească nu a mai operat alte modificări în legislație până la sfârșitul monarhiei, în 1917.

Același „țar eliberator“ a dus însă o politică externă marcat expansionistă în Caucaz, Asia Centrală și Extremul Orient, s-a retras din emisfera vestică, vânzând Alaska Statelor Unite pentru 7.200.000 de dolari, și-a luat revanșa față de otomani, în războiul din 1877-1878. 100.000 de soldați au înecat în sânge revolta poloneză din 1863, la fel mișcările de eliberare letonă și bielorusă, revoltele țărănești. Pe fondul numeroaselor atentate la viața sa, cel mai important fiind în aprilie 1866, Alexandru al II-lea cade victimă unei bombe, la 1 martie 1881, atentatorul fiind un membru al organizației revoluționare „Voinea populară“ (Narodnaia volia, *Magazin istoric*, nr. 5/2013). ■

PERICOL DE RĂZBOI (Biverb: 4, 6)

Ta

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **BĂTĂLII ISTORICE**,
din nr. 6/2014

MARASESTI – ARA – P – ORT –
RAZBOAIE – ARBORI – IP – S – OITUZ – L
– TAIA – RAME – IME – FIRAV – ANTI –
VIN – GRIVITA – A.

Soluția jocului **În bătălia de la Brăila, din 1539**,
din nr. 6/2014

PE ȘTEFAN LĂCUSTĂ L-AS CĂ-L
APĂR EU
(PESTE – F – A / N – LA – C / U – STĂ
LA – S / CA – L – A / P – ARE – U)

După Războiul Crimeii, Alexandru – deja căsătorit, din 1841, din dragoste și împotriva voinței părinților, cu Marie von Darmstadt Hessen, devenită Maria Aleksandrovna a lăsat să se înțeleagă că în Rusia bătea vântul schimbărilor. El nu fusese de acord cu ocuparea Principatelor Dunărene, nici cu războiul cu Imperiul Otoman și luptele din Crimeea, iar la Curte se zvonise chiar că inima lui Nicolae I ar fi cedat, în 1855, în urma unor discuții în contradictoriu cu fiul său.

„Cu ajutorul lui Dumnezeu bunăstarea și ordinea în Rusia trebuie consolidate și desăvârșite, trebuie să domnească legea și dreptatea” – au fost cuvintele noului țar în primele săptămâni după preluarea puterii. Și se va dovedi mult mai liberal decât predecesorul lui și mult mai hotărât a uza de prerogativele autocratice pentru a-și impune vederile, chiar dacă ele erau în contradicție cu cele ale nobilimii. Dorea de multă vreme abolirea șerbției și reforma agrară, dar îi vor trebui șase ani până ce va reuși să le impună

Consiliului de Stat. În Rusia 30.000 de moșieri stăpâneau pământ cât 10,5 milioane de gospodării țărănești. La început nobilimea, principala potrivnică, a rămas apatică, s-a concentrat pe festivitățile de încoronare, Moscova trăind clipe de mărire ca altădată. Țarul a făcut grațieri, mulți deportați, printre care și decembriști, s-au întors din Siberia, au fost repuși în drepturi, participanți la Războiul Crimeii au fost recompensați.

După încoronare însă, Alexandru s-a dedicat reformelor. Ucazul promulgat la 19 februarie 1861 desființa iobăgia în Rusia, adică elibera din șerbție milioane de „suflete”. Manifestul a fost citit poporului de către preoți în biserici sau în piețele din fața bisericilor, într-o atmosferă de perplexitate. Țăranii nu prea înțelegeau sensul general al reformei. Conte Nikolai Komarovski, care pe atunci avea 16 ani, nota mai târziu: „Îmi amintesc de stupoarea mea atunci când, la câțva

timp după Manifest, țărani din gubernia Iaroslavl, plătitori de *obrok* [darea percepută de proprietar] au venit la mama și i-au spus, plângând și salutând-o până la pământ, că nu au nevoie de libertatea care le era acordată, asigurân-

Monetă comemorativă, emisă de Banca Rusiei în anul 2011 (la 150 de ani de la Manifestul lui Alexandru al II-lea)

d-o că ei ar fi trăit perfect fără asta. Și i-au cerut mamei să facă demersurile necesare pentru ca ei să fie lăsați cu statutul lor anterior”.

În Rusia prestigiul unui nobil, fie el mare sau mic, se calcula și în funcție de numărul de „suflete”, respectiv de șerbi pe care îl deținea, ceea ce a făcut ca marii latifundiați, magistral descriși de Gogol în *Suflete moarte*, să tergiverseze aplicarea decretului emis de Alexandru al II-lea. Țarul știa că și tatăl său fusese convins că în Rusia șerbia trebuia să înceteze, dar că eșuase în a-și impune punctul de vedere, tocmai din cauza acestei tactici de temporizare a diverselor grupări. Chiar și după emiterea decretului Alexandru a fost destul de precaut. A amânat publicarea lui până la 5 martie.

Mujicii aveau de acum libertate și beneficiau de drepturile unor locuitori liberi ai satelor. Șerbia și dările se mai mențineau pe o perioadă de tranziție de doi ani, timp în care se puteau încheia înțelegerile privitoare

Facsimilul Manifestului din februarie 1861 și o pictură din 1907, semnată de B. Kustodiev, (ce înfățișează momentul citirii proclamației de eliberare a țăranilor)

Iugoslavia după ruptura de Moscova". Toate aceste evenimente puteau favoriza apariția unui drum periculos pentru Iugoslavia.

Conflicte au început să apară și în republicile sau provinciile autonome ale Iugoslaviei. Astfel, în noiembrie 1968, protestele studențești din Kosovo au fost marcate de motivații naționale, și nu sociale. Momentul cu adevărat dificil apare la începutul anilor '70 în Croația: naționalismul republicii

Tito cu Ranković (sus) și cu Djilas

părea că amenința puternic statul iugoslav. În 1971 studenții croați și-au exprimat nemulțumirea privind repartizarea valutei din turism, satisfacerea serviciului militar și au cerut o „gramatică a limbii croate”, care să combată „conceptul limbii sârbo-croate”. Belgradul răspunde extremiștilor croați printr-o serie de măsuri menite să descentralizeze puterea executivă și legislativă și să dezvolte teoria economistului Edvard Kardeli privind autogestiunea. Dar situația nu se calmează și apar zvonuri privind o posibilă lovitură de stat.

Toate aceste aspecte au creat la Washington, dar și la Moscova preocuparea de a examina situația mult mai atent. În acest context liderii americani au solicitat Biroului Național de Estimări al CIA un raport asupra Iugoslaviei.

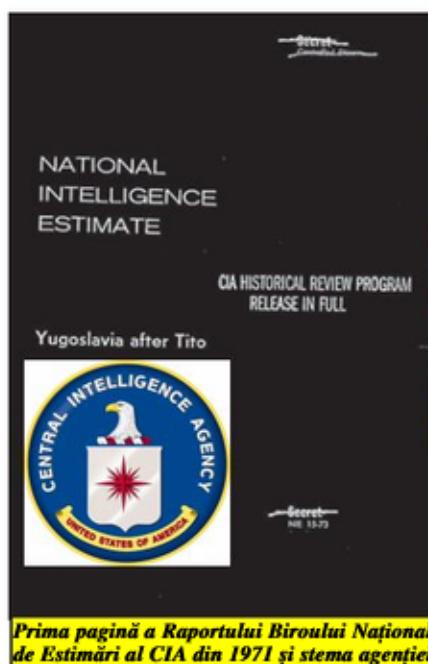
Practic, concluziile raportului nu anunțau dezintegrarea țării, dar calificau situația drept „extrem de dificilă”, cu un „avertisment de viitor” formulat astfel: cât va trăi Tito, Iugoslavia va fi unită, după care problemele naționale o vor duce la dezintegrare. Dificultățile economice aveau însă să devină hotărâtoare în ceea ce a urmat.

Raportul din 1971 pleca de la premisele posibilei dezmembrări a Iugoslaviei, care au favorizat începerea procesului de disoluție. A avut vreun rol căderea comunismului în dezmembrarea țării? Da, pentru că regiunea a putut fi controlată de un singur „actor” – S.U.A. –, iar U.R.S.S. a dispărut ca factor de influență și fostele republici au putut să se concentreze pe procesul de separare. Socialismul specific iugoslav nu a dispărut, ci și-a modificat rapid terminologia, foștii lideri comuniști rămânând în fruntea noilor state.

Analiza CIA este interesantă prin faptul că, în afara aspectelor legate de importanța comunismului în evoluțiile viitoare, a relevat premise care au fost valabile și în 1971, și în 1990. Singurul element neintrodus în ecuația analizei (ce s-a întâmplat în 1989 nu a putut fi prevăzut cât de cât la timpul acela) a fost faptul că dispariția comunismului a lăsat regiunea unei singure forțe, S.U.A., care a avut liniștea să-și facă – cu ajutorul NATO – toate scenariile posibile.

Unul dintre exemplele concludente este fără îndoială Kosovo, care a fost catalogat în raport drept „o posibilă zonă secesionistă”; și asta s-a întâmplat cu aproape jumătate de secol în urmă. Subliniem aprecierea că situația din acea perioadă era clară: economia Iugoslaviei ținea de Occident, iar valorile sale politice și culturale erau puternic influențate de conceptele occidentale, în timp ce „securitatea sa națională era indirect dependentă de forța și hotărârea Occidentului de a se opune U.R.S.S.”.

Raportul caracterizează Belgradul ca fiind „în mod ferm angajat într-o politică de nealinie, recunoaște că sprijinul politic și economic al Occidentului (în special al Statelor

Mareșalul Tito și președintele S.U.A. Richard Nixon

- Proteste studențești naționaliste în Kosovo
- Urmează studenții croați
- Zvonuri despre o lovitură de stat
- Kosovo, buturuga mică ...
- „Minunea” sovietică nu mai vine
- Un stat nu se poate baza pe un singur om
- Comuniștii dârji devin naționaliști aprigi

Prima pagină a Raportului Biroului Național de Estimări al CIA din 1971 și stema agenției

Unele documente devin adevărate profeții pentru viitoarele evoluții din viața unor state. Este și cazul unui Raport al Biroului Național de Estimări al CIA din 1971, intitulat Iugoslavia: o estimare informativă, care supunea atenției posibile dezvoltări într-un stat cu o poziție geopolitică și strategică deosebită. De ce o analiză a Iugoslaviei în anul 1971? Simplu, pentru că S.U.A. erau concentrate în acea perioadă pe „relația” cu U.R.S.S., iar evoluțiile din Iugoslavia căpătau importanță în confruntarea cu Moscova. După ruptura de Stalin din 1948, Tito a început să construiască o formă de comunism balcanic, care a început să placă Occidentului și mai târziu să fie tolerată și de liderii sovietici care i-au urmat lui Stalin.

RAPORTUL CIA DESPRE IUGOSLAVIA

VASILE LECA

Iugoslavia era singurul stat din blocul comunist care se desprinsese din „logica” Moscovei, care „juca” în ambele sisteme. Mai mult decât atât, construcția doctrinară a lui Tito începuse de prin 1954 să aibă contraproiecte, precum cel al lui Milovan Djilas, care se pronunța pentru o „democratizare amplă a societății iugoslave prin restrângerea rolului predominant al partidului”. Or, această

gândire, care se îndepărta prea mult de blocul sovietic, nu convenea lui Tito, care a calificat-o drept „amestec de anarhism și liberalism burghez”. În 1966 Tito îl înlătura (din aceleași motive) din conducere pe Aleksandar Ranković, numit în 1964 vicepreședintele republicii (post creat special pentru urmașul lui Tito), acțiune caracterizată de analiștii perioadei drept „evenimentul cel mai dramatic petrecut în

„Primăvara croată“, la Zagreb, în 1971

că a surprins faptul că „niciuna dintre forțele eliberate de reforma titoistă“ nu va putea câștiga fără luptă, „și asta pentru că sentimentele separatiste vor slăbi federația în interesul propriilor interese regionale“. Descentralizarea forțelor economice a încurajat inevitabil instituțiile să se separe de partid și să treacă la formarea politicilor naționale îndreptate spre destabilizarea sistemului iugoslav, marcat de certitudini întunecate pentru viitor.

Raportul aducea câteva argumente premiselor dezmembrării: „Atât NATO cât și Pactul de la Varșovia au investit masiv în Iugoslavia, deși nu aparține niciuneia dintre grupări, și ambele părți au ajuns să înțeleagă că actualul echilibru din Europa se va modifica în cazul în care Belgradul ar adera la un bloc sau celălalt“. Desigur, cele de mai sus rămân în istoria analizei, deoarece ce s-a întâmplat în perioada anilor '90 a schimbat radical pentru o vreme scena europeană.

Periода dintre anii '80 și '90 a fost cea mai grea din istoria Iugoslaviei după Al Doilea Război Mondial, și asta pentru că popoarele iugoslave se eliberau încet de o anumită încorsetare titoistă, dar încă nu aveau o linie clară de evoluție. Asta și datorită faptului

că „Tito nu a putut stabili o cale fixă pentru regimul succesor, n-a lăsat decât o schemă și un stil, bazate pe empirie și experimental“.

Dacă până la moartea lui Tito în mai 1980, raportul amintit a fost privit cu interes teoretic, după dispariția conducătorului de la Belgrad, până în 1990, profeția s-a dovedit reală; multe dintre cele aflate în analiză s-au regăsit în situația internă a Iugoslaviei.

Căderea comunismului a schimbat scena iugoslavă, deși, paradoxal, prăbușirea acestui sistem nu a tulburat prea mult conștiința oamenilor, care au acceptat schimbările de suprafață, fără prea multe comentarii. Interesul acelei perioade era, fără îndoială, concentrat spre separare.

Dezmembrarea iugoslavă a început cu adevărat după separarea etnică, atunci când comuniștii dârji au devenit naționaliști aprigi. Disoluția țării vecine a fost un moment anticipat de analiști americani. Iugoslavia s-a destrămat, oferind precedente folosite pentru alte dezmembrări, care nu au mai ținut cont de principii de drept internațional, sisteme de securitate și conviețuire pașnică. A urmat un complex gradual de modificare a scenei internaționale. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

**„Armata va apăra realizările noastre”.
Și femeile făceau pregătire militară,
model preluat și de Nicolae Ceaușescu**

Unite) au fost cruciale pentru supraviețuirea Iugoslaviei... acest ajutor este vital încă odată pentru că Occidentul este din punct de vedere moral dator să-l asigure, întrucât propriul interes al Occidentului este să contribuie la menținerea unei Iugoslavii independente și unite, ferite de pericolul unui atac sovietic“. Se poate spune că această apreciere a fost extrem de realistă, evenimentele din Ucraina de astăzi fiind o „traducere“ actualizată a unor idei exprimate cu mulți ani în urmă.

In fapt, analiza din perioada anilor '70 a relevat cauza dezmembrării Iugoslaviei: disputa interetnică, ce putea declanșa un război civil de pe urma căruia Moscova „folosea dispariția Federației Iugoslave și reaseza granița Pactului de la Varșovia“. Raportul amintit oferă mai multe variante de evoluție a situației din Iugoslavia, prima fiind posibilitatea unei lovituri de stat militare. Ideea se baza pe faptul că armata iugoslavă era considerată una dintre cele mai moderne și capabile din Europa de Est și „putea juca un rol important în schimbarea mersului societății“. Analiza reitiera de fapt cele declarate de Tito în 1971, când, după suprimarea protestelor din Croația, a ținut să precizeze, cu ocazia sărbătoririi a 30 de ani de la fondarea armatei: „În cazul în care problema este una de a fi sau a nu fi, atunci armata va apăra realizările noastre. Acest lucru trebuie bine cunoscut“. Raportul sublinia rolul principal pe care liderul iugoslav îl atribuia armatei în momentele dificile pentru stat.

Experții americani au luat în considerare și varianta ca, în caz de criză, să fie acceptat un compromis pe care Moscova putea să-l propună informal NATO privind Croația și Slovenia, care ar fi rămas sub influența occidentală; în schimb, ceea ce rămânea din Iugoslavia să fie sub influența sovietică.

Acest tablou, deși este un scenariu, îl vom întâlni și peste 20 de ani, desigur într-o formă modificată substanțial, în care Croația și Slovenia se separă cu sprijin

puternic din partea Germaniei și Vaticanului, Bosnia este împinsă în haos, iar restul statelor așteaptă resemnate o „minune“ din partea Uniunii Sovietice, aflată ireversibil în colaps.

În fond, pe ce s-a bazat acest raport atunci când a prezis dezmembrarea Iugoslaviei? În primul rând pe aspectele moștenite din conviețuirea comună. Reapariția animozității tradiționale dintre sârbi și croați, permanenta revoltă a albanezilor din Kosovo pentru a scăpa de sârbi și inegalitatea obiectivă dintre regiunile bogate și cele sărace. Aceste elemente au devenit vizibile cu o forță amplificată în anii '90, când a început procesul real al dezmembrării.

Analiza CIA a început să „devină realitate“ după moartea lui Tito, când schimbarea și dezordinea încep să afecteze conducerea de la Belgrad, „confruntată cu probleme economice serioase, destinația regimului (forma nouă și superioară de socialism) este vagă și nesigură, iar drumul necunoscut“.

În acest punct, analiza avea o viziune extrem de corectă, și asta în anii '70, pentru

Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker, zâmbindu-și totodată, la conferința de unificare a Partidului Muncitoresc Român, din februarie 1948

Valter Roman să nu fie numit în funcția de director general al Metroului din București (proiect care a fost apoi abandonat, în vara anului 1953, din lipsă de fonduri, și reluat după aproape 20 de ani de Nicolae Ceaușescu). Totodată, Dumitru Simulescu a fost nominalizat în funcția de ministru al Poștelor și Telecomunicațiilor, în locul lui Valter Roman (28 ianuarie 1953), iar Constantin Părvulescu, Iosif Chișinevschi și Chivu Stoica au fost desemnați de Gh. Gheorghiu-Dej pentru a-i găsi un nou loc de muncă.

Un alt aspect interesant de semnalat are legătură cu înălțurarea Anei Pauker de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe (iunie 1952). Acțiunea respectivă a fost urmată de destituirea Cristinei Luca Boico din funcția de șefă a Direcției Presă, în locul său fiind numit Paul Cornea care le criticase în ședința de partid de la M.A.E. din 12 iunie 1952. Este posibil ca o astfel de măsură să fi generat protestele soțului, generalul-maior Mihail Boico. De la 30

decembrie 1950, acesta era comandant al Trupelor de Grăniceri, în locul generalului-locotenent Pantelimon Comișel, și se subordona ministrului Afacerilor Interne. Revocarea lui Teohari Georgescu la 27 mai 1952 a oferit generalului-maior Alexandru Drăghici, șeful Direcției Politice a M.A.I., posibilitatea să preia conducerea acelui minister și, la 22 septembrie 1952, generalul-maior Mi-

hail Boico a fost destituit la rândul său „pentru lipsă de fermitate în exercitarea comenzii, pentru neglijență și tendințe anarhice”, după care a fost trecut în rezervă (1 noiembrie 1952).

I altă cauză posibilă a înălțurării generalului Mihail Boico de la conducerea Trupelor de Grăniceri ar putea avea legătură cu declarația depusă de Dumitru Coliu la stenograma reuniunii C.C. al P.M.R. din 27 mai 1952. Fostul locuitor politic al comandantului Diviziei „Tudor Vladimirescu Debrețin” și, din 6 martie 1952, director general al Direcției Speciale pentru Probleme Militare din cadrul Consiliului de Miniștri, a amintit faptul că în 1946-1947, generalul-maior (r.) Dumitru Petrescu (inspector general al armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă, 6 august 1947-25 iulie 1948) a semnalat Comisiei Controlului de Partid că „Valter Roman, pe atunci general de armată, avea dese întâlniri cu [Mihail] Boicu

Dumitru Coliu (primul din stânga)

Valter Roman

Povestea noastră începe cu un proiect de hotărâre privind construirea unei rețele de transport cu metroul în capitala României. Acesta a fost aprobat în ședința din 13 noiembrie 1952 a C.C. al P.M.R., la inițiativa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în același timp cu un plan general de sistematizare urbană a Bucureștiului.

Emil Bodnăraș

CONFLICTE ÎN TRE GENERALII COMUNIȘTI

Dr. PETRE OPRIȘ

Două luni mai târziu, în ședința din 20 ianuarie 1953 a Biroului Politic, Emil Bodnăraș a afirmat despre Valter Roman și soția acestuia că au avut legături personale foarte strânse cu Ana Pauker și, în perioada în care fostul ofițer politic a activat în armata română (1944-1950), a manifestat o atitudine ostilă față de Gheorghe Gheorghiu-Dej (probabil și din cauza faptului că liderul suprem al P.M.R. nu a aprobat în martie 1947 includerea lui Valter Roman în Secția Militară a C.C. al P.M.R.). Emil Bodnăraș era nemulțumit și de modul cum a acționat colegul său din guvern în anul 1952. În calitate de ministru al Poștelor și Telecomunicațiilor, Valter Roman a inițiat deklasificarea unei lucrări sovietice aflate la Marele Stat Major român, fără a obține în prealabil o aprobare din partea ministrului Forțelor Armate. Acel document con-

ținea informații secrete despre sistemele de telecomunicații și Emil Bodnăraș a solicitat returnarea lui imediată, ceea ce s-a și întâmplat.

Putem presupune că ministrul Forțelor Armate era deranjat de concurența generată de Valter Roman în domeniul militar, în condițiile în care membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. au aprobat la 4 iulie 1952 ca Emil Bodnăraș să dețină funcția de președinte al Consiliului Militar Superior, apoi au revenit asupra deciziei, în favoarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (5 noiembrie 1952).

În prima parte a anului 1952 a existat o luptă pentru concentrarea puterii politice în România, soldată cu înlăturarea din funcții a miniștrilor Vasile Luca, Teohari Georgescu și Ana Pauker. Apoi, liderul suprem al P.M.R. a impus la 5 noiembrie 1952 începerea unor lucrări speciale de asigurare a tele-

comunicațiilor între instituțiile statului român în caz de necesitate. Operațiunea respectivă trebuia să fie realizată printr-o coordonare a acțiunilor de către Emil Bodnăraș, care a cedat lui Gheorghe Gheorghiu-Dej funcția de președinte al Consiliului Militar Superior și a acceptat să fie locțiitorul militar al acestuia. Pentru efectuarea lucrărilor speciale hotărâte de liderul suprem al P.M.R., ministrul Forțelor Armate a fost forțat de împrejurări să colaboreze cu ministrul Poștelor și Telecomunicațiilor.

Petre Borilă vorbea în ședința din 20 ianuarie 1953 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. despre caracterul mic-burghez al lui Valter Roman, pe care l-a întâlnit în Spania, în timpul războiului civil (1936-1939). În consecință, Emil Bodnăraș a propus la aceeași reuniune, și membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. au fost de acord, ca

Pastila de cuvinte

Discut, în continuare (Magazin istoric, nr. 5, 6/2014), o serie de eponime, arătând care este originea lor în limba română și menționând prima lor atestare, pentru a se vedea care dintre ele sunt împrumuturi mai noi și care sunt cuvinte pătrunse în limbă în perioade mai vechi.

ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Căpitanul britanic
Charles Cunningham Boycott

Boycott, care înseamnă „interdicție declarată împotriva unui individ sau a unui stat, prin care se stabilește refuzul de a cumpăra ori a vinde și orice fel de relație cu cei supuși acestui procedeu“, are la originea îndepărtată numele căpitanului britanic Charles Cunningham Boycott (1832-1897), care, în 1880, pe când era administratorul proprietăților din Irlanda ale lordului Erne, a refuzat să reducă arenda. În semn de protest, localnicii au refuzat să mai strângă recolta și negustorii să îi mai vândă produse. La 1 decembrie 1880,

Boycott a părăsit Irlanda. În limbile europene s-a împrumutat și s-a răspândit verbul creat de la acest nume propriu în franceză: *boycotter*. Substantivul *boicot* (atestat în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 1955) este considerat în română un derivat regresiv de la verb (apud *Micul dicționar academic*), deși cuvântul există și în franceză (*boycott*), unde a fost împrumutat din engleză.

Bordo este numele culorii „roșu închis“ și are la bază numele orașului francez Bordeaux, situat într-o importantă regiune viticolă, celebră prin vinul roșu produs dintr-un soi de struguri cu boabe mari, de culoare neagră. În română, cuvântul este de origine franceză și apare la I.A. Bassarabescu, într-un volum de *Nușele și schițe*, publicat în 1923.

Boreal cu sensul „nordic“ este împrumutat din franceză (*boréal*). La originea cuvântului stă denumirea grecească a vântului de nord, dată după numele propriu Boreas, fiu al titanului Astracos și al lui Eos (la romani, Aurora), cinstit mai ales la Atena. Co-

respondentul său, în legende noastre, este Moș Crivăț, mai marele peste vânturi, cuvântul *crivăț* „vânt rece, care bate dinspre nord“ fiind împrumutat din slavă. Cuvântul *boreal* a apărut în română într-o lucrare de fizică a lui Petru Poni (1897).

Bovarisism denumește o „tendință prezentă la unele persoane care, nemulțumite de propria lor condiție, își făuresc o personalitate fictivă, corespunzătoare aspirațiilor lor“ și a fost creat de la numele personajului Emma Bovary din romanul lui G. Flaubert *Madame Bovary*. În română provine din franceză (*bovarisme*) și este atestat abia în DEX (1975).

Brand „aruncător de mine; proiectil de aruncător de mi-

Un brand

[corect: Boico – n.n.] (Bibi), actualmente general la M.A.I., și col. dr. [Suly sau Șuli – n.n.] Brill și alți tov[arăși] evrei, care se întâlnesc des și discută pe socotelile tov. Gheorghiu, cum că este incapabil de a conduce partidul, că Ana [Pauker] este mult mai deșteaptă și că în fond ea este conducătorul partidului“.

În momentul înființării la 12 aprilie 1945 a Diviziei 2 de Voluntari Români „Horia, Cloșca și Crișan“ în garnizoana Kotovsk (o localitate aflată în perioada 1924-1940 în așa-zisa Republică Auto-nomă Sovietică Socialistă Moldovenească), maiorul Valter Roman, maiorul Șuli Brill și căpitanul Mihail Boico au primit funcțiile de șef al Secției de Educație și Cultură a Diviziei, șef al Secției Cadre Educație și Cultură a Diviziei, respectiv locțiitor pentru Educație și Cultură al comandantului Regimentului 6 Infanterie Voluntari. Dumitru Petrescu cunoștea aceste informații, deoarece i-a avut ca subordonați pe cei trei ofițeri, chiar de la 12 aprilie 1945, când a primit funcția de loc-

țiitor al comandantului Diviziei pentru munca de educație și cultură. Totodată, în aprilie 1945 a ajuns în aceeași mare unitate locotenentul Sorin Toma, fiul poetului proletcultist Alexandru Toma și viitor autor al articolului critic *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, îndreptat împotriva operei lui Tudor Arghezi (1947).

De remarcat este și faptul că Dumitru Coliu nu a menționat în documentul din anul 1952 despre conflictul existent în perioada 1947-1948 dintre Dumitru Petrescu și colonelul Eromin (șeful secției militare a Comisiei Aliate de Control și reprezentant al NKVD) și nici despre modul cum Valter Roman îl informa direct pe colonelul Eromin, fără a avea aprobarea superiorului său din acel moment – Dumitru Petrescu. În același timp, orice întâlnire neautorizată de conducerea P.M.R. putea fi suspectată de asociere pentru desfășurarea unei lupte fracționiste în partid așa cum a fost considerată cea din dimineața zilei de 13 martie 1952, la care au parti-

Mihail Boico

cipat Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca.

Bănuț de fracționism în anul 1952, Mihail Boico a fost anchetat împreună cu soția, dar au fost în cele din urmă exonați de răspundere și fostul general a preluat funcția de director adjunct al Uzinei „23 August“ din București, apoi a ajuns în cadrul reprezentanței economice a României de la Moscova. Rechemat de la post în anul 1958, Mihail Boico a fost din nou anchetat, de această dată de către foștii generali Dumitru Coliu și Ion Vințe (de la Comisia Controlului de Partid), pentru discuțiile avute în grupul foștilor ilegaliști comuniști Miron Belea, Grigore Cotovschi, Leonte Tismăneanu și Mihai Telescu.

Cristina Luca Boico a publicat în luna mai 1970 un articol despre anumiți membri ai mișcării de rezistență din Franța, pe care i-a cunoscut în calitate de șefă a unei structuri de informații în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, iar sora sa, Hermina Marcu-sohn, a fost mama profesorului de științe politice Vladimir Tismăneanu. ■

Dumitru Petrescu (în mijloc, cu bonetă)
la ceremonia de integrare în Armata Română
a Diviziei „Tudor Vladimirescu“

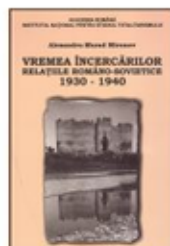
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

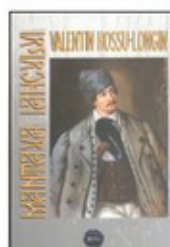
● **Vasile Buga – PE MUCHIE DE CUIT. RELATIILE ROMANO-SOVIETICE 1965-1989** (sub egida Academiei Române; prefată de Radu Ciuceanu)
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013, 423 pp.

● **Nadeja Știrbey – JURNAL DE PRINȚESĂ (1916-1919)**
Editura Istoria Artei, București, 2014, 85 pp.

● **Alexandru-Murad Mironov – VREMEA ÎNCERCĂRIILOR. RELATIILE ROMANO-SOVIETICE 1930-1940** (cuvânt înainte de Constantin Bușe)
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013, 484 pp.

● **Valentin Hossu-Longin – MANTAUA IANCULUI**
Editura BETTA, București, 2014, 228 pp.

● **Călin Felezeu – PRINCIPIALUL TRANSILVANIEI ÎN EPOCA SUZERANITĂȚII OTOMANE. 1541-1688** (sub egida Institutului de Turcologie și Studii Central-Asiatice Cluj-Napoca)
Editura Bybliotek, Cluj-Napoca, 2013, 433 pp.

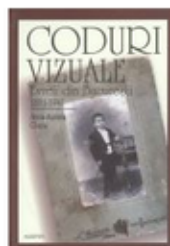
● **Anna Arutunyan – ȚARUL PUTIN. DIN INTERIORUL CULTURII PUTERII ÎN RUSIA**
Editura Meteor Publishing, București, 2014, 336 pp.

● **CONSONANȚE ISTORICE RUSO-ROMÂNE: CENTENARUL VIZITEI ÎMPĂRATULUI NICOLAE AL II-LEA LA CONSTANȚA. 1/14 Iunie 1914** (coordonatori proiect: Natalia Muzhennikova, Vasile Buga; redactori: Oana Ilie, Alexandra Mărășoiu)
Muzeul Național de Istorie a României, București, 2014, 118 pp.

● **FRANȚA. ISTORIA UNEI CRIZE ÎN DOCUMENTE DIPLOMATICE ROMÂNE. 1968** (sub egida Institutului Diplomatic Român; studiu introductiv, notă asupra ediției, selecția documentelor, note și indice de nume Ovidiu Bozgan)
Monitorul Oficial R.A., București, 2013, 273 pp.

● **Anca-Aurelia Ciuciu – CODURI VIZUALE. EVREII DIN BUCUREȘTI 1881-1941**
Editura Hasefer, București, 2013, 278 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**
Vol. XXII, No. 4, Winter 2013, 159 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului, editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”)
Nr. 1 (48), Anul XVII – 2014, 64 pp.

● **Emanuel Bălan – ANTICOMUNISM ȘI REPRESIUNE COMUNISTĂ ÎN NEAMȚ ȘI BACĂU (1945-1989)**
Editura „Egal”, Bacău, 2014, 311 pp.

ne“, cu sensul figurat (popular și familiar) „pumn“, are la origine numele inventatorului acestei arme, care se numea *Brandt*. A fost atestat prima dată în română într-un număr din 1949 al revistei *Contemporanul*.

Bujie este o „piesă care servește la aprinderea motoarelor cu explozie“. Cuvântul a fost împrumutat din franceză (*bougie*), unde apare la 1300, în expresia *chandelle de bougie* „lumânare de ceară“. La început, fr. *bougie* a însemnat „ceară fină din care se făceau lumânările“ și avea la origine numele orașului algerian *Bougie* (din arabul *Būd-jiya*), pentru că acolo se fabrica ceara fină pentru lumânări. De la sensul de „ceară“ fr. *bougie* a evoluat la cel de „lumânare“ și, printr-o metaforă, a ajuns să desemneze piesa care servește la aprinderea motorului unei mașini. Româna a împrumutat în secolul trecut cuvântul *bujie* numai cu sensul de „piesă la mașină“, în timp ce franceza păstrează și sensul vechi de „lumânare“.

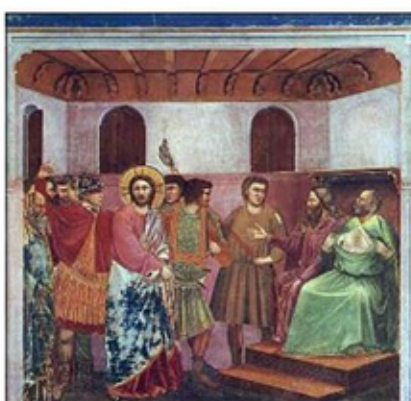
Cabotin „actor ambulant; actor lipsit de talent“ și (prin extensie de sens) „persoană care urmărește succese ușoare prin mijloace ieftine“, cuvânt împrumutat în română din franceză (atestat la începutul secolului trecut, într-un roman de C. Ardeleanu), este pus în legătură cu numele unui artist ambulant din secolul al XVII-

lea (Cabotin), dar O. Bloch și W.V. Wartburg, autorii dicționarului etimologic al limbii franceze, au rezerve asupra acestei etimologii, din motive cronologice.

Cafea este un cuvânt care provine de la numele propriu *Kaffa*, regiune din Etiopia, cunoscută ca fiind patria arborelui de cafea. La noi apare prima dată la începutul secolului al XVIII-lea, în letopisețul lui Neculce (*cahva*), ceea ce ne arată că am împrumutat întâi termenul din turcă (*kahve*). În turcă provine din arabul *qahwa*, derivat de la *Kaffa*. Mai târziu, cuvântul a fost împrumutat în română și din fr. *café* (considerat împrumut din italiană, unde a fost introdus de venețieni din turcă, etimonul fiind același *kahve*, care stă și la baza formei de la Neculce).

C*aiafă* înseamnă „persoană fățarnică, ipocrită“ și figurează în expresia *a trimite de la Ana la Caiafa*, „a trimite (un om) dintr-un loc într-altul (purtându-l cu vorba)“. Substantivul comun, atestat la Delavrancea, provine din numele propriu Caiafa, unul dintre persecutorii primilor creștini, până în anul 36, când Vitellus, guvernatorul Siriei, i-a retras demnitatea.

Calvar cu sensurile „chin, suferință, durere îndelungată; încercare grea“ este din fr. *calvaire*, lat. *calvarium*. La originea acestui cuvânt, introdus în română de Macedonski, se află numele propriu Calvar care reprezintă traducerea ebraicului Golgotha, colină unde Hristos a fost crucificat (în versiunea latină a Bibliei

„Iisus înaintea lui Caiafa“
(pictură de Giotto di Bondone,
1267-1337)

apare *calvariae locus*, deci „dealul căpățânii“, pentru că în ebraică *golgotha* înseamnă „căpățână“. Și *golgotă* a devenit substantiv comun și înseamnă tot „încercare lungă și grea“.

Calypso este un „dans modern în doi timpi, originar din Jamaica“, cuvânt împrumutat din engl. *calypso* și înregistrat prima dată în DEX. Nu se știe exact cum a evoluat sensul acestui cuvânt de la numele unei nimfe (Calypso) din mitologia greco-latină, fiica lui Atlas, din insula Oigia, unde naufragiase Ulise.

Camelie denumește o „plantă originară din China și din Japonia, cu frunze totdeauna verzi și cu flori mari, albe sau roșii“. Numele plantei vine de la numele unui călugăr ieșuit, Gr. J. Camellus, născut la sfârșitul secolului al XVII-lea, la Brno. El a studiat această plantă tropicală (a întocmit memorii trimise la Societatea Regală londoneză). Botanistul suedez Carl von Linné (1707-1778) i-a dat numele științific de *Camellia Japonica*, planta fiind adusă de el din Japonia. În română, cuvântul apare prima dată în Dicționarul Academiei, litera C (1940).

(Continuare în p. 74)

Camelii

Încheiem aici incursiunea în istoria Crimeii în vremea când a fost stăpânită de tătari (Magazin istoric, nr. 5, 6/2014). La 8 aprilie 1783, țarina Ecaterina a II-a proclama anexarea peninsulei, ceea ce marca sfârșitul Hanatului Crimeii; nu și al istoriei tătarilor de acolo.

HANATUL TĂTAR DIN CRIMEEA

TASIN GEMIL

Până către jumătatea secolului al XVI-lea, mai precis până la domnia hanului Sahib Ghiray (1532-1551), structura de stat crimeeană a fost aproape identică cu cea din Hoarda de Aur. Domnia lui Sahib Ghiray a coincis cu perioada de apogeu a statului otoman, aflat atunci sub conducerea lui Süleyman Magnificul (1520-1566). Sahib Ghiray a cunoscut bine sistemul otoman, în cei opt ani cât a trăit în Istanbul, după ce ocupase tronul din Kazan (1521-1524). El era un admirator sincer al sultanului otoman. Ajuns pe tronul Crimeii cu ajutorul acestuia, Sahib Ghiray a promovat reforme structurale, menite să ducă la formarea unui stat centralizat după modelul otoman. Sahib Ghiray nu a reușit să atingă acest obiectiv, dar a înlesnit creșterea influenței otomane în Crimeea. Au mai fost și alți hani, ca renumitul han-cărturar Gazi Ghiray-Bora (1588-1608), care au încercat să instituie modelul autocratic otoman, recurgând inclusiv la uciderea prinților ghiraizi rivali. Dar opoziția coalizată a aristocrației tătare i-a făcut pe acești hani să eșueze în încercarea de a cumula toată puterea în mâinile lor. Caracterul dualist al puterii moștenit de Hanatul Crimeii de la Hoarda de Aur a fost o particularitate fundamentală, care a rămas neschimbată până la sfârșit. Nici structura de stat nu a suferit modificări esențiale, chiar dacă au fost introduse și unele instituții originale sau de inspirație otomană.

Armura hanului
Sahib Ghiray al II-lea

Țarina Ecaterina a II-a și anexiunea ei din 1783: Crimeea

CAPTOR

1

1941. În fața pericolului reprezentat de avansarea trupelor germane, mulțumită priceperii directorului Muzeului Ermitaj, Iosif Orbeli, care a stocat în mod discret materiale de împachetat, tone de rumeguș, vată și mușama, și după șase zile și nopți de activitate febrilă, un tren alcătuit din două locomotive și 22 de vagoane de marfă, un vagon blindat și un vagon de pasageri, cu platforme pentru tunuri antiaeriene la fiecare capăt, pleacă din Leningrad, cu o parte a comorilor muzeului – 1.000 de lăzi, aproape o jumătate de milion de obiecte – către o destinație cunoscută doar de câteva persoane. Este vorba despre Sverdlovsk, în Urali, fostul Ekaterinburg, orașul în care Nicolae al II-lea și familia acestuia au fost asasinați. La 20 iulie un al doilea tren, conținând 700.000 de obiecte, ambalate în 422 de lăzi, are aceeași destinație.

2

1757. Regele prusac Frederic al II-lea, aflat în plină campanie împotriva trupelor franco-austriece, în cadrul Războiului de șapte ani (1756-1763), află că mama lui, Sofia Dorothea, a murit. Acest om de fier, descurajat, izbucnește în lacrimi și se închide în odaia sa o zi întreagă. Își poate permite, pentru că tocmai îngăduise trupelor să se odihnească trei săptămâni la Leitmeritz. Disperat, îi scrie o scrisoare în care își împărtășește durerea surorii lui, Wilhelmina, principesă de Bayreuth, de care este mai atașat decât de orice altă ființă. De altfel, până la sfârșitul războiului, Frederic poartă la el o fiolă cu otravă, căci este hotărât să nu cadă viu în mâinile inamicilor. La sfârșitul conflictului, Prusiei i se va recunoaște stăpânirea asupra Sileziei, pe care Frederic o invadase și cucerise în 1740.

11

1783. Inginerul și arhitectul francez Claude-François Dorothée, Marchiz de Jouffroy d'Abbans (1751-1832), inventatorul navei cu aburi face primul său drum cu vaporul (o ambarcațiune de 46 m lungime și 4,6 m lățime, pe care a numit-o „Pyroscaphe”) pe râul Saône, afluentul Rhônului. Apoi își prezintă invenția guvernului, care o înaintează Academiei de Științe. Referatul acesteia: experiența nu dovedește nimic, cazul nu este demn de interes. Cu o lună în urmă la fel au pățit frații Montgolfier, când au lansat primul aerostat. Primii cuceritori ai aerului și ai apei cad în fața comisiei de examen a științei. Dar lumea se va dezmetici repede. Englezii, în primul rând.

13

1888. La Neuilly, pe proprietatea contelui Dillon, are loc, în această zi de vineri, un duel cu răsunset în epocă, între un civil, Charles Floquet, președintele Consiliului de Miniștri, candidat la alegerile din anul următor, și un general, Boulanger, deputat, fost ministru de Război, recent pensionat, căruia Floquet i-a spus cu câteva săptămâni în urmă: „Nu vă necăjiți. La vârsta dumneavoastră Napoleon era mort.” Cu o zi în urmă Boulanger a atacat violent guvernul, cerându-i dizolvarea. Toată lumea îi dădea câștig de cauză generalului, militarului, în fața șefului guvernului, un civil lipsit de experiența mânăii sabiei. Dar imposibilul devine realitate. Georges Boulanger, care nu a mai pus mâna pe o sabie de pe vremea când era elev la Saint-Cyr și nu știa decât să atace orbește, tactică fatală, este învins în luptă. De vină se spune că a fost și terenul, un soi de maneaj, unde contele își antrena caii și unde pământul se afunda sub picioare. Parisul rămâne însă surprins cum un soldat a putut fi învins în luptă de un „avocat burduhănos”. Rana lui Boulanger nu este fatală, dar nu i se pot potoli durerile decât cu morfină.

16

1912. Este ora 8.30. Berthe, o tânără dintr-o familie burgheză din orașul francez Rennes, soția domnului Leclair, de pe strada du Mail, îndreaptă arma asupra lui Jeanne Obitz, pe care o bănuie a fi metresa soțului ei. Trage și glonțul străpunge ochiul rivalei sale, care se prăbușește pe podea. Când sosesc poliștii, tânăra, desfigurată, zace într-o baltă de sânge. Afacerea Berthe – Leclair, devenită un fapt divers de răsunset al perioadei Belle Époque, a umplut prima pagină a ziarelor, fiind socotită, de femei mai ales, o manifestare a emancipării lor într-o lume încă preponderent misogină. Într-o societate burgheză de provincie o soție a îndrăznit să strige „Destul!”

soi de divan popular, în care asculta cu luare aminte problemele oamenilor de rând. Ambasadorul polon Martin Bronewski, care a petrecut zece luni în Crimeea, în 1578, cu scopul de a se informa, raporta regelui său: „atunci când se află în fața judecătorului sau a hanului, tătarii și străinii din pătura de jos se simt pe deplin în largul lor, spunându-și fără nicio reținere necazurile și plângerile. Hanul îi ascultă cu atenție și ia hotărârea imediat“. Tribunalele din Hanatul Crimeii judecau atât pe baza legislației islamice, cât și a celei tradiționale tătare. „Am petrecut zece luni în mijlocul lor [al tătarilor – T.G.] mărturisca Martin Bronewski, dar nu am aflat și nu am văzut că au săvârșit crime. În toată această perioadă, nu am fost martor la vreo faptă de încălcare a legilor și nici la minciuni, înșelăciuni, calomnii sau intrigi... Ei nu se tem de hoți, pentru că nu știu ce este hoția“.

În salonul de primiri de la palatul Bagcesaray erau organizate, cu ocazii festive și la primirea ambasadurilor străine, ceremonii oficiale, la care participau prinți, reprezentanți ai cărturarilor, șefi de clanuri, înalți demnitari ș.a. În cadrul acestor acțiuni protocolare, numite „înfățișare“ (*körünüş*), fiecare participant își știa precis locul și rolul. De regulă, ele erau urmate de mese festive oferite de către han, locul la masă (joasă) al fiecărui invitat fiind dinainte fixat. Poziția cărturarilor în ierarhia oficială tătară era imediat după cea a membrilor dinastiei ghiraide.

Hanul Crimeii era tratat de către sultanul otoman nu ca

Scoală islamică pentru copii

un vasal, ci ca un adevărat aliat. La întâlnire, sultanul îl întâmpina pe han în picioare, îl îmbrățișa numindu-l „fratele meu“ și îl așeza pe un scaun anume pregătit la dreapta tronului său. Toți cei prezenți la primire, inclusiv marele vizir, stăteau în picioare. Hanatul nu plătea nicio dare Porții; dimpotrivă, primea stipendii militare importante din partea ei. La 24 noiembrie 1764, ambasadorul Franței la Istanbul scria: „Un han tătar nu este tratat aici cu mai puțină considerație decât un suveran independent“.

Hanatul Crimeii era împărțit în provincii denumite *kaymakamlık*, conduse de un *kaymakam* (guvernator), cărora le erau subordonate regiunile denumite *kadılık* (kaza), conduse de un *kadî*, care avea puterea judecătorească și administrativă, la fel ca în Imperiul Otoman. Existau și cele trei regiuni cvasiautonomie ale nogailor din afara peninsulei. Potrivit recensământului din 1740, în Hanatul din Crimeea existau atunci șase *kaymakamlıkuri* și 48 *kadilikuri*; trei kazale se aflau sub administrație otomană, în sangeacul Keke (Caffa). Hanatul avea și multe orașe, vechi și noi, al căror număr depășea desigur numărul reședințelor de kaza (48). Ele se bucurau de autonomie administrativă

și libertate spirituale. Potrivit consulului Franței la Bagcesaray, Baron de Tott, la jumătatea secolului al XVIII-lea, întreaga populație a Hanatului din Crimeea ar fi fost de cinci milioane de locuitori (alte surse o estimează la trei milioane), din care circa 1,5 milioane se crede că trăiau în peninsula propriu-zisă.

Iute ca vântul de dimineață

Armata Hanatului din Crimeea a continuat moștenirea Hoardei de Aur, fiind o forță redutabilă, în măsură să influențeze evoluția situației politico-militare din răsăritul Europei și din regiunea caucazo-iraniană. Potrivit estimărilor realiste, oastea Hanatului din Crimeea nu a fost niciodată mai mare de 80.000 ostași. Cifrele exagerate (150-200.000) din unele surse istorice se datorează în primul rând numărului cailor de rezervă pe care îi aducea în campanie fiecare oștean tătar (doi-trei cai). De fapt, în campaniile mari din afara hanatului participau 40-50.000 oșteni, căci 20-30.000 ostași rămăneau să asigure apărarea hanatului, de obicei sub comanda *nureddinului*. Armata tătară era formată exclusiv din călăreți. Sub comanda hanului se aflau și unitățile de ieniceri, pușcași și tunari (60 tunuri) ai sangeacbeiului otoman de Caffa. Aceștia erau în jur de 2.000 și se deplasau în care speciale. Ordinul de chemare în campanie se dădea cu trei-patru săptămâni înainte. Patru gospodării erau obligate să trimită un oștean înzestrat și înarmat. Fiecare oștean trebuia să aibă rezerve de

Noul palat al hanilor de la Bagcesaray a fost construit după modelul celui de la Topkapı al sultanilor otomani, iar viața de Curte și activitatea de cancelarie de la Bagcesaray se desfășurau aproape la fel precum cele din Istanbul. Într-o oarecare măsură a fost preluat în hanat și sistemul funciar al feudei condiționate (*ti-mar*), care a constituit coloana vertebrală a statului otoman. Dar sistemul *soyurgal* al feudei ereditare, moștenit de la Hoarda de Aur, a rămas precumpănitor, chiar și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pământul era lucrat în parte cu țărani tătari și, în mare măsură, cu robi străini, luați prizonieri în războaie, prinși în raiduri de pradă (*ceapul*) sau cumpărați. Sistemul robilor a constituit un sector important al organizării economico-sociale, dar și militar-administrative a statului tătar crimeean. Exista și categoria robilor de stat – asemănătoare cu sistemul mameluc și otoman –, care erau recrutați din partea de capturi ce revenea hanului, dar și din tributul anual de tineri pe care îl dădeau hanatului triburile supuse din Caucaz. Acești robi erau folosiți în serviciile militare ale hanului, îndeosebi de gardă, dar și în administrație; ei se bucurau de privilegii însemnate. Cu timpul, acești robi s-au tatarizat și au format adevărate familii nobiliare „de spadă”. Robii care munceau șase ani în hanat erau eliberați.

Adunări reprezentative largi

Hanul Crimeii întruchipa suveranitatea de stat, susținută de puterea dinastică moștenită direct de la Genghiz Han. Pe tronul din Crimeea nu

se putea așeza decât un membru al dinastiei ghiraide.

Instituția asociatului la domnie, numită *kalgay* (în tătară: „cel care rămâne”), a fost creată în 1484, cu prilejul campaniei împotriva Moldovei. O asemenea instituție era necunoscută atât în Hoarda de Aur, cât și în sistemul de stat otoman. În 1581, a fost înființată și a doua instituție a asociatului-succesor, *nureddin* (după numele șefului de trib nogai care îl crescuse pe prințul numit cel dintâi în această funcție), tot cu prilejul unei campanii militare, de această dată în Iran. *Kalgayul* și *nureddinul* erau desemnați dintre fiii sau frații hanului aflat pe tron. Reședința primului se afla în orașul Akmescit (azi, Simferopol), iar a celui alt era în Kachiseray, dar și în alte locuri. *Kalgayul* și *nureddinul* aveau propriile palate, divanuri, demnitari, curteni și oșteni, dreptul de a întreține relații externe, fiind practic hani mai mici. Ei erau membri de drept ai divanului hanului și aveau sub comandă însemnate forțe militare, în primul rând pe cele ale nogailor din stepă.

Divanul sau consiliul hanului întrunea puterea executivă și pe cea judecătorească și în mică măsură pe cea legislativă. Acest divan era format din prinții ghiraizi aflați în funcții (*kalgay*, *nureddin* și cei trei *seraskeri*), muftiul, șeful *karachi-beylor* (*Magazin istoric*, nr. 6/2014), muftiul, înalți demnitari de la

Curte, kadiul de Bagcesaray și șeful kadiilor (judecători), *kazaskerul* (acesta din urmă supraveghea legalitatea hotărârilor luate). Divanul era convocat în anumite zile ale săptămânii și se ocupa de soluționarea problemelor curente, inclusiv judecarea pricinilor ajunse la instanța supremă. În acest divan un rol important revenea marelui aga (*ulug aga*), care era echivalentul marelui vizir otoman. Hotărârile majore – succesiunea la tron, încheierea de tratate internaționale, pornirea unei mari campanii militare, schimbarea unei legi importante etc. – erau adoptate în adunări reprezentative largi (*kurultay*). La asemenea adunări participau, alături de hanul în funcție, membrii dinastiei aflați atunci în Crimeea, reprezentanții păturii de cărturari (*ulema*), șefii de clanuri însoțiți de apropiații lor (*emeldeş* sau *sirdaş*), înalți demnitari din aparatul de stat ș.a.

Cinci milioane de locuitori

Hanul organiza săptămânal, după slujba de vineri, un

Hanul Mengli Ghiray la Curtea sultanului Bayezid al II-lea

În orașe existau multe ateliere meșteșugărești. Re-numitele săbii și cuțite tătărești, harnașamentele moi și seile ușoare tătărești erau foarte bine apreciate în toată Europa. Crimeea era, totodată, o zonă importantă pentru tranzitul internațional de mărfuri, mai cu seamă pe ruta nord-sud. Prin porturile crimeene de la Marea Neagră, în primul rând Caffa, erau cum-părate produse meșteșugărești de metal, blănuri, robi ș.a. provenite din zonele nordice, mari cantități de bumbac, mătase, citrice, mirodenii etc., aduse din sud.

Agresiunea rusească

Începând cu secolul al XVI-lea, țarii ruși au privit Crimeea nu numai ca o bază de atac către Balcani, Caucaz și Istanbul, dar și ca pe o grădină însoțită. Atâta vreme cât unitatea de acțiune tătarotomană a fost puternică, Rusia nu a îndrăznit să atace Crimeea. În secolul al XVIII-lea, în condițiile slăbiciunii manifeste a puterii otomano-tătare, trupele rusești au început să atace în mod repetat Crimeea, de fiecare dată producând mari distrugerii și

masacre. Înfrântă pe toate fronturile, Poarta a trebuit să accepte Pacea de la Kuciuk Kainargi, din 1774, prin care Rusia proclama independența Hanatului din Crimeea. Agenții ruși au provocat permanent tulburări în hanat, astfel că, în 1782-1783, trupele rusești comandate de cneazul Grigori Potiomkin au bombardat sate și orașe din Crimeea, ucigând un mare număr de tătari.

La 8 aprilie 1783, Ecaterina a II-a a proclamat anexarea Crimeii și transformarea ei într-o provincie ruscască. Populația autohtonă tătară a fost supusă sistematic represaliilor, pentru a o obliga să lase locul în Crimeea coloniștilor slavi. În 1784, guvernatorul Gr. Potiomkin a emis o poruncă prin care cerea „izgonirea din peninsula a tuturor tătarilor localnici din regiunile de munte și câmpie”. Până în anul 1800, mai mult de 500.000 tătari fuseseră nevoiți să-și părăsească locurile de baștină, pentru a se refugia între granițele otomane, inclusiv în Dobrogea. Alți peste 200.000 au fost izgoniți în anii de război din 1806-1812 și 1827-1829, iar imediat după Războiul Crimeii (1853-1856), au plecat

din peninsula, conform datelor oficiale, 192.660 tătari. În realitate, numărul acestora era mult mai mare. Până în anul 1922, 1.800.000 tătari au fost siliți să părăsească patria străbună. În nopatea de 18 mai 1944, din ordinul lui Stalin, au fost deportați toți tătarii care mai erau în Crimeea (250.000). În același timp, autoritățile rusești au procedat la distrugerea sistematică a monumentelor și documentelor istorice tătărești din Crimeea, inclusiv a cimitirelor și numelor localităților.

Moștenirea istorico-culturală tătară rămâne încă foarte bogată. În 1983, UNESCO a sărbătorit 800 de ani de la nașterea poetului Kul Ali, fondatorul literaturii tătare clasice. Rusia a urmărit să șteargă toate dovezile care atestau drepturile tătarilor la moștenirea pământurilor străbune. Aceste distrugerii continuă și astăzi. Un cunoscut istoric și analist ucrainean, Oleksa Haiworonski, releva recent faptul că tătarii au fost cei care s-au opus ferm noii invazii rusești în Crimeea, nu comunitatea ucraineană de acolo, nici guvernul și armata ucraineană. ■

Tătari plecați în pibegie

hrană pentru trei luni, cât dura de obicei o campanie. Hrana de campanie era compusă din făină de mei prăjit, iaurt sărat scurs, carne uscată sau afumată, brânzeturi uscate și apă. Pastrama (*bastırma*) este un produs tăăresc. Proviiziile erau puse în burdufuri de piele și cărate de caii de rezervă sau în căruțe anume destinate.

De regulă, campaniile militare tătare erau organizate către sfârșitul verii, după recoltă, sau în miezul iernii, când râurile și fluviile erau bine înghețate. Oșteanul tătar era echipat și înarmat ușor, având doar pieptar de piele, cămașă de zale, coif, sabie, pumnal, arc, lance scurtă și scut ușor. Cei care nu aveau posibilitatea acestei înzestrări minime erau nevoiți să se împrumute cu dobândă, în speranța că vor obține prăzi bogate. Oșteanul care se sustrăgea de la mobilizare sau de la executarea ordinelor era scos în afara legii, oricine având dreptul să îl ucidă și să îi ia familia și bunurile.

Tătarii acordau o însemnată prioritară informațiilor militare, astfel că erau trimise mai înainte unități speciale de cercetare. Traseul de urmat, numit *sarkma*, era dinainte și precis stabilit. Marșul se făcea în formație de luptă: centru și cele două aripi. Hanul comanda centrul, unde era concentrată aproape jumătate din efectiv, iar cele două flancuri se aflau sub comanda *kalgayului* și, respectiv, a *karachi-beyului*. În timp ce hanul urmărea obiectivul principal, cele două flancuri executau opera-

Confruntare între cavaleria tătară și cea polonă

țiuni de anihilare, interceptare și de structurare a apărării. Răspândirea fricii era un mijloc eficient de paralizare a inamicului. Armata tătară era renumită prin rezistență și mobilitate. Cronicile otomane compară iuteala oștirii tătare cu „vântul de dimineață”. În luptă era aplicată tactica hărțuirii, întoarcerii prin surprindere și a învăluirii inamicului. În apărare, tătarii formau rapid o adevărată fortăreață din care înlănțuite, tunuri și bagaje, numită *küren*, tactică preluată cu mult folos și în Europa, sub denumirea de *wagenburg*.

Grănar al Istanbulului

Viața economică și socială a Hanatului din Crimeea era preponderent rurală, mai bine zis era bazată pe creșterea animalelor și pe agricultură.

Ruinele cetății genoveze de la Caffa

Dacă în primele secole, adică în secolele XV-XVI, crescătorii nomazi și seminomazi reprezentau majoritatea, în veacurile următoare ponderea sedentarelor agricultori a crescut în mod semnificativ, nu numai în peninsula, ci și în stepa din afara ei, inclusiv în Bugeac. Feudalii tătari (*mârza*) dețineau ca domenii cea mai mare

parte a pământului, pe care îl primeau în stăpânire ereditară (*soyurgal*) sau posesiune condiționată (*timar*) de la han, în schimbul slujbei vasalice. Dările plătite de țărani stăpânilor de feude erau de o zecime din recolta agricolă și de a douăzecea parte din animale; exista și o rentă în muncă de opt-nouă zile pe an. Toți țărani tătari sau de alte etnii erau liberi să plece oricând de pe un domeniu, ceea ce îi obliga pe mârza să fie ponderați în pretențiile lor față de aceștia și, în același timp, să recurgă mai mult la munca robilor. Călătorii și diplomații străini din secolele XVI-XVIII atestă bogăția și varietatea produselor agricole și animale din hanat, care erau în măsură să satisfacă nu numai nevoile proprii, ci și pe cele ale regiunii de litoral aflate sub administrația Porții. Mai mult, Hanatul din Crimeea devenise un adevărat grănar al Istanbulului, iar în vremuri de lipsuri, și Țările Române se aprovizionau cu cereale de la tătari. Așa de pildă, în timpul foametei din Moldova, din 1684, „început-au a vini o mulțime de taberi de cară tătarăști cu mălaiu de vândut în Iași”, scrie cronicarul Ion Neculce.

La 20 martie 2014, armata siriană loială regimului lui Bashar al-Assad a cucerit fortăreața de la Qal'at al-Husn (Krak des Chevaliers – Cetatea Cavalerilor Ospitalieri). Timp de doi ani rebelii au deținut fortăreața medievală care domină valea ce desparte Munții

Tristețile Muzei Clio

Cetatea în vreme de pace și război

Jabal Ansariya de Munții Libanului, pe drumul ce leagă Tripoli de regiunea Homs și de Liban. Simbol al cruciadelor, era cel mai bine conservat castel medieval cruciat din lume, înscris din anul 2006 pe lista monumentelor UNESCO.

O CETATE MEDIEVALĂ ȘI RĂZBOIUL CIVIL SIRIAN

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Krak (sau Crac) des Chevaliers a fost construită în anul 1031, la porunca emirului din Homs. Atunci a fost numită Hisn al-Akrad (cetatea kurdă), deoarece întâii locuitori ai acesteia au fost kurzi. În timpul primei cruciade (1096-1099), cavalerii conduși de Raymond al IV-lea de Toulouse au ocupat cetatea, după care au abandonat-o continuându-și drumul spre orașul Irgata. Mai apoi, în anul 1110, oastea cavalerilor normanzi condusă de Tancred de Hauteville (1072-1112) a cucerit temporar fortăreața arabă.

În 1142, înaintea celei de-a doua cruciade, ceea ce mai rămăsese din vechea fortăreață arabă a fost ocupată de cavalerii Ordinului Ospitalierilor (*Magazin istoric*, nr. 1/1995).

Aceștia au reconstruit-o, adăugându-i mai multe bastioane. Din această perioadă datează și numele său – Fortăreața Ospitalierilor. Până în 1271 a rămas în posesia ordinului.

Legende cruciate în piatră

Ordinul controla toate fortărețele ce înconjurau Regatul Tripoli, un stat apărut după prima cruciadă, iar Krak des Chevaliers era cel mai important centru administrativ și cea mai importantă bază militară

din ținut. Întărirea și extinderea fortăreței s-au făcut rapid, deoarece sultanul Saladin făcea dese incursiuni în zonă, cucerind pe rând cetățile ospitalierilor, printre care Belmont și Belvoir.

Asediul armatei lui Saladin din 1188 asupra Krak des Chevaliers s-a terminat rapid, fortificațiile solide descurajând un asediu de lungă durată. Armata sultanului a părăsit fortăreața îndreptându-se spre castelul Margat, cucerit rapid.

Cetatea, reconstruită de ospitalieri, a fost zguduită de un mare cutremur în anul 1170. În secolul al XIII-lea a fost din nou mărită, devenind o fortificație concentrică, înconjurată de un zid puternic, garizoană a unei armate de circa 2.000 de oameni, ce con-

Tancred de Hauteville (1072-1112) sau Tancred de Taranto a fost conducător al primei cruciade (1096-1099). Legenda spune că a fost primul cruciat care a intrat în Ierusalim la 15 iulie 1099; după cucerirea Ierusalimului a primit titlul de prinț al Galileii, iar din anul 1100 a fost regent al Antiohiei. A fost răpus de o epidemie de febră tifoidă în 1112.

**Guvernatorii B.N.R. morți în pușcăria de la Sighet (de la stânga la dreapta):
Dimitrie Burilleanu, Mihail Manoilescu, Grigore Dimitrescu, Constantin Tătăranu**

RESPECTUL PENTRU TRECUR

În fiecare an, la 29 aprilie, când se aniversează Ziua Băncii Naționale a României, se organizează ceremonia de depunere a unor coroane de flori la mormintele foștilor guvernatori și ale unor personalități ale istoriei și gândirii economice românești. Ceremoniile din acest an au avut loc la Cimitirul Bellu Ortodox și Bellu Evanghelic, „Sfânta Vineri” în București, respectiv Cimitirul Sineasca din Craiova, la cele din Drobeta-Turnu Severin, Hârlău, Telechi-Recea (Sibiu), Brașov, la cel de la Memorialul Sighet.

Este o formă prin care cei de astăzi aduc omagiul lor profesionalismului, patriotismului și, în multe cazuri, jertfei înaintașilor. Dintre cei 15 guvernatori ai Băncii Naționale a României de până în 1947 (când, de altfel, denumirea funcției a fost schimbată o vreme), patru și-au sfârșit viața în închisoarea de la Sighet, victime ale represiunii regimului comunist. Iată numele lor: Dimitrie Burilleanu (1878-1954; Memorialul Sighet), Mihail Manoilescu (1891-1950; Memorialul Sighet), Grigore Dimitrescu (1882-1955; Memorialul Sighet), Constantin Tătăranu (1893-1953; Memorialul Sighet).

S-au mai depus coroane de flori la mormintele din Cimitirul Bellu Ortodox ale guvernatorilor Ion I. Câmpineanu (1841-1888), Theodor Rosetti (1837-1923), Mihail C. Sutz (1841-1933), Mihail Oromolu (1875-1945), Alexandru Ottulescu (1881-1944), Mitiță Constantinescu (1890-1946), Constantin Angelescu (1883-1973) și Vasile Malinschi (1912-1992), ale economiștilor Costin C. Kirilescu (1908-2002), Costin Murgescu (1919-1989) și Anghel Rugină (1913-2008), la cel al fostului prim-ministru Nicolae Rădescu (1874-1953) – ultimii doi au fost reînhumati în țară cu contribuția Băncii Naționale a României, respectiv în perioada cât domnul Muger Isărescu a fost prim-ministru al României (*Magazin istoric*, nr. 1/2001) –, cât și la mormântul poetului George Țăneanu.

La Cimitirul Bellu Evanghelic s-au depus coroane la mormintele guvernatorului Marin

Lupu (1901-1977) și la cel al arhitectului Radu Dudescu (1894-1983), cel care a fost arhitectul Băncii Naționale și a coordonat lucrările de înălțare a Palatului Nou al B.N.R. Tot în București, s-a depus o coroană de flori la Cimitirul „Sfânta Vineri” la mormântul lui Anghel Saligny. Puțini știu că renumitul inginer, creatorul Podului de peste Dunăre de la Cernavodă, cel care a introdus utilizarea betonului armat în construcțiile industriale de la noi, a fost și membru în Consiliul de cenzori al Băncii Naționale a României și a însoțit primul transport cu aurul B.N.R. la Moscova, în decembrie 1916 (*Magazin istoric*, nr. 9/2004).

In țară s-au depus coroane de flori la mormintele lui Eugeniu Carada (1836-1910; Craiova), citorul Băncii Naționale a României, ale guvernatorilor Ioan C. Bibicescu (1849-1924; Drobeta-Turnu Severin), Ion Lapedatu (1876-1951; Brașov), Aurel Vijoli (1902-1981; Telechi-Recea) și la cel al economistului Grigore Mihail Romașcanu (1906-1981; Hârlău).

Astfel de acțiuni, foarte rar întâlnite la alte instituții ale statului, pe lângă faptul că aduc un omagiu înaintașilor, nelăsându-i să cadă în uitare, contribuie la cunoașterea de către cei mai tineri a trecutului instituției, la crearea conștiinței apartenenței la un corp de elită, la conturarea unei culturi instituționale. Din totdeauna, de la Carada întemeietorul, la Banca Națională a României istoria a fost la mare preț. ■

D. MATEI

La mormântul lui Costin Kirilescu

Frescă medievală din capela de la Krak des Chevaliers

conferință de presă prin care dorea să semnaleze dezastrele care au lovit rând pe rând vestigii de o valoare inestimabilă aflate în patrimoniul UNESCO din Siria: Palmyra (*Magazin istoric*, nr. 4/1970), vechea cetate a Alepului și cetatea Krak des Chevaliers. Toate aceste monumente UNESCO, alături de multe alte vestigii – muzee, situri arheologice, cetăți antice – fuseseră supuse bombardamentelor aeriene și terestre, suferind imense distrugerii. Dar cele trei monumente protejate de legislația internațională au avut neșansa de a fi chiar teatru de opera-

țiuni, iar distrugerile produse sunt majore.

Krak des Chevaliers a fost afectată de atacurile aeriene din iulie 2013, din timpul asediului Homsului, cea de-a doua lovitură venind la 18 august 2013, când a fost bombardată. În luna martie a acestui an s-au desfășurat

lupte grele pentru cucerirea fortăreței de către armata siriană loială regimului lui Assad. Declarațiile date de învingători au fost liniștitoare: au făcut tot posibilul să nu distrugă în totalitate castelul, dar la fel de liniștitoare au fost și declarațiile privind viața civililor, în cei trei ani de război fiind uciși 150.000, iar aproximativ 1 milion de sirieni au plecat în exil.

La câteva luni după aceste evenimente nu se știe precis care este cuantumul distrugerilor, ce a mai rămas din

falnică cetate care a supraviețuit timp de 1.000 de ani de războaie, incendii, cutremure, jafuri. Știrile agențiilor de presă internaționale sunt rare și bazate în exclusivitate pe mărturiile refugiaților din acea zonă. Sperăm doar că din monumentul despre care, la începutul secolului al XX-lea, T.E. Lawrence spunea că este cea mai bine conservată și cea

Sala cavalerilor, vedere exterioră

mai frumoasă cetate medievală din întreaga lume va mai rămâne mai mult decât o amintire și că vechea fortificație medievală va rezista unui nou război din lungă serie ce i-a înnegrit zidurile. ■

ALTE EPONIME

(Urmare din p. 63)

Canar „mică pasăre cântătoare cu pene galbene” a fost denumită după numele Insulelor Canare, unde această pasăre trăiește în stare sălbatică și de unde a fost „importată” în secolul al XVI-lea. Cuvântul a fost atestat prima dată la 1793, într-un document publicat de N. Iorga.

Cantalup „varietate de pepene galben” este un cuvânt cu origine discutabilă. Se menționează numele propriu

Cantalupo, vilă a papilor în apropiere de Roma, unde se cultiva acest tip de pepene (dar în italiană nu există termenul). În dicționarul etimologic al limbii franceze se propune ca bază numele localității **Cantaloup**, în departamentul Hérault din sudul Franței, care a putut da numele acestui fruct cultivat acolo. Prima atestare în română apare în lucrarea *Agricultura la români* de Tudor Pamfile (1913).

Caolin „rocă argilăoasă în trebuință în industria ceramică, a hârtiei, a sticlei și în medicină” a fost împrumutat în română din franceză (*kaolin*). La baza termenului se află cuvântul compus chinezesc *kaoling* „munte (*ling*) înalt (*kao*)”; era numele muntelui de unde se extrăgea argila pentru fabricarea porțelanului chinezesc, apreciat încă din Antichitate. Tot în Dicționarul Academiei, litera C (1940) este atestat prima dată cuvântul românesc. ■

trolau o întinsă regiune. Toți cruciații, dar și pelerinii treceau prin cetate, ajunsă un simbol al creștinismului, dar și un loc prosper, aflat la întretăierea marilor rute comerciale dintre Tripoli și Liban.

În epoca sa de aur, cetatea era înconjurată de ziduri groase de piatră, cu turnuri de apărare jur-împrejur. Așezată pe un vârf de deal, avea formă neregulată, mai multe incinte interioare în care se aflau clădiri de locuit, casa Marelui Maestru al Ordinului Ospitalierilor, Sala cavalerilor, o capelă, o cisternă în care se aduna apa adusă prin apeducte.

Dar perioada de pace și prosperitate s-a încheiat odată cu apariția în zonă a armatei sultanului mameluc Baibars al Egiptului (1222-1277). În anul 1271, după un asediu de 36 de zile, a fost capturată de oștenii acestuia.

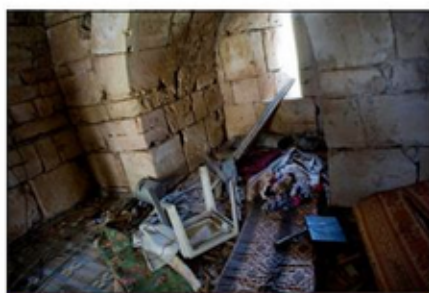
Potrivit legendei, cavalerii doreau să lupte până la ultimul om, dar o scrisoare trimisă de Marele Maestru al Ordinului Ospitalierilor aflat în Tripoli a dus la predarea lor. Sultanul le-a cruțat viața, iar cavalerii au părăsit definitiv Siria și Țara Sfântă.

Timp de secole cetatea a aparținut localnicilor, devenind centru administrativ al teritoriului. Capela a fost transformată în moschee și s-a păstrat până astăzi. Arheologii au descoperit acum câțiva ani fresce din epoca ospitalierilor, pictate pe pereții interiori și exteriori și acoperite de zidărie.

Saladin (Salah ad-Din Yusuf ibn Ayyub 1138-1193), primul sultan al Egiptului și Siriei, fondator al dinastiei Ayyubide, de origine kurdă, a fost cel care a condus armatele musulmane în lupta cu cruciații, extinzându-și stăpânirea asupra Egiptului, Siriei, Mesopotamiei și a unei părți din Nordul Africii. Armata lui Saladin a luptat cu armatele cruciate și a reușit să le înfrângă, cucerind Ierusalimul după un lung asediu, în anul 1187. Înfrânt de armatele regelui Richard Inimă de Leu în 1191, a semnat cu acesta Tratatul de la Ramla, în 1192, prin care Ierusalimul rămânea sub stăpânirea sultanului, dar era deschis pelerinajului pentru creștini.

Semnal de alarmă

În secolul al XIX-lea fortăreața medievală a trezit interesul arheologilor francezi, numele de Crac (Krak) des Chevaliers fiindu-i dat în secolul al XIX-lea de către Guillaume Rey, primul cercetător european care a studiat fortărețele cruciate din Țara Sfântă. În 1871, acesta a publicat lucrarea *Studiu cu privire la monumentele de arhitectură militară ale cruciaților din Siria și din insula Ci-*

Urmele războiului actual

pru, aducând în atenția publicului, dar și a arheologilor, vestigiile cruciate din Siria și minunata fortăreață.

Cercetările au continuat în perioada interbelică. Isto-

ricul medievist Paul Deschamps a vizitat cetatea în 1927, revenind în 1929, când a studiat-o, publicând în 1934 lucrarea *Castelele cruciate din Țara Sfântă, partea I: Crac des Chevaliers*.

Din anul 1933 fortăreața a trecut sub control francez, intrând într-un program de restaurare al Academiei franceze

de Arte Frumoase. Administrația franceză din Siria i-a mutat pe cei 500 de locuitori ai cetății și a început un program de săpături arheologice și restaurare, transformând-o în perla turistică a Levantului francez. Programul a fost preluat de către autoritățile siriene imediat după declararea independenței Siriei, în 1946.

Localitatea de lângă cetate a înflorit odată cu dezvoltarea turismului, Krak des Chevaliers fiind – până la izbucnirea războiului civil din Siria (2011) – cea mai bine păstrată fortăreață cruciată din lume, o atracție pentru mii și mii de turiști. Localitatea al-Husn de la poalele ei avea o populație de 9.000 de oameni.

La 20 februarie 2014, directorul general al UNESCO, Irina Bokova, a organizat o

Unul dintre apeductele care aduceau apă în castel

Drum pitoresc în județul Constanța

ținutise la Constanța, Hálek admiră peisajul foarte sălbatic din jur, unde mâna omului intervenise destul de puțin: „Drumul de la Constanța la Cernavodă trece printr-o zonă de șes mlăștinoasă, acoperită cu stuf înalt. Casele din sate sunt foarte primitive, semănând mai degrabă cu o grămadă de bolovani, decât cu o locuință. Ceea ce m-a încântat cel mai mult a fost un cârd de berze, împrăștiat pe toate câmpurile. Nu era niciun câmp pe care să nu se plimbe țanțoșă o barză, ca un adevărat topograf imperial. Erau foarte prietenoase față de cei care munciau pe câmp și ciuguleau de zor prin brazde. O mare parte dintre câmpurile de aici stau necultivate și singura lor recoltă sunt ciulinii. Cu ei se hrănesc o mulțime de vrăbii și de hârciogii, care ies în fuga mare din găurile lor, se așază pe etichete de dinapoi și inspectează împrejurimile.”

Nu uită să amintească și un episod hazliu de pe calea ferată, când trenul este oprit în loc de un stol de vrăbii. „Călătoria cu trenul pe aici este foarte patriarhală. În-

tr-una dintre gări a trebuit să stăm peste o jumătate de oră, pentru că era acolo un stol uriaș de vrăbii gureșe. Am coborât din tren împreună cu tot personalul trenului și am tras cu pușca în ele până le-am speriat și le-am alungat. Abia după aceea am pornit mai departe. Puștile le aveau pregătite în gară.”

Vameșii turci reușesc să-l irite cu curiozitatea lor nelocul ei: „Grănicerii turci nu știu ce este aceea intimitatea. Când am ajuns la Cernavodă, mi-am dus bagajele în fața grănicerului, ca să le inspecteze. Acesta a început să cotrobăiască tacticos printre lucruri. A luat fiecare carte în mână și m-a întrebat despre ce este. I-am răspuns că n-are decât s-o citească. Cel mai mult l-a interesat mica mea colecție de fotografii, adunate din călătorii. M-a întrebat despre fiecare pe cine reprezintă, iar eu i-am răspuns de fiecare dată că este un pașă. S-a mirat că am adunat atâtea pașale, deși cei mai mulți erau îmbrăcați în haine europene.”

Neștiind că, pe vremea aceea, birturile și hanurile din

această zonă ofereau mușterilor mai ales băutură, mai rar mâncare gătită, Hálek consideră că este vorba de rea voință sau sărăcie atunci când nu găsește nimic de mâncare. „Am intrat împreună cu un bucureștean, tovarăș de carantină, într-o cârciumă și am cerut de mâncare. Cârciumarul a zis că nu are nimic pregătit. L-am rugat să ne gătească ceva cu carne, căci era deja amiază, iar stomacurile noastre se aflau în suferință. Cârciumarul cică n-are nimic. L-am rugat să ne dea niște pâine, dar nici asta nu avea. Am văzut că prin curte alergau doi pui de găină și i-am cerut să-i gătească. Dar s-a scuza că erau pentru familia lui. Atunci i-am zis că, dacă nu ni-i pregătește el de bună voie, îi confisc eu și mi-i găsesc singur. S-a gândit un timp și peste vreo două ore am primit într-adevăr doi pui fripiți, care au reprezentat micul dejun, prânzul și cina noastră laolaltă, căci altceva n-am mai obținut.”

Irașelul Cernavodă îi face o impresie destul de bună. „Seara am ieșit să mă plimb prin oraș și prin împrejurimi. Cernavodă (*Eernă voda*, Apa Neagră) este un oraș plăcut, frumos, cu case arătoase și îngrijite, iar poziția orașului pe Dunăre este de-a dreptul frumoasă. Am ieșit până pe colinele din apropiere. Malul valah atrage în mod deosebit privirea prin verdețea lui. Peisajul este mai mult șes și pe această câmpie pasc turme bogate. Pe dealurile acelea am dat și peste un lup. Dar imediat ce ne-a zărit, s-a întors și s-a ascuns în tufișuri.”

Întors din plimbare, Hálek este martorul unei tragedii, pe

Cărturari și călători cehi prin Țările Române

● Berze țănoșe și prietenoase și un stol de vrăbii care opresc trenul
 ● Vameșii turci, curioși și indiscreți ● Doi pui fripți, obținuți cu japca ● Incident mortal la scădat, sub privirea cailor ce-și compătimesc stăpânul ● Nu muște de apă, ci țânțari care umflă mâinile ● Un viol la ora 2 noaptea

Cernavoda vremii...

VARA ANULUI 1865. VÍTĚZSLAV HÁLEK ÎN DOBROGEA

ANCA IRINA IONESCU

... și călătorul ceh

Vítězslav Hálek (1835-1874), uneori cu numele tradus, Viktor, pe numele adevărat Vincenc, este considerat întemeietorul poeziei cehi moderne, unul dintre reprezentanții principali ai grupării literare din jurul almanahului *Máj*, cunoscuți sub numele de *Májovci*. A fost poet, prozator, scriitor și un înflăcărat sprijinitor al limbii naționale și al vieții culturale cehi. A murit prematur de pneumonie, în plină forță creatoare, înainte de a împlini 40 de ani.

În 1865, Hálek a întreprins o lungă călătorie în străinătate. A traversat teritoriul viitoarei Iugoslavii și a vizitat insulele grecești, apoi a mers mai departe prin Țarigrad, în Asia Mică. La întoarcerea din această călătorie, Hálek a vizitat și România, mai exact Dobrogea, mergând cu trenul de la Constanța la Cernavodă, iar de

acolo urmând să ia vaporul pentru a se întoarce pe Dunăre, la Viena. Scriitorul ceh își împărtășește impresiile de călătorie în foiletonul *Întâmplări din Cernavodă*, inclus în volumul *Imagini din călătorii*, secțiunea *Spre sudul slav și până la Țarigrad*.

Încântat că a scăpat de carantina instituită împotriva epidemiei de holeră, care îl

Neștiind exact când va veni vaporul și nevrând să-l piardă, călătorii se înțeleg între ei să facă de veghe cu rândul câte o oră și trag ordinea la sorti. Lui Hălek îi revine o oră de serviciu spre dimineață, dar nu poate profita de somn până atunci, după cum spune el, din cauza țăntarilor. Momentul culminant al așteptării se petrece în jurul orei două noaptea, când, înfierbântați de băutură, petrecăreții încearcă să violeze femeile. „Pe la ora două noaptea am auzit strigăte mai puternice din încăperea, după cum ni se părea, amestecate cu țipete de femei. Cu zgomotul și strigătele de mai înainte ne obișnuisem, dar de astă dată ni se părea că este altceva. Ne-am ridicat aproape toți deodată și ne-am repezit înăuntru. Ce-am văzut ne-a îngrozit. Unul dintre bărbații aceia, înfierbântat de vin, se năpustise asupra uneia dintre femei și pofta parcă îi țâșnea din ochi. Femeia fugea de el dintr-un colț în altul, țipa, celelalte țipau și ele, dar cei care stăteau la masă le înconjuraseră în așa fel, încât niciuna dintre ele nu mai putea răzbate spre ușă. Și râdeau gros cu toții, cu cât se împotriva mai tare sărmana femeie, cu atât râdeau mai cu poftă.”

Prima intervenție a grupului de afară îi potolește pe moment pe zurbagii, dar aceștia reiau tentativa puțin mai târziu, de astă dată cu și mai multă ațătare. Asistăm la scene de coșmar. „Am intrat în goană acolo și femeile erau din nou fugărite. Între timp, bărbatul de care am vorbit mai înainte se apropiase de una dintre femei pe la spate, a scos cuțitul de la brâu și dintr-o singură lovitură i-a sfâșiat rochia de sus până jos. Ceilalți râdeau cu hohotele infernului. Unul din-

Olean cu cobiliță, venit să facă negoț în provincia de la mare

tre ai noștri a sărit atunci între ei, dar turbatul acela s-a aruncat cu cuțitul chiar spre pieptul gol al omului. Însă l-a găsit pregătit: omul a scos imediat revolverul și în clipa aceea bețivanul a lăsat cuțitul în jos, uluit de apariția armei. Au izbucnit strigăte și țipete între bărbații care s-au luat la bătaie și s-au năpustit afară, câțiva au scos cuțitele, au apărut și revolvere, astfel că au reușit să-i țină în frâu pe ucigași.”

De astă dată, intervenția autorităților otomane este

promptă, atât din partea organelor de aplicare a legii, cât și a celor judiciare, căci făptașii sunt arestați pe loc și a doua zi judecați și condamnați. „Dar gălăgia noastră i-a atras pe străjerii turci, care i-au luat și i-au ținut la pușcărie până dimineața. Bucureșteanul a reușit în cele din urmă să le explice ce se întâmplase, în timp ce în magherniță oamenii au continuat să bea și să petreacă până în zori. Dimineața, străjerii i-au adunat pe zurbagii și i-au dus pe toți la judecată. Cel care atacase femeile a fost declarat vinovat, băgat în lanțuri și condamnat la o jumătate de an închisoare la Constanța. A fost luat imediat cu trenul de dimineață.”

Zvonurile legate de sosirea mult așteptatului vapor se contrazic, dar până la urmă acesta totuși sosește și tânărul ceh reușește să se imbarce fericit. „Seara a sosit vaporul, însă n-a oprit la mal. În schimb, ne-a dat o veste minunată: că peste câteva ore vine altul: și într-adevăr, acela ne-a izbăvit de toate necazurile.” ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

Casă tătarească

care o descrie în cuvinte zguduitoare. „Seara, când ne-am întors, am fost martorii unui eveniment foarte impresionant. Un tânăr bulgar mergea la Dunăre cu caii să ia apă. Ziua fusese toridă, dar acum era o seară frumoasă și tânărul bulgar sărise în Dunăre, să facă o baie. Dar n-a durat nici măcar atâta timp cât mi-a trebuit mie ca să scriu aceste rânduri și s-a apropiat de un vârtej foarte puternic – căci acestea sunt aici foarte numeroase –, iar apa l-a lovit ca un pumn puternic în față și într-o clipă tânărul s-a scufundat și n-a mai apărut la suprafață. La strigătele noastre s-au adunat oamenii, au adus bărci, dar totul a fost zadarnic. Au venit în fugă și părinții lui și plânsetele lor ne sfâșiau inima. Însă priveliștea cea mai tristă o ofereau caii, care știau ce se întâmplase cu stăpânul lor și nu se lăsau clintiți din loc cu niciun chip. Își așteptau stăpânul și când am plecat de acolo, stăteau încă în același loc, nemișcați. Dacă după aceea tot ei au dus la cimitir trupul stăpânului lor, asta nu mai știu.”

Iarul vapoarelor care circulau pe atunci pe Dunăre era foarte nesigur,

alcătuit mai mult din zvonuri transmise din om în om, căci nimeni nu știa precis când urma să treacă pe acolo un vapor. „Dar zvonurile au început să se înmulțească, chipurile, așteptăm degeaba; curând am constatat că aici orarele nu se respectau deloc, căci vasul care ar fi trebuit să vină ieri încă nu ajunsese și nici n-a ajuns toată noaptea și nici ziua următoare, ci abia seara, de fapt, pe la miezul nopții, a oprit aici. Și în tot acest timp a trebuit să stăm ca niște țigani pe mal, n-am putut nici să dormim, nici să stăm cumva mai comod, ședeam de-a valma împreună cu bagajele și ne plimbam din când în când ca să ne mai dezmoțim. Așadar, la cele patru nopți nedormite s-a adăugat și a cincea, pe care a trebuit să o petrecem pe malul acela abrupt. Țânțarii se năpusteau asupra noastră în stoluri așa de dese, de parcă ningeau, și erau mari cum sunt la noi muștele de apă în zilele de iulie. La început, eu am și crezut că sunt muște de apă și nu le-am dat atenție, dar curând am simțit o usturime insuportabilă, mâinile mi s-au umflat, la fel și toată fața și nu mai pridideam să mi le spăl și pe unele, și pe altele cu apă. Mușcăturile de felul

acesta durează mult timp și după șase zile încă le mai simțeam, deși îmi puseseam între timp comprese cu gheață.”

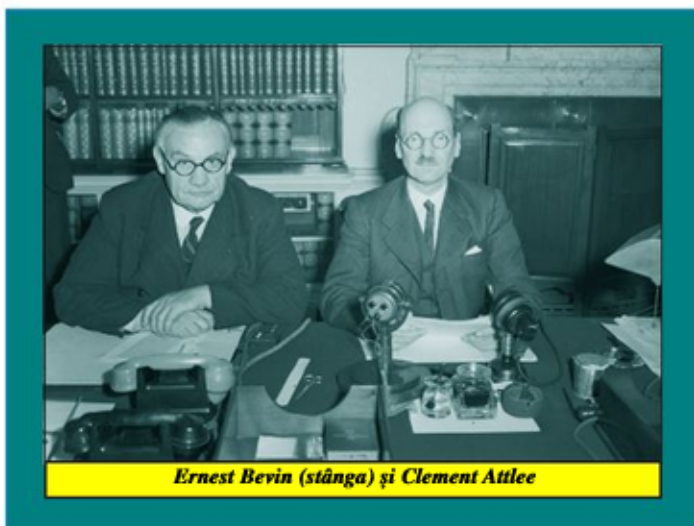
Disperat, rămâne să doarmă afară, sub cerul liber, amenințat de roiurile înfometate de țânțari, când același misterios român îl conduce într-o magherniță din apropiere, pe care Hălek o descrie cu mult haz. „Cum ședeam așa abătut pe mal, vine la mine cunoscutul meu bucu-reștean și mă invită să merg cu el într-o magherniță cam la vreo 50 de pași de acolo, unde putem să ne întindem puțin să ne odihnim, iar dacă vine vaporul, o să ne trezească cineva, pentru că sunt acolo mai mulți călători rămași peste noapte. Iar eu m-am ridicat repede, încântat să mă mut. Era o magazie de lemn, pe care o remarcasem încă din timpul zilei, cu o curticiță mică. Am intrat în curte, iar din casă s-a auzit un glas melodios și niște acorduri de chitară, amestecate printre râsete și strigăte. Am intrat și imaginea pe care am văzut-o m-a încântat prin pitorescul și grotescul ei. Pe masă domnea un felinar mic, în lumina căruia se vedea atâta fum de la țigări și pipe, că mă mir cum de nu luaseră deja foc, toată încăperea fiind cu-fundată ca în ceață. Pe masă, care era, de fapt, o scândură proptită pe bușteni, stăteau ulcioare mari cu vin și oamenii beau direct din ele. În jurul mesei ședea o mulțime de bărbați de toate națiile de la calea ferată: turci, bulgari, francezi, englezi și alții, pe care nu i-am recunoscut ce puteau fi. De jur-împrejurul încăperii erau lavițe scunde și late, pline de saci, cufere, boccele, haine și printre ele și trei femei, care păreau că dorm.”

Așa cum am văzut deja, câțiva ani după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial poziția cercurilor politice și diplomatice britanice a fost aceea de a evita provocările la adresa fostului aliat, U.R.S.S. Desigur existau nuanțe. În guvernul laburist, venit la putere la 26 iulie 1945, ministrul de Externe, Ernest Bevin, era cel mai vocal adversar al sovieticilor – fostul ministru Anthony Eden îl acuza chiar de atitudine „isterică” față de Moscova, lăudându-se că luptase cu comuniștii încă de când era lider al mișcării sindicale britanice. Premierul Clement Attlee avea o poziție mult mai moderată, el opunându-se multor inițiative dirijate contra sovieticilor, inclusiv în planul informațiilor. Exact cu o lună înainte, Ministerul Aerului ceruse să se înceteze schimbul de informații cu sovieticii. Premierul Attlee dorea să folosească O.N.U. pentru rezolvarea disputelor internaționale, o politică pe care militarii o considerau defetistă. În cadrul Foreign Office, un asemenea punct de vedere era sabotat de Orme Sargent, subsecretar de Stat permanent – în fapt, omul care dirijează politica externă a Marii Britanii. El considera O.N.U. o instituție lipsită de putere. La aflarea veștii victoriei laburiștilor în alegeri, Orme Sargent declarase unui prieten că asupra Europei se va abate un val comunist, Marea Britanie va urma o slabă politică externă și țara va fi redusă la o putere de mâna a doua. La scurtă vreme, el a elaborat un document în care arăta că era în folosul Marii Britanii să își mențină interesele în țările din Estul Europei, deși se considera că România și Ungaria erau deja pierdute sub dominația sovieticilor. A dezvoltat o teorie care avea apoi să fie cunoscută drept „principiul dominoului”. Dacă Marea Britanie nu acționa în acele țări, curând aveau să fie amenințate pozițiile sale din

Germania, Italia, Grecia sau Turcia. Joint Intelligence Committee (JIC; structură a Cabinetului britanic cu rol în coordonarea serviciilor secrete) a elaborat un document potrivit căruia sovieticii aveau să fie gata să lanseze un război în 1956. Pe baza lui, în iulie 1945 s-a elaborat un document intitulat *The Security of the British Empire* (Securitatea Imperiului Britanic), ce stabilea nevoile strategice pentru perioada postbelică. MI6 i se cerea să aducă informații strategice, în primul rând despre dezvoltarea de către sovietici a armelor strategice.

În aprilie 1946 s-a creat „Committee on Policy towards Russia” (Comitetul pentru

elaborarea politicii față de Rusia, sau „Russia Committee”). La 7 mai 1946, acesta a elaborat un document care analiza campania sovieticilor contra Marii Britanii și răspunsul adecvat. A fost considerat echivalentul „doctrinei Truman” de peste un an, cea care a stabilit im-

Ernest Bevin (stânga) și Clement Attlee

perativul „îndiguirii” sovieticilor, pentru a le opri expansiunea mondială. Cel care a ținut în șah, până în 1947, „Russia Committee” a fost prim-ministrul Attlee. La 1 decembrie 1946, într-o scrisoare pe care a bătut-o personal la mașină, Attlee îi scria lui Bevin că se întreba dacă Grecia merita efortul făcut pentru a împiedica victoria partizanilor comuniști, în condițiile în care Marea Britanie dispunea de resurse tot mai reduse. Oficialii Foreign Office s-au consultat cu șefii armatei și la 9 ianuarie 1947 Bevin i-a răspuns că ideea era inacceptabilă. L-a acuzat de „conciliatorism”. Șeful Marelui Stat-Major Imperial, feldmareșalul Montgomery, și-a întrebat colegii dacă erau gata să demisioneze mai curând decât să abandoneze Orientul Mijlociu. Attlee a cedat.

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Hugh Trevor-Roper, un critic al șefului SIS ● Ernest Bevin, „isteric” față de Moscova ● Premierul britanic voia să renunțe la Grecia, dar armata și Foreign Office nu îl lasă ● Cele trei grații din jurul senatorului Vandenberg ● S.U.A. preiau ștafeta luptei anticomuniste ● Cariera lui Hugh Seton-Watson ● Ruptura lui Tito de Moscova, o mare surpriză ● Rolul hârtiei igienice în lupta contra comunismului

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Am văzut în numere anterioare (Magazin istoric, nr. 2, 3/2014) care erau principalele probleme cu care s-a confruntat serviciul de spionaj al Marii Britanii MI6 sau SIS, cum era cunoscut imediat după război. Cu ajutorul lui Keith Jeffrey, autorul unei istorii oficiale a serviciului (The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949, Bloomsbury, 2010, XXI+810pp.+32 pl.), am aflat care au fost proiectele pentru reorganizarea acestuia, cum a reușit să elimine de pe scenă rivalul din vremea războiului, SOE, cum a evoluat, cel puțin oficial, relația cu sovieticii după dispariția dușmanului comun, Germania nazistă.

Cartea autorului menționat se oprește imediat după război. Vom continua incursiunea noastră în istoria SIS folosind drept principal ghid o altă lucrare, semnată de Stephen Dorril: MI6. Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service (MI6. În interiorul lumii secrete a Serviciului de Informații Secret al Majestății Sale), Simon and Schuster, 2002. Nefiind o istorie oficială, autorul nu a avut acces direct la arhiva serviciului, dar are mult mai multă libertate să abordeze subiecte delicate. Acest lucru se vede și din modul cum este prezentată personalitatea șefului SIS din acei ani, general-maior Sir Stewart Menzies.

Acesta a avut mulți critici, între care și istoricul Hugh Trevor-Roper, ofițer al serviciului în perioada războiului, care i-au reproșat că fără mesajele decriptate prin „Ultra” nu ar fi supraviețuit în fruntea instituției mai mult de două luni. Keith Jeffrey aduce drept contraargumente respectul real de care se bucura Menzies printre șefii serviciilor de

informații aliante, ceea ce i-a permis să obțină multe informații. Dar tocmai acest lucru îi reproșau criticii: că propriul serviciu nu dispunea de resurse pentru a obține direct informații din interiorul Germaniei. Un lucru îi recunoșteau însă toți lui Menzies: abilitatea de a se descurca pe culoarele puterii de la Whitehall.

istoricul Hugh Seton-Watson. La sfârșitul lui 1944 fusese numit adjunct la conducerea Grupului Dunărean (secțiunile bulgară, română și ungară ale Forței 133, cu sediul la Bari). Când s-a abandonat ideea numirii unor ofițeri de legătură ai SOE în țările dunărene, s-a întors la Londra. Din 1946 a revenit oficial în viața academică, dar a rămas în strânse legături cu MI6. În 1946 a călătorit mult prin Cehoslovacia, România, Bulgaria și Ungaria. A făcut ulterior parte dintr-o echipă de analiști care redactau studii despre intențiile politicii sovietice.

Un document interceptat de americani din seiful unui șef de misiune dintr-o țară satelit a Moscovei, în august 1947, a fost diferit interpretat de analiști. Pentru unii, era o dovadă a deciziei Moscovei de a extinde revoluția proletară oriunde se putea. Pentru alții era dovada unei dispute în interiorul Kremlinului între „ulii” lui Molotov și „porumbeii” lui Mikoian, care susținea că U.R.S.S. nu dispunea de resursele necesare susținerii economice a statelor satelit. Britanicii nu au știut nici despre disputa în cadrul Cominformului dintre cei care doreau continuarea revoluției (Jdanov) și cei care doreau consolidarea cuceririlor făcute în Est (Malenkov).

În ciuda investițiilor bănești făcute în zonă, serviciile secrete britanice n-au fost capabile să dea din timp informații despre ruptura Tito-Stalin. În februarie 1948 Tito a fost chemat la Moscova și i s-a cerut să înceteze sprijinul pentru comuniștii greci. În urma refuzului lui – Tito se închipuia un lider regional al revoluției comuniste mondiale –, la 28 iunie 1948, la reuniunea Cominformului de la București, Iugoslavia a fost exclusă din familia partidelor comuniste

frățești, pentru politică internă și externă ostilă U.R.S.S. Vestea a căzut ca o surpriză în Occident. Omul lui Bevin care asigura legătura cu MI6, Hector McNeil, s-a plâns corespondentului ziarului *New York Times*, Cyrus Sulzberger, că diplomații și serviciile secrete nu au știut nimic despre conflictul Stalin-Tito. Și după aceea britanicii au crezut că era o ruptură de fațadă. Abia după șase luni a acceptat Occidentul că ruptura era una reală.

După ruptura lui Tito, s-a considerat prioritar ca el să fie încurajat, ca un posibil model de urmat și de alți lideri din spațiul comunist. MI6 avea acum susținerea politică pentru a sprijini mișcarea de rezistență din Europa de Est, nu numai prin propagandă, dar și prin infiltrarea de agenți pe teren. Între măsurile de luptă contra blocului comunist s-au numărat și unele hilare, precum impregnarea cu substanțe iritante, de către MI5, a hârtiei igienice din toaletele locurilor unde se țineau conferințe la care participau delegați din Europa de Est.

In 1949 MI6 a urmărit cu atenție orice tentativă de a organiza o lovitură contra lui Tito. Totodată, i s-a promis ajutor economic dacă înceta să mai furnizeze

arme comuniștilor greci. Tito a acceptat. Liderului iugoslav i s-au oferit informațiile necesare pentru a putea preveni o eventuală tentativă de asasinare. Între timp, Stalin ajunsese la concluzia că situația din Orientul Îndepărtat era mult mai propice pentru răspândirea revoluției, în colaborare cu China. Urmarea a fost că peste tot în zonă comuniștii au abandonat orice cooperare cu forțele naționaliste.

(Va urma)

Elizabeth Thorpe

La 29 ianuarie 1947, ministrul de Finanțe Hugh Dalton a recomandat Guvernului că „este imposibil pentru Marea Britanie să mai continue cu o asemenea sarcină [financiară], că trebuie reduse pierderile și abandonată Grecia“. Peste șase zile, ambasadorul britanic la Washington i-a informat pe americani despre decizie. La 21 februarie 1947 primul secretar al Ambasadei Marii Britanii și fost ofițer de legătură al MI6 în timpul războiului cu americanii, Herbert Sichel, i-a înmănat o notă unui vechi prieten din Departamentul de Stat prin care îl anunța că Marea Britanie avea să retragă ajutorul pentru Grecia începând cu 31 martie 1947.

Principalul obstacol în calea preluării de către americani a rolului jucat până atunci de Marea Britanie în cruciada anticomunistă era considerat senatorul izolaționist Arthur Vandenberg. Dar MI6 pregătise bine terenul. Senatorul fusese „încadrat“ de trei grații: doamna Mitzi Sims, care avusese strânse legături cu William Ste-

phenon (cel care a asigurat legătura dintre serviciile britanice de informații și cele americane în timpul războiului), o altă agentă a acestuia, Elizabeth Thorpe (Cynthia), și Eveline Paterson (Lady Cotter). Modul de operare al Cynthiaei era să identifice ținta și apoi să o seducă. Eveline evolua în cercurile diplomatice și a avut o legătură intimă cu Vandenberg în perioada 1945-1948. Prin intermediul lor, MI6 a reușit să îl plaseze pe Vandenberg și influența sa considerabilă în spatele președintelui Truman și al politicii sale intervenționiste, convenabile politicii Marii Britanii. Doamna Paterson l-a ajutat la redactarea Rezoluției Vandenberg (în 1947 Vandenberg devenise președintele Comitetului

senatorial pentru relații externe), care a pavat drumul pentru votarea de către Senat, la 11 iunie 1948, a Tratatului Atlanticului de Nord. Considerată de FBI agentă britanică, doamna Paterson a fost dirijată, se pare, de veteranul american din OSS Donald Downes, care o dirijase și în timpul războiului.

Cauzele anunțului brusc făcut de Marea Britanie în problema Greciei sunt încă motiv de dispută. Au fost doar rațiuni economice? Sau a fost o mișcare bine gândită de Bevin, forțat și de situația economică și de reticențele lui Attlee, prin care a silit America să preia inițiativa cruciadei anticomuniste? Cert este că așa s-a întâmplat.

Deși dispunea de oameni de valoare, buni analiști, MI6 nu reușise să își creeze o rețea prin care să culeagă informații din U.R.S.S. La acest capitol istoriile serviciului, oficiale sau neoficiale, par unanime. La sfârșitul războiului exista un grup de tineri intelectuali

Arthur Vandenberg, senatorul Tom Connally, George Marshall, noul secretar de Stat, președintele Truman și James Byrnes, fostul secretar de Stat, cu ocazia investirii lui Marshall, în Biroul Oval de la Casa Albă

care se opuneau „bătrânilor“, pe care îi socoteau obsedați de „pericolul bolșevic“. Proveneau din diferite cercuri, dar erau de acum și ei profund anticomuniști. Erau grupați mai ales în R1 (Secția politică), cea care îl consilia pe șeful serviciului în privința evoluțiilor politice mondiale și care făcea evaluarea informațiilor politice înainte de a fi trimise la Foreign Office. Rostul secției era să furnizeze conexiunile ascunse la care nu aveau acces rapoartele oficiale. Secția era condusă de David Footman, un expert recunoscut în problemele sovietice. Ziariști importanți primeau din când în când rapoartele sale. Teoreticianul de bază al Serviciului era Robert Carew Hunt, care lucra la R5 (anticomunism). O voce importantă era

armele provenite prin propriul efort de înzestrare.

Să pornim la drum, alături de Treuenfest, preluând de la acest istoric militar descrierile făcute și completându-l cu elemente locale, specifice pentru regimentul grăniceresc năsăudean. Astfel, în anul 1762, la înființarea regimentului, uniforma prescrisă era alcătuită din:

- chipiu negru (ciacău), așezat pe partea superioară a capului, puțin aplecat, cu aceeași lățime și în partea de jos. Circumferința trebuia să aibă șase țoli. Era compus dintr-o parte răsfrântă, de șase țoli, care se continua până la îndoitura de sus a bonetei; împreună cu partea răsfrântă, lungimea era de opt țoli.

- o lavalieră neagră din păr de cal căptușită cu piele, cu o cataramă galbenă și cizme albe. Un veston gri foarte deschis din pânză, necăptușit, cu nasturii mici și galbeni, guler din pânză de culoare roșu aprins, revere cu nasturi și guler răsfrânt ale căror bascuri erau din aceeași pânză.

- o vestă din pânză cu croiul specific și nasturi mici, căptușiți cu pânză. Pantaloni ungurești din pânză albă, necăptușiți, jos cu creștătură cu copci galbene, tivii de-a lungul cusăturii și în față la creștătură, de-a lungul clapei, cu șnur roșu din lână sau pânză roșie. Bocanci negri, cu șireturi în față, după modelul infanteriei ungurești. O raniță din piele de vițel – de regulă, tăbăcită sau pânză rezistentă la intemperii, de mărime și formă specifice în armată. Pușca și curelele erau la fel cu cele primite de la erariu.

Uniformele anului 1762...

losi o pălărie netedă neagră, cu însemnul de ofițer sau așa-numitele *Quasteln* (cilindru), care dădeau o notă de eleganță, vestoane albe mai scurte căptușite și vestă cu buzunare, apoi șnururi galbene la pantaloni, precum și guler și rever după modelul regimentelor germane și lavalier negre. Toți ofițerii superiori și cei din stab erau înarmați, pe lângă sabie, și cu o armă de foc cu baioneta fixată, purtată în înveliș de piele.

Cu ordinul circular nr. 165 din 9 decembrie 1762 s-a introdus un regulament special al uniformelor pentru trupele de graniță.

Militarul era echipat, pe cap, cu un chipiu de piele neagră fără cozoroc, cu partea dinainte și de sus croită rotund, cu o placă de alamă cu inițialele imperiale. La soldați era jur-împrejur prevăzută cu șnur de lână albă, iar la subofițeri, cu șnur de argint. Pe partea stângă era

... 1770...

UNIFORMA REGIMENTELOR DE GRANIȚĂ DIN MONARHIA HABSBURGICĂ

În istoria fiecărei comunități locale, regionale sau națiuni, simbolurile au jucat un rol major în construirea identității proprii. În articolul de față ne vom opri asupra modului în care au fost construite anumite „identități” locale/naționale în Transilvania, pornind de la uniforme introduse de Curtea de la Viena odată cu crearea aici, la mijlocul secolului al XVIII-lea, a graniței militare unde au fost incluși deopotrivă românii și secuii.

Demersul nostru a fost facilitat de consemnările amănunțite din

două surse importante pentru trecutul uneia dintre aceste unități, Regimentul II de la Năsăud. Prima dintre ele, în ordine cronologică, aparține unui militar înrolat ca voluntar în anii Revoluției din 1848-1849 și ajuns la gradul de căpitan în regimentul năsăudean (Karl Klein). A doua, o datorăm unui specialist în domeniu, ofițer superior cu funcții importante în ierarhia militară habsburgică și prolific autor de lucrări referitoare la trecutul unităților militare ale monarhiei (Gustav Ritter Amon von Treuenfest).

O tradiție istorică comună, uniforme regimentelor de graniță, păstrată doar sub forma „uniformelor secuiești” și pe care noi, românii, am pierdut-o

IOAN BOLOVAN, ADRIAN ONOFREIU

A existat, pe de o parte, o străduință continuă a autorităților imperiale de a trasa prin ordine aliniamentele general valabile referitoare la echiparea acestor unități. Pe de altă parte, realitatea din cadrul unităților de graniță a fost ușor diferită. S-ar putea ca, la nivelul corpului subofițerilor și al ofițerilor, de-a lungul existenței regimentului grani-

ceresc năsăudean, axioma aplicării întocmai a ordinelor referitoare la uniformă să fi fost funcțională. La nivelul ostașilor de rând, ordinele s-ar putea să fi avut mai mult un cadru director, cu valențe reglementative. Cei mai mulți militari din regiment au aplicat principiul conform căruia, în caz de mobilizare, se prezentau cu echipamentul și

în toată armata. Curelăria pentru port sabie trebuia să fie din piele de culoare neagră pentru căpitani și ofițerii subalterni.

Noua culoare a uniformei infanteriei impunea ca vipușca de culoare maro închis a regimentelor banato-germane de graniță să fie înlocuită cu culoarea albastră. În celelalte regimente de graniță se păstra culoarea în uz a vipuștii.

În sarcina comandanților de regimente cădea ca din ziua publicării deciziei, orice procurare de efecte de curelărie, atât pentru trupă, cât și pentru corpul ofițeresc, să fie conformă cu prescripțiunile deciziei, atât ca formă, cât și culoare și că, atât ofițerii, cât și familiile de grăniceri, să nu fie obligați să-și procure noua uniformă, până putea fi utilizată cea aflată în serviciu.

Efectele în timp de pace puteau fi procurate la cerere, din depozitele economatelor, contra plată în bani, imediat și la costul lor real. Există și varianta de procurare prin comandă, cumpărare sau achiziționarea de la economate, cu condiția îndeplinirii cerințelor de formă și calitate, conform prescripțiilor regulamentare.

Comandamentele generale erau obligate să aibă o preocupare specială în acest sens, pentru că, în caz de război, grănicerul trebuia să le aibă permanent la dispoziție pentru echipare.

Acum s-au introdus puștile cu magazie de gloanțe. În același timp s-au făcut modificări ale echipamentului. Cea mai importantă se referea la chipiu, care urma să fie confecționat din fetru impermeabil în loc de pânză, ca și până atunci. În locul cocardelor, a apărut vulturul ca emblemă, iar în locul rozetelor din lână, cele din alamă. Ofițerii infanteriști de stat major, care până atunci purtau pălării brodate cu aurii – din 1849 cu pene negre –, au primit de atunci chipiu. Sabia de infanterie a fost dotată cu lamă dreaptă, mânerul cu o gardă; de asemenea a fost înlăturat șorțul din piele al dulgherilor.

În acest an ofițerii de stat-major și ofițerii superiori pensionați, precum și cei trecuți în rezervă cu păstrarea gradului, care purtau o uniformă proprie – alcătuită din veston alb cu guler alb, manșete roșii și pălărie cu pământ din pene negre –, își păstrau aceeași uniformă, exceptând eșarfa, iar ca diferențiere, urma să poarte numai gulerul vestonului în culoarea aceleia din urmă, și nu în aceea echivalentă cu cea a ofițerilor activi.

Vestoanele din pânză roșie cu bordură aurie prevăzute de la început au fost înlăturate și a fost introdusă tunica militară cu guler răsfrânt din blană de miel neagră. Klein completează informația, arătând că la sfârșitul lunii ianuarie s-a introdus în uniforma infanteriștilor tunica militară cu guler răsfrânt și cu un rând de nasturi.

... și 1868

In concluzie, cele două surse ne arată modul în care și uniforma a fost în același timp un element de identificare și de individualizare a regimentelor grănicerești în cadrul armatei monarhiei habsburgice. Deopotrivă românii și secuii/maghiarii din Transilvania s-au regăsit în armata împăratului cu aproximativ aceeași organizare și

ținută. Desigur, sursele germane utilizate de noi în acest articol fac referire la istoria, la trecutul glorios al grănicerilor români din zona Năsăudului. Ele subliniază încă o dată statutul la care a acces populația românească din cele două regimente grănicerești, cu exemplificări concrete pentru cel năsăudean. În schimbul loialismului față de monarhie și a sacrificiului suprem, românii au primit un statut aparte, concretizat și în dreptul de a purta uniforma militară, fie primită pe cale ierarhică – pentru corpul ofițerilor – fie procurată din propriile venituri, pentru soldații de rând. A fost și acest element o recunoaștere a statutului aparte al grănicerilor români transilvăneni și o apreciere implicită a valorii acestora. ■

o cocardă de lână colorată galben-negru și deasupra căreia era un pampon, galben-struț. Tunica din postav negru se încheia cu zece nasturi pe un singur rând, gulerul îngust și îndoit cu petlițele ascuțit croite, precum vesta, era de culoarea verde papagal. Pantalonii, după croiul maghiar, cu șnur verde papagal. Sabia atârna de o port-sabie și se purta peste tunică, fixată de o curea strânsă pe mijlocul corpului; cartușierele și ranița din piele de vițel, în cruce, peste umăr. Cureaua de la armă era lungă.

Descrierea lui Klein este mai amănunțită, adăugând că mantaua era din postav negru, ajungea până la vârful degetelor, era închisă cu un rând de zece nasturi, gulerul îndoit, petlițe croite ascuțit și căptușeala ce se închidea în față, de culoare verde papagal. Sabia atârna în teaca lată și era închisă cu o cataramă, fiind purtată în jurul mijlocului corpului peste manta.

Noi instrucțiuni cu privire la uniformă și echipament au fost emise la 24 august 1808, fiind semnate de arhiducele Ludovic, feldmareșal-locotenent, care au rămas în vigoare până la desființarea regimentelor de graniță. Aceste norme, stabilite de împărat ca „directive de neschimbat”, stabileau caracteristicile principale ale noii uniforme.

În primul rând, se anula diferența dintre uniforma de garnizoană și cea de campanie. Uniforma din timp de pace a grănicerului – cu excepția mantalei și a raniței din piele de vițel – urma să

... 1851...

cămăși; o bluză; o cravată neagră; un sac de merinde din pânză de in; o bonetă de postav; o pereche de mănuși din postav. Subofițerii mai aveau o pereche de mănuși din piele.

Mantaua, în timp de pace, nu era neapărat necesară pentru grăniceri și fiindcă era cea mai costisitoare dintre toate efectele de îmbrăcăminte, nu erau obligați să și-o procure. În schimb, în caz de mobilizare, trebuia să primească din depozitele economatelor mantale și ranițe din piele de vițel. Curelăria și harnașamentul rămăneau aceleași, numai că urma să fie de culoare neagră, în locul celei albe.

Ofițerii din regimentele de infanterie grănicerească schimbau doar culoarea tunicii și a pielăriei. Tunica ofițerilor trebuia să fie de culoare maro închis, la fel ca îmbrăcămintea trupei, și cu căptușeală de aceeași culoare. Vestonul își păstra în general culoarea introdusă

... 1861...

Regele Henric al III-lea al Franței...

Medici, Louis de Clermont și-a ucis vărul, despre care știa că se adăpostise într-o casă învecinată cu a sa. A fost un duel cinstit sau un asasinat perfid? Cei care cred în virtuțile războinice ale lui Bussy vor înclina spre prima

variantă.

Războiul civil dintre catolici și protestanți i-a oferit prilejul de a închide „gura lumii”, luptând sub stindardul lui Henric de Valois, fratele regelui Carol al IX-lea și viitorul rege Henric al III-lea, la asediul cetății La Rochelle, bastion calvinist apărat de viteazul căpitan hughenot François de La Noue. După alte campanii, precum cea din Normandia din anul 1574, împotriva forțelor calviniste, Bussy se întorcea la Curtea Franței cu o aură de războinic invincibil, ca favorit al lui *Monsieur* – François de Valois, duce de Anjou, fratele regelui –, fără a bănuși poate urzeala de intrigi, iscată de invidii și rivalități care îl pândeau pe un om binecuvântat atât de timpuriu cu laurii lui Marte.

Anul 1575 înregistrează nașterea celebrei idile între Louis de Clermont și Marguerite de Valois, soția regelui Henric de Navarra. Pendularea lui Bussy între cele două Curți – cea de la Paris și cea de la Nérac – nu va scăpa ochiului ager al Caterinei de Medici. Regele Navarrei, numit și Béarnezul, trebuia neapărat înștiințat. Cel care a jucat rolul lui Iago în această intrigă

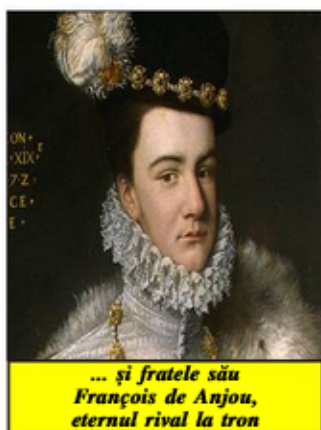

Henri de Lorena, duce de Guise

a fost Louis de Berenger, senior du Guast, căpitan în garda regelui Henric al III-lea. Dar Du Guast nu era singurul rival. Bussy strânsese deja o adevărată „colecție”.

La Paris, animozitatea dintre *mignonii* regelui Henric al III-lea și Bussy sporea, cu atât mai mult cu cât ultimul nu scăpa nici cel mai mic prilej de a le găsi rivalilor nod în papură, de a-i insulta și de a-i lua peste picior. Adevărat „căutător de gălcevi”, Bussy se lua la harță cu aceștia pentru cele mai neînsemnate pricini. Bunăoară, a găsit motiv de duel cu François de Vaudrey, marchiz de Saint-Phal, susținând că broderia de pe un manșon feminin reprezintă un dublu Y, în timp ce marchizul era de părere că era vorba despre un dublu X. Nu trebuie să ne mire graba nobililor de a-și lua sânge. Duelul devenise deja parte integrantă a identității nobiliare, iar formula sau deviza *La noblesse est courage* (Noblețea înseamnă curaj) avea nevoie de justificări.

„Polemica” a degenerat într-o violentă altercație, dar intervenția Margueritei de Valois a împiedicat o răfuială sângeroasă. Urmarea? O adevărată cabală de Curte se țese imediat împotriva insolentului favorit. În calitate de căpitan de gardă, lui du Guast nu i-au lipsit mijloacele de a pune la cale un atentat împotriva lui Bussy, care a scăpat doar datorită măiestriei cu care mânua spada și ospitalității lui Pierre de Chamborant, senior de Droux, căpitanul gărzii elvețiene a ducelui de Anjou și șambelanul acestuia. Incidentul a scindat Curtea în

... și fratele său François de Anjou, eternul rival la tron

Louis de Clermont,
senior de Bussy d'Amboise...

Louis de Clermont, senior de Bussy d'Amboise (1549-1579), s-a bucurat, în ciuda scurtei sale existențe, de o notorietate surprinzătoare pentru vârsta lui. Vieții lui zbuciumate, cronicarii Pierre de l'Estoile și Pierre de Brantôme, contemporani cu el și admiratori fără rezerve, i-au conferit valoare istorică, iar mai târziu dramaturgul George Chapman (1559-1634) și romanticul Alexandre Dumas (1802-1870)... valoare literară.

... și regala sa amantă,
Marguerite de Valois

BUSSY D'AMBOISE UN DESTIN METEORIC ÎNTR-O FRANȚĂ VULCANICĂ

CORNELIU ȘENCHEA

● Un păcat de moarte: ucigaș al propriului văr ● Iubit de o regină ● Motive de duel ● Atentat și exil ● „Bătălia” cu mignonii regelui ● Conspirator? ● O șansă la glorie militară ratată ● Fatala pasiune ● Drama de la Coutancière ● Un triumf în literatură

Bussy a fost un om înzestrat, ale cărui virtuți, umbrite adesea de infatuare, bravadă și senzualism debordant, i-ar fi putut hărăzi poate un loc privilegiat în istoria Franței, dacă nu s-ar fi încurcat în intrigile Curții regale. S-a afirmat ca un redutabil spadassin. A fost însă un politician mediu și un seducător imprudent (de o imprudență care îl va costa viața). Nestatornic în opțiunile politice și religioase, s-a ambiționat să devină un model de virilitate și un contraexemplu la mignonii (sau favoriții) efeminați de care se înconjură regele Franței, Henric al III-lea, împingând cutezanța sa atât de departe, încât a devenit unul dintre amanții efemeri ai surorii regelui, Marguerite de Valois, rival al soțului

acesteia, Henric de Navarra, și al primejdiosului Henric de Lorena, duce de Guise. Parcă îi era scris să moară de spada unui soț sau rival gelos!

Culmea, cariera politică a lui Louis de Clermont, fiu al lui Jacques de Clermont și al Catherinei de Beauvau, a început cu un stigmat. Un proces l-a opus unui văr, pe nume Antoine de Clermont, marchiz de Renel, iar Noaptea Sfântului Bartolomeu (24 august 1572; *Magazin istoric* nr. 3/1973) i-a oferit lui Bussy prilejul de a răsturna sortii în favoarea lui. Profitând de masacrul hughenotilor, pus la cale de Henric de Lorena, duce de Guise, cu asentimentul regelui Carol al IX-lea și al reginei-mame Caterina de

orașului Binch, apărât de comandantul spaniol don Diego de Ganna, Bussy, profitând de moartea subită a guvernatorului don Juan de Austria, a reluat înaintarea, sfârșind prin a supune întregul Hainaut. În culmea gloriei, ducele de Anjou, derutat de disensiunile religioase din sânul rebelilor (calvinistii lui Wilhelm de Orania și catolicii din sud), își licențiază trupele, ordonând abandonarea campaniei, în ianuarie 1579. În aceste condiții, favoritul a renunțat la intenția de a se

afirma ca un cuceritor în afara teritoriului Franței. Întorcându-se acasă, el revenea la adevărata lui vocație, aceea de cuceritor de inimi și de campion pe terenul de duel.

Spada nu putea dormi multă vreme în teaca lui Bussy. Pentru Henric al III-lea întoarcerea lui Bussy la Curte însemna revenirea în forță a unui pericol permanent, deoarece favoritul era bănuat că ar încuraja și susține ambițiile fratelui regelui la tronul Franței.

Regele a avut partea lui de contribuție la drama care se prefigura. Un bilet de dragoste căzut în mâinile sale l-a împins pe suveran să comită indiscreția fatală. Sub amenințarea pistolului, Françoise de Mari-dort, contesă de Montsoreau, noua cucerire a favoritului, a fost obligată de soț să-i dea întâlnire lui Bussy în castelul de la Coutancière, în noaptea de 19 august 1579. Bussy s-a prezentat la „întâlnire” însoțit de Claude Colasseau, locotenent de poliție în Saumur, mijlocitorul legăturilor sale amoroase. Dar, în loc de Françoise, cei doi au fost întâmpinați de zece sau 12 spadasi năimiți de Charles de Chambes, conte de Montsoreau. Colasseau a fost ucis pe loc, dar Bussy și-a vândut pielea cât mai scump, apărându-se cu curaj și sfârșind în șanțul împrajit al

*Castelul de la Coutancière
al contelui de Montsoreau,
unde a fost asasinat Bussy d'Amboise*

castelului, chiar în prezența soțului gelos și răzbunat.

Drama s-a bucurat de un larg ecou în mediile diplomatice, dar știrea a circulat deformat. Ambasadorul toscan Sinolfo Saracini îi scria Marelui Duce al Toscanei că regele tocmai descoperise și pedepsise prin mâna contelui o primejdioasă conspirație împotriva persoanei sale. De fapt, nu fusese decât o banală răzbunare a onoarei conjugale pătate. Cât despre „sensibila” doamnă de Montsoreau (așa

cum ne-o zugrăvește Dumas), s-a resemnat a continua un mariaj, dăruindu-i copii soțului care o sechestraseră și o obligase să devină complice la asasinarea amantului. Potrivit mărturiilor timpului, ea nu a arătat o picătură de tristețe la aflarea veștii despre moartea cruntă a frumosului și viteazului Bussy. Singura care este posibil să fi vărsat lacrimi – cu siguranță sincere – nu putea fi decât Marguerite de Valois.

La câțiva ani după consumarea ei, drama de la Coutancière a inspirat „tragedia politică” *Bussy d'Amboise*, a dramaturgului englez George Chapman, fixându-l pe Louis de Clermont definitiv în galeria eroilor teatrului renascentist și baroc englez. Piesa a fost scrisă la începutul secolului al XVII-lea și conține toate ingredientele „tragediei sângeroase”, gen consacrat de Shakespeare, Kyd și Marlowe. În sfârșit, secolul al XIX-lea a dat frumosul roman al lui Dumas, pe care publicul cititor îl va prefera întotdeauna adevăratei biografii a lui Louis de Clermont, o existență meteorică, menită poate a trece drept un model uman, dacă natura l-ar fi înzestrat pe croul nostru cu prudență și cu vocația umanistului sau a vizionarului politic, așa cum l-a înzestrat cu vocația aventurii și a galanteriei. ■

două tabere: cea a regelui și cea a fratelui său, ducele de Anjou.

Îngrijorată de escaladarea conflictului dintre fiii ei, Caterina de Medici i-a recomandat lui Louis de Clermont „să schimbe aerul“, lipsind câteva zile de la Curte. Un adevărat exil mascat. Dar Henric al III-lea nu-l putea lăsa să părăsească Parisul pe cel care răscolise Luvrul cu obrăznicia sa. De aceea a emis un ordin de arestare, căruia Bussy i-a scăpat cu ajutorul prietenului Crillon, ofițer al gărzii regale, care s-a priceput să distragă atenția ostașilor de la poarta orașului. Întâmplarea n-a rămas fără ecou, ea regăsindu-se într-un raport din 24 mai 1575, al ambasadorului Angliei, Dale, către secretarul de Stat al reginei Elisabeta I, William Cecil. În lipsa lui Bussy, du Guast a căzut sub spada asasinului năimit de regala amantă a lui Bussy, Marguerite de Valois. Doar după moartea acestui dușman neclintit, Bussy s-a putut arăta din nou la Curte, pentru a primi curând guvernământul ducelui de Anjou.

Din nefericire, mandatul lui Louis de Clermont a însemnat un lanț de acte de brigandaj, care i-a împovărat pe burghezii din Angers în așa fel, încât regele Henric al III-lea a luat măsuri drastice pentru îndepărtarea guvernatorului. Revenirea lui Bussy la Curte retrezea vechile animozități în rândul mignonilor regelui. Urmarea nu s-a lăsat așteptată. La 1 februarie 1578, exasperați de sarcasmele, insultele și de aroganța lui Bussy, Jacques de Levis, conte de Qué- lus, François d'Espi-

Henri de Navarre și soția acestuia Marguerite de Valois, tablou de epocă

nay, senior de Saint-Luc, Anne Joyeuse, duce d'Arques, și Paul Estuert Caussade de Saint-Mégrin l-au atacat cu spadele pe insolent în dreptul porții Saint-Honoré. Bussy a scăpat cu viață și de data aceasta, într-o încăierare devenită antologică (prin pana lui Dumas, în romanul *Doamna de Monsoreau*; în versiunea autorului din secolul al XIX-lea, numele a pierdut un „t“), iar regele a mediat o împăcare (formală) între Louis de Clermont și Qué- lus.

Curând după acest incident, ducele de Anjou a

reușit să-și strecoare la Luvru oamenii înarmați, pregătind o lovitură de palat. Convinși de iminența pericolului, regele și-a condamnat fratele la un cvasi-prizonierat la Luvru (nu era pentru prima dată), din care François de Anjou a scăpat cu ajutorul unei frânhii, aduse de sora sa, Marguerite de Valois, în timp ce Bussy (eliberat din lipsă de probe) s-a ocupat de fuga ducelui de Anjou din Paris.

Văduvit de o coroană, ambițiosul François de Anjou a văzut o oportunitate în apelul pe care i l-au adresat atât revoltații flamanzi și olandezi conduși de

Wilhelm de Orania, cât și nobilii catolici din Țările de Jos grupați în Stările provinciilor sudice, pentru a interveni în apărarea libertăților lor, încălcate de regele Spaniei, Filip al II-lea. Pentru Bussy, perspectiva unei expediții pe pământ străin, împotri- va Spaniei, reprezenta un prilej pentru a se smulge din mijlocul viesparului de la Luvru. După cucerirea

Bal la Curtea regelui Franței Henric al III-lea

GREȘELILE LUI WOODROW WILSON ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Președintele Wilson pe puntea USS „George Washington”, la revenirea de la Conferința de Pace de la Paris, 8 iulie 1919

Istoricul american Richard Striner enumeră în volumul *Woodrow Wilson and World War One*: A Burden too great to Bear (Woodrow

Wilson și Primul Război Mondial: O povară prea greu de purtat) patru greșeli comise de președintele S.U.A. Woodrow Wilson în vara anului 1914. Prima dintre acestea a fost recunoscută chiar de către Wilson: a refuzat să asculte sfaturile venite de la fostul președinte Theodore Roosevelt ca Statele Unite să își pregătească armata pentru orice eventualitate.

A doua greșală majoră a lui Wilson a fost că și-a dorit să fie un pacificator care va reuși să încheie războiul prin intermediul negocierilor. În primele luni de conflict, Woodrow Wilson și-a oferit serviciile de mediere tuturor beligeranților, însă sutele de mii de morți din anul 1914 făceau imposibilă o astfel de evoluție.

A treia greșală a președintelui Wilson a fost refuzul de a discuta cu republicanii Theodore Roosevelt și Henry Cabot Lodge. Partidul Democrat din care provenea Wilson era profund antiintervenționist, tocmai de aceea președintele ar fi trebuit să țină legătura cu tabăra republicană.

Cea de-a patra greșală s-a dovedit a fi inconsistența politicilor de export de armament. Neutralitatea S.U.A. nu a putut fi menținută multă vreme: vânzările de armament și muniții erau posibile din punct de vedere teoretic către toate părțile implicate în conflict, însă flota germană era blocată în Marea Baltică și rutele comerciale din Atlantic se aflau sub controlul total al marinei britanice, Anglia devenind astfel singurul beneficiar al exporturilor strategice americane. Wilson ar fi putut bloca toate exporturile de armament către Europa sau ar fi putut interzice călătoria cetățenilor americani la bordul navelor de pasageri care transportau arme și muniții, însă nu a făcut niciuna dintre acestea, ceea ce a dus la scufundarea navei „Lusitania” și declanșarea procesului de implicare a S.U.A. în Primul Război Mondial.

ÎN ARHIVELE RUSE

Luni 14 aprilie 2014, Andrei Artizov, directorul Agenției Federale a arhivelor din Rusia, aflat la Paris, la o masă rotundă cu participare internațională, intitulată *Primul război mondial: cultură și memorie*, a declarat că pe siteul arhivei istorico-militare sunt publicate absolut toate documentele din timpul Primului Război Mondial. Mai bine de 300.000 de dosare, inventarul tuturor fondurilor „vechii armate ruse”. „Vă spun sincer, nu avem niciun document secret despre Primul Război Mondial. Toate documentele privind acest război care se păstrează în arhivele ruse sunt accesibile.”

A fost primul proiect de amploare pe care și l-au propus cercetătorii arhiviști ruși. Al doilea, a anunțat Artizov, în comunicarea prezentată la masa rotundă de la Paris, este înregistrarea digitalizată a documentelor de la biroul de evidență a pierderilor de pe fronturile Primului Război. Specialiștii depun eforturi să scaneze și să pună pe internet peste 7 milioane de fișe ale ofițerilor, soldaților de rând și corpului subofițerilor. În opinia șefului arhivelor ruse acest proiect va avea „o mare importanță umanitară”, anunță *Rossūskaia gazeta*.

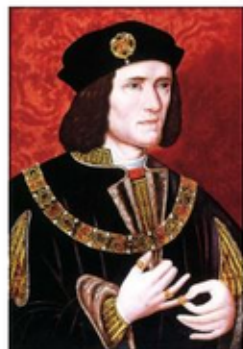
Telex Telex Telex Telex Telex

ÎNDOIELI PRIVIND SCHELETUL LUI RICHARD AL III-LEA

Scheletul descoperit anul trecut sub parcare din orașul Leicester a fost prezentat de presa din întreaga lume ca aparținând regelui Richard al III-lea, însă arheologii sunt mai sceptici decât jurnaliștii. Michael Hicks și Martin Biddle, de la Universitatea din Winchester, au pus la îndoială capacitatea testelor ADN și a datării cu carbon de a identifica cu precizie scheletul descoperit anul trecut ca aparținând lui Richard al III-lea.

Michael Hicks afirmă că osemintele în cauză pot aparține oricărei victime din timpul Războiului Celor Două Roze. Chiar dacă locul descoperirii coincide cu locul în care se găsea priora în care se spune că a fost înmormântat Richard al III-lea, totuși acest lucru nu constituie o dovadă de necontestat, deoarece în acest loc au fost înmormântați mulți alți nobili uciși în bătălia de la Bosworth din 1485, cea în care a murit și regele englez. De asemenea, datarea cu carbon nu este nici ea o dovadă concludentă, deoarece acest test indică o perioadă destul de mare din care pot proveni osemintele, respectiv o marjă de 80 de ani.

Deși poate părea paradoxal, nici testul ADN nu va putea constitui o dovadă definitivă a identității scheletului de la Leicester. Un astfel de test verifică identitatea ADN-ului mitocondrial pe linie maternă, iar oasele presupuse a fi ale lui Richard al III-lea ar putea fi în realitate ale unei rude ale sale pe linie maternă sau chiar provenind din partea mătușilor sale. Universitatea din Leicester a emis un comunicat în care arată că toate îndoielile ridicate de experții Universității din Winchester își vor primi răspunsul cât de curând.

CE NU SE ȘTIE DESPRE ZIUA Z?

Ziua Z sau Debarcarea din Normandia – de la care s-au aniversat de curând 70 de ani – a fost cea mai mare operațiune aero-amfibie din istorie, momentul în care S.U.A. și Marea Britanie au deschis cel de-al doilea front împotriva Germaniei naziste. Ziua Z este cunoscută de publicul larg mai ales din reprezentările cinematografice – însă acestea concentrează în câteva minute efortul a milioane de oameni. Istoricul american Craig L. Symonds a publicat recent volumul *NEPTUN: The Allied Invasion of Europe and D-Day Landings* (NEPTUN: Invazia aliată a Europei și debarcărilor din Ziua Z) în care dezvăluie culisele și mai ales dificultățile acestei întreprinderi gigantice.

Primul pas către Ziua Z a fost planificarea, care a început încă înainte ca S.U.A. să devină parte a conflictului din Europa. Reprezentanții Washingtonului și Londrei au început să discute planurile de debarcare din vara anului 1941. Discuțiile s-au centrat pe întrebări aparent simple: cum, unde și mai ales când urma ca forțele anglo-americane să deschidă al doilea front. Toate aceste discuții s-au purtat sub presiunea permanentă a sovieticilor, care rezistau cu greu în fața celor 260 de divizii naziste ce atacau pe un front larg de 2.000 km.

Dincolo de negocieri, Ziua Z a fost un adevărat coșmar logistic: peste 2 milioane de soldați americani a trebuit să fie trecuți peste Atlantic în condițiile în care submarinele naziste erau încă active. Mii de nave au fost construite pentru a-i transporta pe soldați pe plajele Normandiei. Dar adevăratele probleme au început în momentul debarcării: bombardamentul aerian și-a ratat țintele în mare parte, barajul artileriei de pe nave a fost prea scurt, iar pe plaja Utah, curenții puternici au făcut ca debarcarea să se producă la mai bine de un kilometru de locul planificat. Aglomerația de pe plaja Omaha a blocat echipele de deminare și doar capacitatea de adaptare a militarilor a făcut ca Ziua Z să fie un succes.

ACTORI AI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													

ORIZONTAL: 1) Țară membră a alianței Puterilor Centrale ce declanșează Primul Război Mondial după atentatul de la Sarajevo (28 iunie 1914). 2) Din neon! – Bătute în lemn – Cursă pe centru! 3) Se alătură Puterilor Centrale la sfârșitul anului 1914 – Înșelat la joc. 4) Spre sfârșitul războiului teritoriul acestui stat a fost ocupat de trupe italiene și sârbo-croate – Personaj din opereta „Oklahoma” de Richard Rodgers. 5) Absent! – Marcată de dungi colorate. 6) Acoperământul papilor(pl.) – Oferită adversarului spre împăcare – Primele semne de pace! 7) Stau în față! – A ataca înălțimile – Luat de model. 8) Divinitatea supremă la musulmani – Pânză, imitație de piele. 9) Luat de la centru! – Variantă a limbii internaționale esperanto – În timpul războiului acest stat a fost ocupat de trupe britanice (vest) și țariste (nord). 10) Te scoate din turn! – Subcontinent asiatic – Veleat (pl.). 11) Unul dintre statele membre ale Antantei, mare putere navală – Stat membru al Antantei pe teritoriul căruia s-au desfășurat mari operațiuni militare.

VERTICAL: 1) Una dintre alianțele implicate în război – A intrat în război în 1917. 2) Tare mirată – Înscris în carnet! 3) Stat balcanic atacat de Austro-Ungaria și ulterior de Bulgaria – Așa a fost acest război, ca durată. 4) A mărunți – A prezenta un film. 5) A se apropia noaptea – Bătălii finale! 6) Strigătul caracteristic al raței (reg.) – Teatru de operațiuni din Orientul Îndepărtat. 7) Unu și unu! – Mijloc de luptă – De scris la indigo! 8) Cui bont – Servește! – Protejează capul unor luptători. 9) Principalul stat care a luptat împotriva Antantei – Primele la armată! 10) Privește aici! La intrarea în Libia! 11) A luptat alături de Franța și Marea Britanie – Conducător despot. 12) Stat de astăzi, pe atunci în componența Imperiului Otoman, teatrul multor bătălii între beligeranți – Bine condimentat. 13) Acesta-i de la țară – Stat asiatic participant la război alături de Antantă.

Dicționar: MAIK, IDO

Pavel TOTOLICI

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

După pauza făcută numărul trecut, reluăm prezentarea amplei analize a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în Magazin istoric, nr. 5/2012 și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

American Council for Rumanians (înce legătura strânsă cu autoritățile din Eliss Island [era locul prin care intrau, la New York, cei mai mulți imigranți în S.U.A. – n.n.]. Românii debarcați acolo sunt referiți de către Serviciul Social al Oficiului de Emigrație al Statelor Unite părintelui Vasile Hațegan, al cărui nume grație activității personale a sfintei sale este mult mai cunoscut decât organizația pe care o prezidează. Refugiații români și autoritățile românești din exil rămân îndatorați părintelui Hațegan pentru munca sa mare în folosul refugiaților, pe care o depune atât în cadrele lui American Council for Rumanians, cât și ca delegat al Episcopiei Ortodoxe Române din Statele Unite în cadrele lui Church World Service, precum și ca paroh al Bisericii Ortodoxe Române „Sf. Dumitru” din New York, unde toți refugiații români, la orice oră din zi și nopate, găsesc o încurajare și ajutorul moral și financiar pe care organizația îl acordă în limitele posibilităților refugiaților în nevoie.

Pe lângă această activitate, trebuie să menționez și contribuția importantă a părintelui Vasile Hațegan și în câștigarea de garanții pentru refugiații noștri din Europa, înlesnind astfel multora emigrarea în Statele Unite.

În general, centrul românesc New York are o importantă contribuție pe terenul asistenței refugiaților și al acțiunii românești în general.

Rumanian Welfare.

Este o organizație românească cu sediul în Statele Unite, înființată de către domnul Nicolae Caranfil cu scopul de a aduna fonduri pentru susținerea acțiunii „Caromanului” în Europa. Cum „Caroman” s-a găsit în imposibilitatea de a aduna fondurile necesare acțiunii sale pe teritoriul Franței și cum politica sa de acțiune s-a dovedit a fi una de

independență față de celelalte organizații românești de asistență, prin înregistrarea în statul New York a acestei organizații (R.W.) pe la sfârșitul anului 1949, s-au creat posibilități de adunare de fonduri în Statele Unite.

IV. Programul de reasezare a refugiaților.

A doua parte a acțiunii de ajutorare a refugiaților este formată de reasezarea lor în diferite țări membre ale Convenției Internaționale pentru soluționarea problemei refugiaților.

Insăși posibilitățile și programul de acțiune al acestei operațiuni gigantice a fost discutat și stabilit în sesiunile consecutive ale conferinței plenipotențialilor asupra problemei refugiaților din „Secția Socială și Economică” a Națiunilor Unite. Iar executarea deciziunilor s-a făcut prin „Organizația Internațională a Refugiaților”, care este organul executiv al acestei Comisii.

„Organizația internațională a Refugiaților” este organul principal de operațiune în programul de reasezare a refugiaților. Prin ea se stabilește, în baza Constituției Organizației, dacă un refugiat este eligibil sau nu pentru reasezare – Resettlement Relief. Constituția „Organizației Internaționale a Refugiaților” a pus diferite condițiuni în baza cărora se stabilește dreptul de asistență prin această organizație, între care cele mai importante sunt: data sosirii în așa-zise „zone de operațiuni” (ale „organizației Internaționale a Refugiaților”) și locul în care sosește refugiatul (de exemplu: refugiatul care a sosit în aceleași condițiuni și timp în Turcia nu mai are aceleași drepturi ca și refugiatul sosit în Austria sau Italia).

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga Saint Stephen the Great's legacy ● I. Fota The Madrid Summit, 1997, the beginning of the road to joining OTAN ● Iun-July 1914. Peace or war? ● G. Filitti Romania 100 years ago: internal strife while looking at what was happening in Europe ● A.-S. Ionescu The photo department of the Romanian Army in WWI ● V. Avram How we saved the Ukrainian money in 1919 ● A. Chiru Literary rumpus in the interwar period. Geo Bogza and his erotic poems ● M.D. Sturdza Constantin „Băzu” Cantacuzino, an as pilot who chose exile in 1948 ● Heinz Günter Hüsch How I negotiated with the Securitatea generals the freedom for the Saxons ● R. Jakovljevic The Franasovici family, a bridge between Romania and Yugoslavia ● G. Damian Quarrel between two priests from the Scheii Brasovului and the high politics of Transylvania ● P. Opriş Row among the Communist regime generals in the Fifties ● M. Sala Eponyms B to C ● A.I. Ionescu A Czech traveler through Dobrudja in the 19th mid-century: Vitezslav Halek ● I. Bolovan, A. Onofreiu The Habsburg border regiments uniforms, a model for the today Szekler uniforms ● Romanian Documents at Hoover Institution (CL). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга Наследство Великого и Святого Стефана ● И. Фота Мадрид 1997. Путь Румынии в НАТО – откыт ● Июнь-июль 1914. Мир или война? ● Дж. Филиити В Румынии 100 лет тому назад: внутренние споры на фоне обстановки в Европе ● А.С. Ионеску Фотослужба Румынской Армии в Первой Мировой Войне ● В. Аврам Как мы спасли деньги Украины в 1919 ● А. Киру Межвоенные литературные скандалы: Джео Богза и его эротические стихи ● М.Д.Стурдза Константин «Бъзу» Кантакузино, мастерпилотажа, эмигрировавший в 1948 ● Х.Г. Хюшш Как я торговал с генералами Секуритате уход саксов из Румынии ● Р. Яковлевич Род Франасович, соединительный мост между Румынией и Югославией ● Дж. Дамиан Ссора двух священников в Шкеях Брашова и политика Трансильвании на высоком уровне ● П. Оприш Разногласия генералов коммунистического режима в 50 гг. ● М. Сала Другие эпонимы: буквы В-С ● А.И. Ионеску Витезслав Халек, чешский путешественник по Добрудже в половине 19 в. ● И. Болован, А. Онофрею Военные формы пограничных габсбургских полков, прообраз нынешних секейских форм ● Румынские документы в Гуверском Институте (CL). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

DIALOG CU CITITORII

ÎNTREBARE

Domnul MIHAI GRIGORAȘ, din Timișoara, ne scrie: Sunt un pasionat al rugby-ului și m-am bucurat când am văzut în paginile revistei un articol care marca aniversarea a 100 de ani de la primul meci de rugby din România (*Magazin istoric*, nr. 10/2013). Întrebarea mea este: ce s-a întâmplat cu echipa națională în timpul celui de-al Doilea Război Mondial?

Autorul articolului menționat, domnul CONSTANTIN ZAMFIR a avut amabilitatea să îi răspundă cititorului nostru: În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, naționala României de rugby a jucat un singur meci internațional, cu Italia, în anul 1942, la Milano. Principala problemă a fost transportul, din cauza condițiilor nesigure din Iugoslavia, unde partizanii lui Tito puneau mari probleme. Din rațiuni de siguranță, pentru deplasarea rugbyștilor în Italia a fost ales trenul.

După câteva antrenamente de pregătire, plecarea cu trenul era planificată pentru 27 aprilie 1942. Cum vizele au fost primite chiar în ziua plecării, a fost amânată pentru a doua zi. La Timișoara au ajuns miercuri dimineața, iar jucătorii au așteptat până la ora 22.00, deplasarea spre Zagreb, capitala Croației – care devenise stat independent, odată cu înfrângerea regatului iugoslav din 1941 –, unde au ajuns joi, ora 13.00. Autoritățile croate au impus ca plata pentru continuarea călătoriei să se facă în moneda locală, *kuna* – pe care românii nu o aveau –, altfel vagonul ar fi fost decuplat. Datorită intervenției lui Ghimpețeanu, director la Căile Ferate Române, care însoțea lotul, s-a

primit plata în lei românești. Se pleacă mai departe vineri, ora 08.00.

Peripețiile nu s-au terminat, fiindcă în ziua aceea, conform unui ordin, pe căile ferate croate se oprea încălzirea în vagoane, chiar dacă afară era o temperatură foarte scăzută. Din nou intervine Ghimpețeanu și plătește suplimentar pentru încălzirea vagonului. Într-o altă gară, un feroviar croat greșește și decuplează vagonul. Manevra descoperită întâmplător de un jucător este remediată și vagonul este din nou atașat trenului cu destinația dorită. La trecerea graniței croato-italiene, un grănicer italian, a observat că pe aceeași linie cu trenul sportivilor venea din sens opus un alt tren. Noroc că mecanicul locomotivei a reușit să oprească garnitura cu rugbyștii români și a garat trenul pe altă linie.

La granița italiană, la Fiume – actualul Trieste –, delegația era așteptată de secretarul general al Federației Italiene de Rugby, Coccio. El le-a promis un vagon de dormit până la Milano, unde se va juca meciul, dar după o îndelungă așteptare, a apărut doar un vagon obișnuit. După acest periplu, românii au ajuns la Milano, în ziua meciului, ora 14.45, și au fost găzduiți la un hotel în piața centrală a orașului. Meciul trebuia să înceapă la ora 16.00, iar solicitarea conducătorilor români de a amâna începerea meciului cu cel puțin o oră a fost respinsă. Rezultatul: Italia-România 22-3.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ALEXANDRU OBREJA, din București, oferă spre achiziție colecția completă. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 021.666.11.16.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 07